

KORKULAN MAHALLELER: İSTANBUL'DA TEKİNSİZLİK,
TARLABAŞI ÖRNEĞİ

YASEMİN DEMİRCİ

116823003

LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK TARİHİ, TEORİSİ VE ELEŞTİRİSİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

2019

KORKULAN MAHALLELER: İSTANBUL'DA TEKİNSİZLİK,
TARLABAŞI ÖRNEĞİ

YASEMİN DEMİRCİ

116823003

LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK TARİHİ, TEORİSİ VE ELEŞTİRİSİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

2019

**Korkulan Mahalleler:
İstanbul'da Tekinsizlik, Tarlabası Örneği**

**Fearsome Neighborhoods:
Uncanny in Istanbul, The Case of Tarlabasi**

Öğrenci Ad Soyad Yasemin Demirci

Öğrenci Numarası 116823003

Tez Danışmanı : DOÇ. DR. CAN ALTAY

(İmza)

İSTANBUL BİLGİ..... Üniversitesi

Jüri Üyeleri DOÇ. DR. İŞİL ÇOKUĞRAŞ

(İmza)

İSTANBUL BİLGİ..... Üniversitesi

Jüri Üyesi: DOÇ. DR. İPEK AKPINAR

(İmza)

İSTANBUL TEKNİK..... Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih : ....12/06/2019.....

Toplam Sayfa Sayısı: 101.....

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) Tekinsiz
- 2) Kentsel Dönüşüm
- 3) Yabancılaşma
- 4) Sosyal Dışlanma
- 5) Tarlabası

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Uncanny
- 2) Urban Transformation
- 3) Estrangement
- 4) Social Exclusion
- 5) Tarlabasi

ÖNSÖZ

Tekillikten ziyade çoğulluklar barındıran bu tez çalışması ile sabrından, desteğinden ve yönlendirmeleriyle tezi güçlendiren çok değerli danışmanım Doç. Dr. Can Altay'a başta olmak üzere, Tarlabası vaka çalışmasında bana eşlik eden ve verdiği motivasyonu ile tez çalışmasına katkı sağlayan Rojda'ya, yardım ve desteklerinden ötürü sevgili dostum Özge, Dicle ve Şükran'a, sevgisini ve bana olan inancını hiç kaybetmeyen canım anneme ve biricik kardeşlerime içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezin oluşumundaki asıl pay ise Tarlabası'nda yaşayanlara, yaşamaya çalışanlara ve yerinden edilenlere borçludur.

Bu çalışmanın, "Tarlabası" üzerine yapılan tartışmalara önemli katkılar eklemesi dileğiyle...

Mayıs, 2019

Yasemin Demirci

ÖZET

KORKULAN MAHALLELER: İSTANBUL'DA TEKİNSİZLİK, TARLABAŞI ÖRNEĞİ

Tez çalışmasında, tekinsizliğin mekânla ilişkisini kavramaya çalışırken, tekinsizlik ve beraberinde getirdiği korku durumunun kentteki yansımaları tezin omurgasını oluşturmuş ve Tarlabası bölgesinin geçirdiği yıkımların bu bağlamda anlaşılması hedeflenmiştir. Bölgenin korku mekânına dönüşmesini, dahası geleneksel mahalle kavramından korkunun getirdiği “güvenlik” söylemleriyle kentin fiziksel ve sosyal parçalanmasına imkân veren yenileme projesine dair eleştirel bir yaklaşım sunmaktadır.

Çalışmada kullanılan metodoloji farklı yaklaşımlardan farklı kanallar aracılığıyla Tarlabası bölgesine bakmayı hedefler. Medyanın ve aktörlerin yansıttığı “öteki” Tarlabası dışarıdan bakmayı, kentsel bir eşik olan Tarlabası Bulvarı boyunca eşikte kalmak ve tekinsizlik ilişkisi ile kenardan bakmayı ve son olarak Tarlabası’nda yaşayan kişilerle yapılan görüşmelerde anonim ifadelerle birlikte literatürde geçen anketlerden de yola çıkarak “içerden” bakmayı hedefler. Bu üç kent yüzünün bize sunduğu çerçeve içinde bir yandan Tarlabası bölgesinin nasıl “korku” ürettiğine, tarihsel süreç içerisinde anlamaya çalışırken diğer yandan da bu “güvenlik” etrafında yoğunlaşan söylemlerle yıkımların meşrulaştırıcı rolüne değinmeyi amaçlar.

ABSTRACT

FEARSOME NEIGHBORHOODS: UNCANNY IN ISTANBUL, THE CASE OF TARLABASI

While revealing the relationship between uncanny and urban areas, uncanniness and its concomitant which is reflections of fear on the region comprised the framework of the thesis. In this regard, it was worked on developing an understanding of the "demolitions" of Tarlabasi, a neighborhood in the Beyoglu district in Istanbul, chosen as a study area for the thesis study. The study also suggests a critical approach regarding the transformation of Tarlabasi into a fearful neighborhood, and the gentrification project that allow urban segregation and social marginalization because of discourses of the "safety".

The methodology adopted for this study is to analyze Tarlabasi through three various perspectives by being an outsider participant, a participant who stands on the edge of Tarlabasi, and an insider participant. While the outsider perspective was obtained by the way that media industry and its actors point out the "other" Tarlabasi, the second perspective mentioned above was gained related uncanny with threshold study made around Tarlabasi Boulevard which is an urban threshold intended to provide preliminary information. Lastly, the study highlights the "insider" perspective through a literature review that includes surveys and face-to-face meetings with Tarlabasi residents were conducted and continuing disputes, interpretations, and narratives depending on those meetings were presented. As a result, the objective of this study is to demonstrate how the neighborhood of Tarlabasi causes fear throughout the historical process through understanding these three dimensions and to emphasize the role of demolitions that have been legitimated to assert the "safety".

Canım Anneme,

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 TEZİN AMACI.....	3
1.2 TEZİN KAPSAMI	4
1.3 TEZİN YÖNTEMİ.....	5
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: TEKİNSİZ	8
2.1 TEKİNSİZLİK VE PSİKANALİTİK KURAM.....	9
2.2 TEKİNSİZLİK VE MEKÂN.....	10
2.2.1 Tekinsizliğin Merkezi: Ev	11
2.2.2 Beden.....	19
2.2.3 Kent	21
3. KORKUNUN TEMSİL MEKÂNI: TARLABAŞI ÖRNEĞİ.....	27
3.1. TARLABAŞI BÖLGESİNİN KONUMU VE TARİHSEL GELİŞİMİ	30
3.2. “ACELE KAMULAŞTIRMA” VE KORKU SİYASETİ.....	39
3.3. TARLABAŞINA “DIŞARIDAN” BAKMAK.....	44
3.3.1 1950’ler: Ev baskınları ve “Fuhuş Yuvası” Söylemi	47
3.3.2 1980’ler: Yıkım Korkusu ve “Kente Uyum Sağlayamamış İşgalciler”	49
3.3.3 2000’ler: “İç Varoş” Mahalleler Bütünü	57

3.4	TARLABAŞI'NA "KENARDAN" BAKMAK: GÖRECELİ GÖRÜNMEZLİK	59
3.5	TARLABAŞINA "İÇERİDEN" BAKMAK: SOSYAL DIŞLANMANIN TEZAHÜRLERİ.....	64
3.5.1	EKONOMİK DIŞLANMA: "BAŞKA YERE GİDEMEM"	66
3.5.2	MEKÂNSAL DIŞLANMA: "MECBURİYETTEN BURADAYIZ"	67
3.5.3	KÜLTÜREL DIŞLANMA: "BİZ ÖCÜ MÜYÜZ?"	69
3.5.4	POLİTİK DIŞLANMA: "HER AN PATLAMAYA HAZIR BİR YER BURASI"	71
4.	KORKULAN MAHALLELER VE KENTSEL AYRIŞMA	72
5.	SONUÇ.....	76
6.	KAYNAKÇA.....	79

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Adolf Loos, Müller Evi, Prag, 1929 – 1930 (Kaynak: https://adolfloos.cz/en/villa-muller).....	15
Şekil 2.2 Ludwig Mies van der Rohe - Farnsworth Evi (1945-1951).....	15
Şekil 2.3 Rachel Whiteread, House, 1993-1994 (Kaynak: https://www.apollo-magazine.com/house/)	16
Şekil 2.4 Rachel Whiteread, House, 1993-1994 (Vidler, 2000)	16
Şekil 2.5 Gordon Matta-Clark, Splitting, 1974 (Kaynak: https://manifold.press/gordon-matta-clark)	17
Şekil 2.6 Le grenier (Tavan Arası) - Le Lecteur (Okur), Paul Nougé (Kaynak: https://jenniferstob.com/2013/12/14/subversion-des-images/)	18
Şekil 2.7 Coop Himmelblau, Hot Flat, 1978, Viyana (Kaynak: http://www.coop-himmelblau.at/architecture/projects/hot-flat).....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Şekil 2.8 Louise Bourgeois, Ev Kadın (Femme maison), 1994 (Kaynak: http://www.artnet.com/artists/louise-bourgeois/)	20
Şekil 2.9 Alexandras Bina Kompleksi (1934-1935), Atina.....	23
Şekil 2.10 Pruitt Igoe yıkılışı, 1972 (Kaynak: www.arkitera.com/haber/5509/modern-mimarligin-oldugu-gun).....	24
Şekil 3.1 Tarlabaşı Bölgesi'nin İstanbul içindeki konumu	30
Şekil 3.2 Tarlabaşı Bölgesi'nin Beyoğlu ilçesi içerisindeki konumu	31
Şekil 3.3 Matrakçı Nasuh minyatürü Galata, Pera ve Tarihi Yarımada tasviri, 16.yy (Selvi & Keskin, 2017)	31
Şekil 3.4 R. Huber, Galata, Pera, Taksim Planı, 1887 / Cartotheque de l'Institut Français d'Etudes Anatolennes (IFEA).....	33

Şekil 3.5 Jaques Pervititch / Beyoğlu Şehit Muhtar Bey Mahallesi, 1944 (solda); Beyoğlu Çukur-Hüseyin Ağa - Şehit Muhtar Bey Mahalleleri, 1945 (sağda).....	33
Şekil 3.6 Beyoğlu Ortofoto Harita,2012 / İBB Harita Müdürlüğü	34
Şekil 3.7 Tarlabası, 1955'ler, Fahri Çoker Arşivi	35
Şekil 3.8 Tarlabası Bulvarı yapım çalışmaları, Söylemezoğlu Arşivi, Salt Research, 198637	
Şekil 3.9 Tarlabası Bulvarı yapım çalışmaları, 1980'ler, Fotoğraf: Ara Güler	37
Şekil 3.10 Tarlabası, 2019 (Fotoğraf: Yasemin Demirci)	38
Şekil 3.11 Tarlabası, 2019 (Fotoğraf: Yasemin Demirci)	38
Şekil 3.12 Tarlabası yenileme alanı ilan edilen bölge (http://www.beyoglubuyukdonusum.com)	40
Şekil 3.13 Tarlabası Yenileme Projesi 9 Yapı Adası (http://www.beyoglubuyukdonusum.com).....	41
Şekil 3.14 Tarlabası Yenileme Projesi 1. Etap Görselleri (http://www.taksim360.com.tr)	42
Şekil 3.15 "Tarlabası zehirlenmiş prenses şimdi onu tedavi ediyoruz" A.Misbah Demircan (http://beyoglubuyukdonusum.com).....	43
Şekil 3.16 Milliyet, 15 Mart 1951, s.3 (solda) - Milliyet, 18 Ocak 1962, s.2 (sağda)	47
Şekil 3.17 Milliyet, Birleşme evleri için tarlabasının seçilmesi ile ilgili 09.05.1961 tarihli haber	47
Şekil 3.18 Tarlabası, Çukur Mahallesi'nin bakımsızlığını şikâyetiyle ilgili 20 Mart 1951 tarihli haber	48
Şekil 3.19 Milliyet, 21 Aralık 1987, s.3 (solda); Milliyet, 8 Mayıs 2002, s.16 (sağda).....	49
Şekil 3.20 Milliyet, 24.07.1988. sayfa 2 (solda); Milliyet, 21 Ocak 1989, s.2 (sağda)	50
Şekil 3.21 Tarlabası Bulvarı yapım çalışması sırasında yıkımlarla ilgili Cumhuriyet gazetesinin 15 Şubat 1987 tarihli haberi.....	51
Şekil 3.22 Milliyet, 24 Ağustos 1987, s.3	52

Şekil 3.23 Akeordoncu Anahit ile ilgili haberler: Milliyet, 20 Mart 1988, s.2 (solda); Milliyet, 12 Eylül 1987 s.14 (sağda)	53
Şekil 3.24 Tarlabası'nda evleri yıkılacak olan kesim Ankara'da (Milliyet, 27 Haziran 1986, s.11)	54
Şekil 3.25 Milliyet, 10 Mayıs 1990, s.2	55
Şekil 3.26 Cumhuriyet, 27.02.2000, s.10	56
Şekil 3.27 Cumhuriyet, 12 Ocak 2002	57
Şekil 3.28 Cumhuriyet, 31 Temmuz 2003, s.9	57
Şekil 3.29 Milliyet, 24 Ekim 2003, s.16.....	58
Şekil 3.30 Tarlabası Bulvarı (Fotoğraf: Ertan Uca)	60
Şekil 3.31 Tarlabası, 2019 (Fotoğraf: Yasemin Demirci)	61
Şekil 3.32 Tarlabası, 2019 (Fotoğraf: Yasemin Demirci)	62
Şekil 3.33 Tarlabası, 2019 (Fotoğraf: Yasemin Demirci)	63
Şekil 3.34 Tarlabası, 2019 (Fotoğraf: Yasemin Demirci)	64
Şekil 3.35 Yapılan görüşmelerde katılımcıların Tarlabası bölgesindeki konumları.....	65

KISALTMALAR

Akt	Aktaran
Bkz	Bakınız
KD	Kentsel Dönüşüm
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
vb.	ve benzerleri
vd.	ve diđerleri

1.GİRİŞ

Tarlabaşı gibi yıkımın ve dönüştürülmesinin gerekliliğine vurgu yapılan mahallelerin kentsel dönüşümünden önce, bu alanların yıkımın kolaylaştırıcı etkenlerin neler olduğu sorusunu önemli bulmaktayım. Bu çalışma, neoliberal kentleşme ve kentsel rantın eski ve bir o kadar da merkezi bir yerleşim yeri olan Tarlabaşı üzerindeki baskısını temellendirerek ‘dışardaki’ bireyi içeriden korkutarak; ‘içerideki’ bireyi de buradan yalıtmasını öngörerek Tarlabaşı bölgesine yönelik, korku siyaseti ile birlikte gidilmesi tehlikeli söz gelimi korkulan bir mahalleye dönüşmesine/ dönüştürülmesine yönelik olguları inceler. Tez, temel olarak korkunun ve tekinsizliğin kentteki izlerini sürmeyi ve vaka çalışmasını oluşturan Beyoğlu, Tarlabaşı bölgesinin medya, fotoğraf, literatür taraması ve anonim görüşmeler ile elde edilen verileri kullanarak, bu kapsamda araştırmayı hedefliyor.

Tezin kavramsal bölümünü oluşturan “Tekinsizlik” öncelikle psikanalitik bir kuram olarak ele alan söylemlere yönelik teorik bir perspektif sunar. Edebiyat dünyasında E.T.A. Hoffmann’ın yazdığı ‘Der Sandmann’ adlı bir hikâyesinde karşımıza çıkan ‘tekinsiz’ daha sonra Ernst Jentsh’in 1906’da yayınlanan ‘Tekinsizin Psikolojisi (*On the Psychology of the Uncanny*) ile tekinsizi bir kavram etrafında şekillendirir. Asıl psikanalitik bir kuram çerçevesinde ele alan, 1919’da yayımladığı ‘*Das Unheimliche*’ adlı makalesi ile Sigmund Freud’dur. Anthony Vidler ise bu kavramın sanat ve mimarlıkla olan ilişkisine değinir.

Vidler, tekinsizliği teorik açıdan inceleyip mekânsal alanda sorgulamamızın modernitenin koşullarını ve getirdiklerini anlamamıza yardımcı olduğunu söyler (Vidler, 1994). Dolayısıyla, ‘tekinsizlik’ kuramını psikanalitik ve mimari açıdan ele alıp Tarlabaşı’na yönelmek modernlik diyalektiğinde; sadece modernliğin ve getirdiği potansiyellerin değil aynı zamanda korkunun, tekinsizliğin ve kaygının da ana arteri olan kentleşme süreçleri doğrultusunda hem birey hem de kent üzerindeki etkisini irdelemek ve kentle bağdaştırmak bu çalışma içinde anlamlı gözükmektedir.

Tezin bir sonraki bölümü de vaka çalışması olan Tarlabaşı bölgesi oluşturuyor. Psikanalitik ve mimari açıdan incelenen ‘tekinsizlik’ kavramının somut ve verili bir anlatıya oturtarak Tarlabaşı’nın genel bir tarihsel anlatısına yeniden bakarak konumu, ekonomik ve sosyo-

kültürel özelliklerini irdeleyip tarihsel eşiklerden de yola çıkarak, geçirdiği değişimi anlamaya çalışmayı hedefler. 1960'lar, özellikle Tarlabası'nın dışarıdan göç almaya başlamasının en önemli eşiklerinden birisidir ve 1970'lere kadar göçle birlikte bir "kentsel çöküntü alanı" olarak tariflenmeye başlamıştır. 1980 döneminde Tarlabası Bulvarı'nın açılmasıyla Beyoğlu bölgesinden koparak kendi içine kapanmıştır. 2000'lerle birlikte artık değişimin, dönüşümün yaşandığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 2000'li yıllarda yerel yönetimlerce 'yoksul' bölgelerin iyileştirilme yapılmasına ve kentsel dönüşüm faaliyetleri ile yıkım ve yapım işlemlerinin hızlanması, Tarlabası bölgesi için kritik bir eşik oluşturmuştur. Bu süreçler içerisinde fiziksel olarak nelerin değiştiğini ve korku siyasetinin bölge üzerindeki etkisi anlatılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda tez, Tarlabası bölgesini anlatırken farklı açılardan yaklaşarak hem dışarıdakiler, hem de içeride yaşayanlar için bir anlatım kurmayı hedefler. Dolayısıyla Tarlabası bölgesi üç farklı yaklaşımla incelenecektir ve bu kısım 'Tezin Yöntemi' kısmında ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Vidler, tekinsizliğin mekânsal karakterini, bir binanın veya özel bir tasarımın etkisinden ziyade mekânsal yabancılaşma olduğunu söyler (Vidler, 1994). Geç 19. yy. sonlarına doğru çokça yaygın olan ve literatürde de altı sıklıkla çizilen ve "tekinsiz durumlar" ile yakından ilgili bir kavram olan "yabancılaşma," insanın kendine, ötekine, evine ve mekâna olan yabancılaşmasını ifade eder. Bu kavram etrafında dönüşüm, yenileme, soylulaştırma gibi terimlerin modernleşme ile birlikte karşımıza sık sık çıktığını görürüz. Bunun kente etkisi ve beraberinde getirdiği sonuçlar ile kentsel dönüşüm politikalarının araçları çalışmanın içerisinde yer alacaktır. Dolayısıyla sonuç bölümünde de bir yandan Tarlabası'nın değişimini içeren kentsel dönüşümü bir yandan da mahallenin yerine kapalı ve korkunun tam karşısında yer alan 'güvenlikli sitelere' (*gated community*) bırakmasını ve en önemlisi bunun insanların arzu etmesine odaklanacaktır.

1.1 TEZİN AMACI

Tarlabaşı, Cumhuriyet Caddesi ile Taksim Meydanı'nın kesiştiği yerden başlayarak İngiltere Başkonsolosluk Binası'nda son bulan, Dolapdere bölgesine doğru inen eğimli arazi üzerine kurulu semtin adıdır. Tarihi Yarımada'dan Pera ve Galata bölgesine kayan odak noktası ile 18. yy sonlarında Tarlabaşı bölgesi hareketlenmeye başlamıştır. Ermeni, Levantenler ve özellikle Rumlar'dan oluşan bölgede Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türk ailelerin de yerleştiği bilinmektedir (Ünlü vd., 2000, s. 30). 1940'lı yıllarda Varlık Vergisi'nin azınlıklara getirdiği olumsuzluklar ile “6-7 Eylül 1955 Olayları”nın patlak vermesi sonucu bölgede gayrimüslimler yerinden edilirken bir yandan da Anadolu'dan göç almaya başlamıştır (Ünlü vd., 2000, s. 30). Özellikle bekârların yoğun olarak yerleştiği Tarlabaşı bölgesi, fiziksel kırılmayı 1980'lerin ikinci yarısında, Dalan Dönemi'nde Tarlabaşı Bulvarı'nın açılmasıyla gerçekleşmiş ve 1988'e kadar süren yıkımlar sonucu Tepebaşı ve Taksim'i bağlayan Tarlabaşı Bulvarı yapılmıştır (Ünlü vd., 2000, s. 30). Tarlabaşı, 1950'li yıllardan itibaren yerel yönetim tarafından Tarlabaşı'nın gittikçe köhneleşmiş fiziksel yapısı, yasadışı eğlence sektörü ve “slum¹” özelliği göstermesini de öne sürerek temizleme, yenileme gibi söylemlere sığınarak birçok yıkımın öznesi konumuna gelmiştir.

Tarlabaşı'nın tarihsel gelişimi içerisinde belirli bir yoksul kesimin bir o kadar da çok-çeşitli etnisitelerin yaşadığı bir mahalle iken kentsel dönüşümün etkilerine maruz kalıp; girilmesi tehlikeli, tekinsiz bir yer olarak sunulması yıkımları meşrulaştırıcı bir söylem midir? Bunun sonucunda ‘dışarı’nın tekinsizliğine karşı kendini etrafından yalıtın ‘güvenlikli’ kapalı sitelerin yaygınlaşması korkulan mahallelere karşı üretilen yeni bir kent formu mudur? Tüm bu soruların etrafında tekinsizlik, kentsel alan ve mekânsal ayrışmalar arasındaki bağlantılara bakıp, tekinsizliğin mahalle ölçeğindeki potansiyelleri ve korkunun getirdiği mekânsal açmazlar ortaya konmaya çalışılacaktır.

---

¹ Slum her ne kadar gecekondü kavramıyla karıştırılsa da benzerlik ve farklılıkları vardır. Her iki tip konut yerleşimleri; toplumsal değer sistemleri ile yoksul ve dar gelirli sınıfları barındırmasıyla ekonomik açıdan benzerlik bulundurulabilir. Ancak ayrıldıkları nokta ise, ‘slum’lar genellikle kentin merkezinde zamanla yoksullaşmış bölgelerini oluştururken gecekondü ise köyden kente gelen göçmenlerin barınma ihtiyacını karşılamak için inşa ettikleri yerleşim yeridir (Önver, 2016, s. 65).

Bu tezde, tekinsizliğin ve korkunun yarattığı dinamik, potansiyelle ilgili mekânsal ipuçlarını yakalamak amacıyla bir vaka araştırması ile tekinsizlik, mekânsal ayrıştırma, korku siyaseti ilişkisi üzerinde medya, fotoğraf, anket ve yapılan anonim görüşmeler üzerinden değerlendirilecektir. Bu amaçla, bir taraftan Tarlabası'nın tarihi süreciyle birlikte yaratılan toplumsal farklılaşma; diğer taraftan da bunun kentteki mekânsal (mekânsal ayrışma, kapalı siteler) ve toplumsal (öznenin kentsel alandan duyduğu korku) etkisi üzerine değinilecektir.

1.2 TEZİN KAPSAMI

Küresel kapitalizmin kendini üretme sürecinden etkilenen sayısız yerler içinde kuşkusuz İstanbul da bunun sahnelerinden birini oluşturmaktadır (Yılmaz C., 2013). İstanbul'da özellikle giderek mekânsal ve toplumsal anlamda ayrıştırılan bir konumu temsil eden Tarlabası bölgesi, bu anlamda iyi bir kentsel okuma sunmaktadır. İstanbul'un en merkezi yerlerinden biri olan Tarlabası, nasıl bir süreçten sonra yıkıma uğratıldığı ve gözden çıkarıldığı sorusunun cevabı geniş bir yelpaze sunar. Bu sorunun cevaplarını tüm yönleriyle ortaya koymak yerine tezin ele aldığı konu özelinde; korkunun, kentin mahallelerini dönüştürerek yıkımın meşrulaştırıcısı olarak görülmesine yoğunlaşacaktır. Esas olarak ise tekinsizliğin ve korkunun potansiyelleri, kaynakları ve olumsuzlukları kent üzerinden okunmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda baktığımızda kentte 'suç yuvası' olarak mimlenmiş bir yerin güvenli bir yer vaat etme düşüncesi ile bu güvenliği tehdit eden ve sorumlusu olarak gösterilen kesimi kent dışı alanlara gönderme düşüncesi iki şekilde karşımıza çıkıyor. Bir yandan kentsel dışlamaya (*exclusion*) diğer yandan da kent içinde izole edilmiş tecrit alanların oluşturulmasına (*urban segregation*) tekabül ediyor.

Buradaki durumun yoksulluk ile ilişkisi olduğu da aşikâr. Sema Erder, yoksul gruplarının bazı durumlarda "görünmez" bir durumda kalabildiğine ve bu gibi yerlerde yoksulluk karşıtı politikalarının; isyan, kaos ve beraberinde getirdiği korku halinden bahseder (Erder, 2015). Tüm bu tekinsizliğin, korkunun, sorunlarının yoksullukla ilişkilendirildiği kadar varsıllık durumlarıyla ilişkilendirilmesi de gerekir. Çünkü bir yandan Tarlabası 'temizlenirken' diğer yandan da lüks konutların ve ofislerin inşa edildiği bir alana dönüşür.

1.3 TEZİN YÖNTEMİ

Tarlabaşı geçirdiği yıkımlarla neredeyse anonimleşmiştir ama bu çoklu bir anonimlik, karmakarışıktır. Tuhaf bir biçimde tedirgin edici bir yabancıya dönüşür, tanıdık olmaktan çıkar (Akay, 2005). Tarlabaşı'nın anonimleşmesiyle birlikte yabancılaşması belki de içeride ne olduğu bilinmeksizin dışarıya verdiği korku durumudur. Çünkü içerisi-dışarıyı ayırımı çok net görürüz.

Ayşe Öncü'ye göre İstanbul, bir örneklikten ziyade tezatların diyarındır (Öncü, 2000). Bu tezatlıkları en çok görebileceğimiz yerlerden birisi de Tarlabaşı bölgesidir. Bölge, farklı toplumsal kesimden insanların hatta farklı dönemden yapıların bulunduğu bir yeri tanımlamaktadır. Tarlabaşı, kentin bir parçası olarak dinamik bir örüntü; sürekli değişen, yenilenen ve yıkılan. Bu dinamiklik sadece mimari ve fiziksel açıdan değil üç boyutu da aşarak çok boyutlu bir karşılaşma sahasını da oluşturmaktadır. Dolayısıyla kentsel tekinsizlik, bu çok boyutlu karşılaşma sahasıyla sürekli ilişkilendirilir. Nitekim bu durum, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren farklı kesimlerden göç alan bir yer olan Tarlabaşı'nda kendini net bir şekilde gösterir. Kendini İstanbullu olarak konumlandıran birisi sürekli öteki anlatılarla bir İstanbul tarifler. “[...] bugün kaç tane İstanbul'un olduğunu saptamak herhalde olanaksız” (Çakmak, 2003, s. 5). Çünkü kendi sınıfından olmayanı ‘öteki’ yapan yer de burasıdır.

“Yirminci yüzyılın başlarında kırsaldaki yoksulların kentlere kitleler halinde göçü kentin fiziksel surlarının yerine geçen ekonomik ve siyasi surlarla engellenmiştir; köylü nüfusunun büyük bir bölümü sistemli bir şekilde hem kente giriş imkânından hem de, bundan da önemlisi, kentlilik unvanından mahrum edilmiştir.” (Davis, 2006, s.71)

Tarlabaşı'nda, gidilmesi tehlikeli bir ‘korku kenti’nin nasıl inşa edildiğini görmeye çabalayarak; ötekileştirmek yerine öteki İstanbul üzerine söylemleri ele alır. Öncelikle dışarıdan bir bakış açısıyla medyanın oluşturduğu Tarlabaşı imgesi ile sınırdan, eşikten konuşarak ve gittikçe Tarlabaşı'na yaklaşarak bu tez kapsamı içerisinde bir bütüncül yaklaşımı hedefler. Tarlabaşı'nın içeriden, kenardan ve dışarıdan görülen ve görülmeyen, birbiriyle ilişkili bu üç kent yüzünü irdelemek bu çalışma içerisinde anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla üç farklı yaklaşımda ve belirli bir bağlamda mahalle algısı üzerinden

gözlemleyerek açıklamak bu tezin yöntemini oluşturmaktadır. İçeriden ve dışarıdan bakmanın ayrımına değinmek önemli, çünkü bu mahallede yaşayanların sorun tanımlarıyla dışarıdan bakınların tanımlaması arasında farklılıklar olacağı aşikâr (Erder, 2015).

“Dışarıdan” bakmak; tezin temelini oluşturan vaka çalışmasında, Tarlabası’nın dışarıdan izleyiciler için tekinsiz ve tehlikeli alan olarak işaretlenmesi dayanmaktadır. Hem yoksul bir bölge hem de özellikle 1960’lerden sonra göçmenlerin oluşturduğu bir yer. Dolayısıyla “dışarı” için “zehirlenmiş”² bir bölge olduğu aktörler tarafından vurgulanarak ‘temizlenmesi’ veya kentsel dönüşüme uğratılması gereken bir alan olduğu sık sık nitelendirilir. Kent merkezine yakın ve giderek değer kazanan bir alanın zorla, acımasızca yerinden edilip, kullandığı deyimle ‘temizlenerek’ yeni kullanıcılara açılmasına tepki oldukça çok³. Tarlabası’ndaki korkuyu var eden aktörlere, medya temsillerine, kent formlarına ve iktidar söylemlerine odaklanmak, buradaki durumu açıklamak için önemli bir veri sunuyor.

“Beyoğlu’nu Tarlabası’ndan ayıran bulvar üzerindeki tarlabası cephesi orta ve üst sınıflar için bir çöküntü alanlarının sınırı olmaktan öte; içi, içeriği bilinmeyen, kestirilemeyen her tür kötülüğün kaynağını, bu sınıfların sınıfsal varoluşlarını sürdürmek için gereksinim duydukları korkuları temsil eder.” (Ocak, s.111)

“Kenardan” bakmak; 1986 tarihi Tarlabası’nın tarihi için önemli bir eşik noktasını oluşturuyor. Bugünkü Tarlabası Bulvarı, 1986 tarihinde birçok yapının yıkılarak açılmasına daha önemlisi Beyoğlu ile ayrılmasına neden oldu. Belki de bu değişimi en iyi Asuman Türkün şöyle açıklar:

“...bu değişimin en önemli sonucu ise semtin Tarlabası bölümünün Taksim’den koparak kendi içine kapalı bir bölge haline gelmesi ve giderek kentin en yoksul ve marjinal kesimlerinin kalıcı yaşam alanına dönüşmesidir.” (Türkün, 2014, s.276)

² Beyoğlu Belediye Başkanı Ahmet Misbah Demircan, Tarlabası ile ilgili kentsel dönüşümü anlatırken “Tarlabası zehirlenmiş bir prenses şimdi onu tedavi ediyoruz” der. (<http://www.beyoglubuyukdonusum.com>)
³ Sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve çeşitli aktivist gruplar tarafından eleştirilmiştir. Özellikle sanatçı çalışmaları üzerinden incelemek için bkz: Pelin Doğruca “Tarlabası Kentsel Dönüşüm Projesi’nin Sanatçı Çalışmaları Üzerinden Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezi, 2016.

Tarlabaşı Bulvarı'nın adeta duvar örerek Tarlabaşı'nın içine kapanması kadar Beyoğlu'ndan da ayrılmasına neden olmuş ve istenmeyenlerin, kentten dışlananların kent içinde bir nevi göreceli görünmezlik oluşturduğu bir yere dönmesine etken olmuştur. Tarlabaşı Bulvarı eşliğinden ne gördüğümüz veya ne göremediğimiz bu noktada önem kazanmaktadır. Tezin bu bölümü ile bulvar boyunca Tarlabaşı bölgesinin “eşik” potansiyellerini ortaya koymaktadır.

“İçeriden” bakmak; Sema Erder, yoksullar ve yoksullaşanlar için önemli bir detayı ortaya koymakta ve bu grubun farkını kendi istek ve iradeleri dışında yalnızlığa terk edilmiş olmalarına dayandırmaktadır (Erder, 2015, s.15). Bu terkedilmeyle birlikte içine kapanık bir Tarlabaşı'nın içeriden bakmaya çalışarak bu bölümde literatürde geçen anket çalışmaları, yapılan anonim görüşmeler ve değerlendirilmelerini kapsar. Yapılan görüşmeler, yüz yüze ve kayıt alınarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar – sokakta oturanlar, işletmeciler gibi karşılaştığım insanlar- ile yaptığım görüşmelerde çoğu kişi isim, yaş vb. kişisel sorulardan çekinmiş bu sebeple anonim bir şekilde yer verilmiştir. Dolayısıyla katılımcılar A, B, C şeklinde kodlanıp Tarlabaşı'nın farklı mahallelerinde yapılmış ve bu yerler harita üzerinde işaretlenmiştir (bkz. Şekil 3.35). Görüşmeler; nereden geldikleri, nasıl geçindikleri, geliş nedenlerini ve tarihlerini, bölgede gözlemedikleri değişiklikleri ve komşuluk ilişkilerini kapsayan sorularla başlayıp verilen cevapların derlemesini içerir. Böyle bir yöntem ile Tarlabaşı'nda, yaşamları ve çevresi değişenlerin seslerini duymamızı sağlar. Görüşmelerin yanı sıra Alper Ünlü yürütücülüğünde gerçekleştirilen “Fiziksel ve Sosyokültürel Değişim Bağlamında Beyoğlu'nda Suç Olgusunun Değerlendirilmesi” makalesinde yer alan anket çalışmasının değerlendirilmesi de görüşmelerden elde edilen sonuçları kanıtlar niteliktedir.

Suçla mücadelenin aracı olarak; özellikle gecekonduların ‘temizlenmesi’ adı altında yapılan uygulamalar, 1970'lerden beri dünyanın her yerinde görülebilen bir politika haline gelmiştir. ‘Güvenli’ ve toplumsal ayrışmayı besleyen bu uygulamalar evrensel bir arayışa geçmiştir (Davis, 2006). Bu uygulamalarla birlikte yaşanan travmaların sadece Tarlabaşı ile sınırlı kalmadığını, benzerlerini Sulukule'de, Fener-Balat-Ayvansaray'da, Süleymaniye'de, Fikirtepe'de de görebileceğimizi belirtmek gerek. Bu gibi gecekondular veya kent merkezinde yoksul kalan mahallelerinin medya içerisinde yoksulluğun kriminalleştirilmesi ile yıkımın aracı ve ‘dışarıdakilerin’ ikna edicisi olur.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: TEKİNSİZ

“Sıcak bir yaz öğleden sonrası İtalya’nın bilmediğim bir taşra kasabasının ıssız sokaklarında yürürken, kısa bir süre içinde nasıl bir yer olduğuna vakıf olduğum bir yerde buldum kendimi. Küçük evlerinin pencerelerinin kenarında oturan yüzü boyalı kadınlardan başka kimse yoktu etrafta ve bir sonraki köşeyi dönüp alalacele bu dar sokaktan çıktım. Fakat yol iz sormadan bir süre dolandıktan sonra kendimi yine aynı sokakta buldum. Artık varlığım dikkat çekmeye başlamıştı. Bir kez daha aceleyle orayı terk ettim ama dönüp dolaşıp üçüncü kez aynı yere geldim. Ama bu defa içimi ancak tekinsizlik olarak adlandırabileceğim bir his kapladı ve neyse ki daha fazla keşif gezisine çıkmadan kendimi kısa bir süre önce bulunduğum meydanda buldum.” (Freud, 1919; Akt. Tekdemir, 2016, s.73)

Freud’un yukarıdaki anlatıda deneyimlediği tekinsizlik, tekrar mekanizmasıyla sokaklarda dönüp dolaşması, yönünü yitirerek hâkim olduğu sokağın artık yabancı gelmeye başlaması, endişe ve kaygının artması ile birlikte korkuya varan bir durumdur. Freud “tekinsizi” (*unheimlich*) tanımlarken, “bastırılmış olanın beklenmedik bir anda geri dönmesi” olarak nitelendirir (Freud, 1955). Yersizlik ve yurtsuzluk, beden bütünlüğünün bozulması, yabancı ruhlar, bebek, kukla, otomat gibi nesnelere, tekrarlamalar, gerçek-hayal arasındaki gerilimler tekinsizi oluşturan motiflerdir (Freud, 1955).

Tekinsiz “*unheimlich*” kavramı ilk psikanaliz alanı içerisinde yer alsada da politika, tiyatro ve farklı sanat dalları içerisinde de hareket alanı bulur (Akay, 2005). Vidler, tekinsizin motiflerini sanatta edebiyat, resim ama hepsinden öte film alanında yükseldiğini belirtir ve David Lynch’in “*Blue Velvet*” filmi ve televizyon serisi olan “*Twin Peaks*”, Wim Wenders’in “*Wings of Desire*” filmlerini örnek olarak verir (Vidler, 1994, s. 10).

Bu tariflemeler, tekinsize ilişkin birtakım soru uyandırır: Tanıdık olan nasıl tekinsiz olabilir? Tekinsizliğin kaynağı ev mi ev dışı mekânsal bir alan mı? Ne tip mekânlar tekinsizliği var eder veya böyle bir mekân tipleri var mıdır? Tekinsizin modern dünyada tezahürleri nelerdir? Tekinsiz ve kent kelimelerini bir bağlam olarak ele aldığımızda kent gerçekliğinde ne gibi karşılıkları var olabiliyor? Bu bağlamda Anthony Vidler’in Mimari Tekinsizlik (*The Architectural Uncanny*) adlı eseri referans alınarak bu soruların cevapları ve İstanbul, Tarlaabaşı özelinde tekinsiz, korku ve kent ilişkisi açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1 TEKİNSİZLİK VE PSİKANALİTİK KURAM

Tekinsiz kavramı psikolojide ilk olarak 1906 tarihinde Ernst Jentsch'in "Tekinsizin Psikolojisi" adlı eseriyle ortaya çıkmaktadır. Freud, tekinsiz kavramını psikanalitik açıdan tekrardan ele alarak 1919'da "*Das Unheimliche*" adlı makalesinde ortaya koyar. Ona göre tekinsiz, "eskiden beri bilinen, aşına ve tanıdık olan şeyin geri dönüp korku yaratan şeylere dönüşmesidir" (Freud, 1955, s. 220). Jentsch'in makalesinde tekinsizi, yeni, yabancı veya çok farklı bir şeyle karşılaştığımızı söylemesini eleştiren Freud, yeni ve yabancı olmasından ziyade önceden bildiğimiz ama bir şekilde bastırmak zorunda kaldığımız veya bastırabildiğimiz şeylerin geri dönüşü olmasına bağlar (Freud, 1955).

Freud tekinsizi açıklarken diğer dillerde kullanım durumlarını incelemiş ve Latince tekinsiz mekân için "*locus suspectus*", geceye bağlı tekinsiz durumlar için "*intempesta nocte*"; Yunancada yabancı anlamına denk gelen "*eeros*"; İngilizcede rahatsız edici, tedirgin, kasvetli, korkunç (*ghastly*), ev için perili/hayaletli (*haunted*), insan için itici, soğuk (*repulsive fellow*); İspanyolcada şüpheli (*sospechoso*); Fransızcada kaygı anlamına gelen (*inquiétant*), uğursuz (*sinistre*), kasvetli (*lugubre*) gibi kelimeler kullanıldığını belirtir (Freud, 1955, s. 221). Ancak kelime anlamının en iyi yansıtan orijinal dilini Almancadan alır: "*Das Unheimlich*". *Heimlich*, eve ait olan, yabancı olmayan, tanıdık, çok yakın-samimi (*intimate*), evcil anlamlarına tekabül eder. Bununla birlikte gizlice, saklı, örtük gibi anlamları da barındırır. Dolayısıyla *unheimlich* kavramı *heimlich* kavramıyla yakından ilişkili olup, kontrast bir şekilde karşısında yer alır (Freud, 1955, s. 226). Bu bağlamda *unheimlich* kelimesi, tedirgin edici, eve dâhil olmayan, yabancı anlamlarına gelen ve yuvaya benzemeyen tekinsiz, korkutucu, tuhaf hissettiren demektir. İkincil anlam olarak da saklı olmayan ve açığa çıkarılmış anlamlarını barındırır.

Freud bu noktada *heimlich* kelimesinin çift anlamıyla oynar; bir yandan aşına olmak (*familiar*) diğer yandan da gizlemek anlamını taşıyan *heimlich*, zıt durumda gizli olanın gün ışığına çıkması gereken şey olarak ele alır. Tekinsiz, psikanalitik kalıp içerisinde tek bir açıdan okuma da yapmaz, negatif ve pozitif (*un-heimlich*) arasında bir süreçle ilişkilidir ve bu iki uç arasındaki gerilime işaret eder.

“Onun çözümlenmesine göre tekinsiz, bastırılmış olan ve değişik bir biçimde gün ışığına çıkan bilindik sırdır. Bu gerçek, eğretilmeli anlamda, bir yuvaya dönüştür; bilinmeyen koşullarda bilinenin, yabancı bir ülkede bir yuvanın, ötekinin dünyasında benliğin bulunmasıdır. Daha geniş anlamda, bastırılmış olanın geri dönüşüdür.” (Orr, 1997, s. 57)

Türkçedeki karşılığı “tekinsiz” olan kelimenin TDK’deki anlamı tekin olmayan, uğursuz; güvenilir olmayan, muammalı (kişi, yer) ve “belli davranış ve sözlerin bir toplumda, bir toplumsal grupta tehlikeli sayılması ve olumsuz yaptırımlara bağlanarak yasaklanması, tabu” olarak geçmektedir. Erdem Ceylan, bu noktada “tekinsiz” kelimesinin “unheimlich” kelimesinin kökenindeki yuva ve evle olan ilişkiyi kurmadığını, dolayısıyla tekinsiz yerine “nâmahrem” kelimesinin kullanımının daha uygun olacağını belirtir (Ceylan, 2018). Mahrem olanın örtük, gizli saklı olduğunu düşünürsek, nâmahrem olan da bu örtünün kaldırılması ile bir şeylerin ortaya çıkarılmış olduğunu ilişkilendirebiliriz.

2.2 TEKİNSİZLİK VE MEKÂN

Tekinsizliğin mimari ile ilişkisi diğer sanat alanlarında görülen belirli motiflerden ziyade, çetrefil olmakla birlikte; Vidler, tekinsizin bir yapıda veya tasarımda özel bir etkinin tekinsizliği garanti etmeyeceğini söyler (Vidler, 1994). Ancak tekinsizi, tarihteki temsillerine baktığımızda genellikle mekânlar üzerinden okumanın anlamlı olduğunu da belirtir. Gotik romantizmdeki hayaletli ev metaforu üzerinden yapılan anlatılar bu bağlamda iyi birer örnektir. Tek başına mekân tekinsizi oluşturmazken içindeki nesnelere birlikte tekinsiz bir duruma dönüşür. Dolayısıyla tekinsiz olan durum mekânı temsil eder ve mekân korku dolu bir yere dönüşür. Mekândan duyulan korkuyla birlikte yabancılaşma durumu tam da tekinsizi oluşturan mekânsal bir karakteristiktir (Vidler, 1994, s. 11).

Tekinsiz (*unheimlich*) kavramının kaynağı kelimenin etimolojik kökeniyle de ilişkili olarak evdir. Ev de tıpkı beden gibi bize tanıdık olandır. Bu bağlamda tüm bu tekinsiz anlatılar dolaylı veya doğrudan olarak ev veya bedenle ilişkilendirilir. Umut Şumnu, evin dışında olan “yabancı” veya “içeride tanıdık olan yabancı” arasında fark olduğunu, tekinsiz durumu oluşturan şeyin tanıdık olanın yabancılaşması olarak aktarır (Şumnu, 2018). Freud, yabancı

yerine “yabancılaşmış” olanı tercih eder, dolayısıyla bir şekilde daha önceden karşılaşılmış olmasını içerir (Ceylan, 2018).

Tekinsizle karşılaşmalara baktığımızda, hep süregelen mekân pratiklerinden kopup parçalanarak hem ev içinde hem de evden kent içine yayılması ile tekinsizlikle karşılaşma düğümleri oluşur. Bu düğümlere Vidler, Mimari Tekinsizlik (*The Architectural Uncanny*) adlı kitabında, ev (*home*), beden (*bodies*) ve mekân (*spaces*) şeklinde başlıklandırarak tekinsizliğin mimarlıktaki görünümünü inceler.

2.2.1 Tekinsizliğin Merkezi: Ev

Modern toplumda endüstri devrimi sonrası kentleşmeyle birlikte kent koşullarının birey üzerinde oluşturduğu yabancılaşma, korku, kaygı, gerilim ve endişe ile yalnızca kent içi alanlarda değil kişinin ev ile kurduğu ilişkide de yeni katmanlar eklenmiştir. Kent içi mekânlar endişenin mevcut olduğu alanlar iken; ev, bundan kaçış rotası üzerinde “güvenli bir yer” olarak “idealize” edilmiştir (Talu, 2010). Fakat kapitalist üretimle birlikte “standartlaştırılan” ve bununla birlikte kavramsal olarak da (ev /konut) dönüşmeye başlayan ev metaforu bu dönemle birlikte tekinsizliğin de merkezi haline gelmeye başlamıştır. “Güvenli” olarak bilinen ev artık yabancılaşmayla birlikte “tekinsizliğin” de en çok gözlenen yuvası olmuştur (Talu, 2010).

Vidler, tekinsiz olanın ilk olarak ev ile başladığını ve tekinsizin mimarlıkla olan ilişkisinde metafor alanın ev olduğunu belirtir (Vidler, 1994). Bugüne kadar 19. yy’ın en bilindik tekinsiz örneklerini “hayaletli evler (*haunted house*)” oluşturur. Hikâyelerde ev hem güvende duyulan mekân hem de gizli şeyi saklayan veya gizli şeylerin açığa çıkmasından duyulan gerilim ve endişeyi temsil eder. Ev; evcilliği, aile, tanıdıklık, aşinalığı, geçmişi ve nostaljiyi barındırmasıyla, güvenli bir sığınak olarak rol alırken aynı zamanda hayaletlerin “musallatıyla” da tehditkâr bir hale bürünebilmektedir.

“Ev dünyayı görmeye yarayan bir aygıttır, bir görme düzeneğidir. Dışarıdan ayırma ve korumayı sağlayan şey, pencerenin evin dışındaki tehditkar dünyayı güven telkin edici bir resme dönüştürme yeteneğidir.” (Colomina, 2017, s. 7)

Yabancı ruhların eve musallat olması, romantik dönemin yazarlarında sıklıkla ele alınan konulardan biridir. Edgar Allan Poe’ya ait “*The Fall of the House of Usher* (1839)” isimli kısa hikayesini örnek olarak veren Vidler, hikayedeki eve dair benzetmelerinin ilginçliğine dikkat çeker. Hikâyedeki anlatıcı davet edilen eve uzaktan bakarken bir o kadar tanıdık olan evin huzursuz edici yanlarını; “kasvetli duvarlar” ve “boş bakışlı pencereler” şeklinde anlatır. Terkedilmiş evlerin de bu bakımdan izleyiciye aynı etkiyi verdiğini belirtir (Vidler, 1994).

Tekinsizin bir nevi ilk olarak evle ilişkilendirilmesi tekinsiz de bir hikâyeye olan “The Sandman” (*Der Sandmann*) ile başlar. The Sandmann E.T.A. Hoffmann’ın 1816 ve 1817 yıllarında yazdığı öykülerinden birisidir. Hoffmann hikâyesinde, öykünün kahramanı Nathaniel adlı öğrencinin gözlerini kaybetme korkusu ile korku fantezilerinin ve korkunun kaynağını oluşturan Kum Adam (*Der Sandmann*) anlatısını aktarır. Anlatıya göre çocuklarının gözlerini çalıp çuvalına doldurarak ayın arkasındaki çocuklarını bu gözlerle besleyen Kum Adam, Nathaniel için bir korku figürüdür. Gözünü kaybetme korkusunu bastıran Nathaniel’in travması, ilerde gerçeklikle hayal gücünü birbirine karıştırmasıyla ortaya çıkar. Öznenin sınırlarının dağılmasıyla iç dış sınırının kalkması, gördüğü şeylerin kendi içinden mi dışından mı izlediğini muğlaklığının getirdiği tekinsizlikle birlikte korkuya uzanan bir hikâyedir. Göz izleği burada önemli bir ayrıntı oluşturmakta bir nevi tekinsizliği barındıran da bu izleğin gerçek ile hayal arasında gidip gelmesidir. Vidler, hikâyedeki göz izleğinden ve oyuncak bebeklerin taklit göz yapısından tekinsizin rolleri olarak okur (Vidler, 1994, s. 34).

Vidler, Edgar Allan Poe (1809-1849) “*The Fall of the House of Usher*” (1839) hikâyesindeki gibi, Victor Hugo (1802-1885), Herman Melville (1819-1881), Henry James (1843-1916), Thomas De Quincey (1785-1859)’e ait hikâyelerini de incelemiştir⁴ ve bu romantik dönemin hikâyelerinde evin hayaletli olduğunu belirtmiştir (Vidler, 1994). Bu hikâyeler, evin iç dış ayrımı, hayaletler, canlı canlı gömülme korkusu, yuvaya olan özlem ve nostalji, mekanların

⁴ Yazarlara ait hikâyelerin detaylı bilgisi için bkz: Anthony Vidler, *The Architectural Uncanny*, MIT Press, 1992, s.s. 17-45

tekensizleşmesi ve git gide korku duyulan alanlara dönüşmesi gibi temalar etrafında şekillenir (Talu, 2008).

Gulyabani (1912), Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romantik dönemin “hayaletli evler” hikâyelerine benzer şekilde bu coğrafya içinde görülen öncü eserlerinden birisidir. Hikâye İstanbul, Üsküdar'da “Yedi Çobanlar Çiftliği” denilen bir köşk etrafında geçer. Cinlerin, perilerin ve gulyabanin varlığına inanan insanların yaşadığı bu köşk, mekânın canavarlığına dair iyi bir örnek teşkil eder. Korku, hem kişilerin cin mi insan mı belirsizliğinin yarattığı ikililik hem de mekânın gizli ve kuytu köşelerinin oluşturduğu tekensizlikle, mekânsal ve inançsal sınırlar içerisinde kendine yer buluyor. Korkunun kaynağının uhrevi canavarların oluşturmasıyla mekân korku dolu bir yere dönüşüyor. Hikâyenin sonunda gulyabanin, cinlerin ve mekânın çöküşüyle birer kurmaca olduğu ortaya çıkıyor. Çiftlik sahibi hanımefendinin iki yeğeni, hanımefendiyi deli gösterip mal varlığına kendilerini vasi tayin ettirmek için böyle bir yol izledikleri ortaya çıkar. Köşkten uzaklaştırmaya çalıştıkları hanımefendiyi, sık sık doktorlardan oluşan soruşturma heyetinin kontrolleri ile akli dengesinin yerinde olmadığı izlenimi verirler. Korku siyaseti burada da mekânı tekensiz bir yere dönüştürürken kullanıcıları da yerinden etmek için kullanılır.

Gulyabani, geçmişin geri dönen mistik inancın “çöküşünü” ve akılcılığın aydınlığı arasındaki gerilimin bir karakteridir. Tolga Yalur, ‘*gulyabani*’nin toplumsal coğrafyasından bahsederken “görünümü, imkânsız bir geçidi; yeni ulusal ile bir zamanlar “çökmüş” olan ve artık geri dönen İslami'nin bir araya geldiği bir köprüyü oluşturur” der (Yalur, 2016, s. 78). Yalur'un bahsettiği geri dönüş, akılcı cumhuriyet ideolojisinden uzak, içine kapatılıp dışlanmış bir dipsiz kuyudan çıkar ve bunun bedenleşmiş bir formudur, Gulyabani. Aynı zamanda çiftliğin yüksek sosyete grubunun üzerine kurduğu köşkün bastırılmış geçmişin gün yüzüne çıktığı bir mekânı simgeler ve bu bağlamda tekensizdir. Gulyabani, hikâye sonunda tekensizin örtük olanın ortaya çıkmasına benzer şekilde cübbenin yani örtülü olan şeyin kaldırılmasıyla toplumsal anlamda çöker (Yalur, 2016). Hikâyede köşk doğrudan tekensiz, korkutucu ve travmatik izlerle dolu bir mekân olarak kurgulanır. Dışa kapalı, konumu ıssız bir yerde olan köşk bir korunaklılık sağlamaz. Tam tersine, hikâyedeki kişileri en çaresiz bıraktığı yer olur. Dolayısıyla köşkle birlikte ev kavramı tekensiz bir yere dönüşür.

Miller, tekinsizi tanımlarken bu durumu yaratan koşulları yakınlık ve uzaklık, benzerlik ve farklılık, içerisi ve dışarı, sınır, eşik veya kenarın tarafları, tanıdık ve yabancılaşma gibi zıt kavramların diyalektiğine bağlar (Miller, 1979, s. 219). Tıpkı hikâyelerdeki temalara benzer şekilde, bu kavramların birbiri içerisinde erimesi, neresinin içerisi, neresinin dışarı olduğu hakkında net cevap verememek, sınırların ve eşiklerin muğlaklaşması mimaride ve özellikle “ev” özelinde sıklıkla göreceğimiz konu olur. Bilindik, tanınan evin ve temsilinin sekteye uğramasıyla gelenekten kopan ev, Freud’a göre de tekinsizliğinin merkeziydi (Talu, 2010).

Adolf Loos’un Müller Evi, Miller’in tanımladığı tekinsiz durumları okumak adına iyi bir örnek oluşturmaktadır. Evin içerisi ve dışarı arasındaki ayrımın net olarak görebileceğimiz yapılardan birisi olmasına rağmen, evin içerisindeki mekânların birbiri içerisine akarken dışardan baktığımızda yalın kübik bir form görürüz. Bilindik mekân sınırları muğlaklaştırırken, standart merdiveni bozup farklı yükseklikteki döşemelerden görüş veren bir ev anlatısı sunar. Loos’a göre, evdeki her şey içinde ikamet edenleri ilgilendirdiğinden, ev zaten dışarıya bir şey söylemek zorunda değildir çünkü ona göre evin içerisi “mahremiyeti”, yabancılaştırılmayan alanı tarifler (Colomina, 2017).

Mimarlık kuramında 19. yy ikinci yarısından itibaren özellikle 20. yüzyılda gerçekleşen değişimlerle birlikte dönemin ruhu ev metaforu içinde şekillenip anlatılmıştır. Modern ev, mahremiyetle, korunaklılık ve güvenlilikle ilişkilendirilen geleneksel ev, bağlamından koparılıp yerine dışarıya açık, şeffaf ve “teşhirci” bir yaklaşım almıştır (Şumnu, 2018). Dolayısıyla modernleşme ile birlikte, teknolojinin gelişmesi ve “cam” malzemesinin konutta kullanılması ile tekinsiz durumları yaratan iç-dış meselesini ve bunu kuran mahremiyet kavramını yerinden etmesine, kuytu alanlarının ortaya çıkmasına ve sınırlarının muğlaklaşmasına neden olur. Mahrem olanın mekândan ziyade, mekânlar arasındaki bir ilişki olduğunu hatırlarsak, mekânlar arasındaki akışkanlık, geçicilik de kavramı tekrar düşündürtmeye yönelir (Colomina, 2017, s. 28).

Şekil 2.1 Adolf Loos, Müller Evi, Prag, 1929 – 1930 (Kaynak: <https://adolfloos.cz/en/villa-muller>)

20. yüzyılda modern dünyada “ev, yuva (*home*)” kavramı olarak değil bir nesne olan “konut (*house*)” kavramına odaklanması ile birlikte evin giderek saydamlaşması, yerden bağımsızlaşması, peyzajın içerisinde bir tür hayalete dönüşmesi, evin kendi bağlamından kopmasıyla birlikte, iç-dış ayrımının bulanıklaşarak bir nevi mahrem alanın da muğlaklaşmasıyla birlikte bizi tekinsiz bir auranın içerisine sürükleyecektir (Ceylan, 2018). Bu duruma örnek olarak Farnsworth Evi, banyo hariç tüm mekânsal kurguları tek bir yerde toplayan, dış duvarları tamamen camdan olan bu konut yapısı bildik ev kavramının çıktısı olduğunu söylemek pek mümkün olmayacaktır (Tanyeli, 2017, s. 150).

Şekil 2.2 Ludwig Mies van der Rohe - Farnsworth Evi (1945-1951)

“Ev, fenomenolojik bağlamından koparılıp boyutlandırılacak, ölçülüp biçilerek matematiksel araçlarla tanımlanacak; parçalarına ayrılıp standartlaştırılacak, rasyonel nesnel dünyanın yöntem ve kurallarının test edileceği yeni, verimli bir egzersiz alanı olarak belirecekti... İç ve dış ikilisi, mahremiyet, evsellik gibi kavramların göz ardı edildiği, bembeyaz duvarlardan, cephe boyunca uzanan saydam yüzeylerden oluşan, modernist mimarların adeta modernlik bildirisi niteliğindeki evleri, çocukluk resimlerimizde çizdiğimiz evlere hiç benzemez.” (Talu, 2012)

Ev, tüm bu modernleşme süreçleri içerisinde nesnelleştirilmesi ile birlikte özellikle 1970’lerden itibaren çeşitli eleştirel sanat ve mimarlık arakesitinde modernliğe dair olumsuz söylemlerin de taşıyıcı bir nesnesi haline gelir (Talu, 2012). Vidler bu duruma dair bir örnek olarak, Rachel Whiteread, Londra’nın yıkılmış mahallelerinin birinde bulduğu evin iç yüzeylerine betonu püskürtüp dışını soymasıyla evi bir nevi “ters-yüz” etmesini gösterir (Vidler, 2000). Pencereleler, kapılar geçişe izin vermeyen o bilindik ve tanıdık ev görüntüsünü de tersleştirerek güvenlikle, barınmakla ilişkilenen evi tekinsiz bir nesneye dönüştürür. Nur Altınyıldız Artun’un “*House*” ile ilgili yazdıkları tekinsiz bağlamında önemli bir noktaya değinir:

“Sanki kapalı hacim içinde korku ve dehşet gizler. Ölümü, ölüm maskelerini hatırlatır. Kayıpları düşündürür. Londra’nın yok edilen işçi mahallelerini, yitirilen çocukluğun evini, evsizliği.” (Artun, 2012)

Şekil 2.3 Rachel Whiteread, *House*, 1993-1994 (Kaynak: <https://www.apollo-magazine.com/house/>)

Şekil 2.4 Rachel Whiteread, *House*, 1993-1994 (Vidler, 2000)

Bir diğerk örnek olarak, Gordon Matta-Clark, *Splitting* adlı eserinde, terkedilmiş bir banliyö evini ortadan ikiye bölerek yarıktan içeriye doğru sert ve doğal ışığın içeri girmesini sağlar. *Splitting* ile evin barınmakla, güvenlikle ilişkisini keserek evi tekinsiz ve hatta tehlikeli bir nesneye dönüştürür. Bununla birlikte evin içerisine aldığı ışıkla da kuytu ve tekinsiz noktaları, bodrumu ve çatı katını aydınlatarak “ezber bozar” (Can, 2017). Evin içinde, yaşantıya dair eşyaları da bodruma koyması gün ışığıyla birlikte bu “yaşantının” da gün yüzüne çıkması önemli bir detaydır.

Şekil 2.5 Gordon Matta-Clark, *Splitting*, 1974 (Kaynak: <https://manifold.press/gordon-matta-clark>)

“Tabii, ev sayesinde anılarımızın büyük bir bölümü barındırılmış olur ve ev biraz karmaşıkça, mahzeni ve tavanarası, köşebucağı ve koridorları varsa, anılarımızın da giderek daha netlikle belirlenen sığınma yerleri vardır.” (Bachelard, 1996, s. 36)

Modern yatay evlerine karşı; mahzen, çatı arası, bodrum gibi evin diğerk bölümlerini oluşturan dikeylik, Bachelard’ın deyimiyle evin “karanlık varlığı” ile kurulur (Bachelard, 1996). Bachelard için bu mekânlar insanın kendi iç dünyasına döndüğü, hayal kurduğu, anıların biriktiğı sığınma yerleri olduğu kadar eski eşyaların yığıldığı, ışığın loş olduğu ve dolayısıyla muğlak bir görüntü veren bu mekânlar bir nevi tekinsizdirler.

Bachelard’ın evin karanlık varlığı ile ilişkilendirmesini, Fijalkowski, Paul Nougé ait fotoğraflarla açıklar. Fotoğrafta tavan arasının dağınıklığını bilinçdışının kargaşasına,

okurun tavan arasına çekilmesini de “alt kattaki” toplumsal düzenden kaçış zihni olarak temsil edildiğini açıklar (Fijalkowski, 2014).

Şekil 2.6 Le grenier (Tavan Arası) - Le Lecteur (Okur), Paul Nougé (Kaynak: <https://jenniferstob.com/2013/12/14/subversion-des-images/>)

Yuva olarak tanımlanan ev modernleşme süreçleri içerisinde “kayıp bir imgeye” dönüşür. Romantik dönemin yazarları, bodrum katını, çatı katını anıların biriktiği tekinsiz ve müphem alan olarak betimlerken, evin metaforik bütünlüğünü “ters-yüz” ederek, “ezber bozarak” ortadan kaldırdıklarında farklı bir tekinsiz durumla karşı karşıya kalırız. Nostalji ve “ev özlemi” ile o kayıp imgeyi ararken; yabancı ruhlar ölü bedenini geri dönen tekinsiz varlıkları gibi; ev de, konutun bir nevi geleneksel evin çöküşü ile geri dönen tekinsiz hayaleti olur. Bu bağlamda tekinsizlik, içerisinde yıkımı dolayısıyla yapımı, ölümü, şimdiki ve geçmiş zamanın birlikteliğini barındırır (Ceylan, 2018).

Gunning, tekinsizliğin sadece modern dünyaya ait bir olgu olmadığını ama modern tekinsizliğin de var olduğunu iddia eder. Tekinsizliği var eden şeyin gelenekselden biraz kopuş ve modernliğe ait deneyimle ilgili olduğunu belirtir (Gunning, 2008, s. 68). Tekinsiz, bu kopuşla birlikte bize gelenekselliği hatırlatacak ama aynı zamanda da modern dünyanın getirdiği yabancılığı da aktaracaktır.

2.2.2 Beden

Vidler, parçalarından/uzuvlarından ayrılmış mimarlık (*Architecture Dismembered*) olarak adlandırdığı makalesinde tekinsizliğin görünümünü klasik, modern ve postmodern dönemlerin bedensel yansımaları üzerinden inceler. Bu bağlamda klasik dönemde Vitruvius'dan Alverti'ye, Filarete'den Francesco di Giorgio'ya kadar bedenın matematiksel veya resim üzerinden betimlemeden ziyade modernlikte bedenın yeniden yazılımı ile klasikten tamamen terkedildiğini belirtir (Vidler, 1994, s. 69). Beden artık bilinçli olarak Vidler'in deyimıyla uzuvlarından koparılmış, iç dış sınırlarının muğlaklaşmasıyla bilindik, tanıdık insan bedeninden ayrılarak kökten değişmiştir. Tıpkı ev metaforunda olduğu gibi beden de klasikliğin tersine çevrilerek, ezber bozarak, parçalanarak yeni bir yazılımı ortaya çıkarılmıştır. Vidler bu iğdiş edilmiş beden metaforunu mimarlıkta Bernard Tschumi, Libeskind ve Coop Himmelblau'nun çalışmaları üzerinden örneklendirir. Ona göre, bu mimarların çalışmalarında bedenle ilgili analogiye geri dönüş olduğunu fakat bu geri dönüşte klasikte yer alan bedenden kökten bir şekilde farklılaştığını açıklar (Vidler, 1997; Akt. Çelik, 1997). Vidler'e göre, bu mimarların yaklaşımları her ne kadar Archigram tarzı bilim-kurgu imgelerine benzetilse de bedeni, tasarım ve bağlamla birbiriyle kaynaştırmasına dayanır ve bu yüzden de daha tehditkâr, tekinsizdir ve bedenın bir tür mimarlık alanında yeniden yazılmasına olanak tanır (Vidler, 1994). Vidler, bedenın uzuvlara parçalanmasına ilişkin iki tür yansıtımını ortaya koyar. İlki, bedenın yansıtımından ziyade bir tür sorgulama nesnesi olarak karşımıza çıkması ve içsel bir şekilde müdahalesine dayanır. İkincisi ise Freud'un "bastırılmış olanın geri dönüşü" ile açıkladığı tekinsizliğidir. Bastırılmış olan beden imgesi huzursuz, rahatsız edici bir hayalet gibi mimarlığa geri dönmesi ile açıklar (Vidler, 1994). Himmelblau'nun konstrüksiyonlarındaki gibi bir zamanlar bütün bir beden olan bina artık parçalara ayrılmıştır ve onunla yüzleştığımızde bir tür tekinsizlik duygusuyla karşılaşırız.

Beden temsilinin ve tekinsizliğini ev-beden ilişkisi üzerinden okumaya çalışan Vidler, ev metaforuyla birlikte sürrealistlere de değinilmesini gerektiğini belirtir (Vidler, 1994). Vidler, sürrealist çalışmaları tekinsizi "kusursuz bir makine" olarak görür ve mimarlıkta sürrealizm varsa bu tekinsizin enstrümanı olarak var olduğunu ve sürrealist evin aslında birer korku evi olduğunu belirtir (Vidler, 2014).

Freud ile birlikte sürrealistlerin de etkisi altına giren “ev” metaforu tekinsiz bir mekân olarak yorumlanmaktadır (Şumnu, 2018). Görülebilir olmanın yanında gözetlenebilir olmaya da imkân veren, iç mekânların “kamusallaştırılması” ile değişen modern evler kültür kuramları tarafından yabancılaşmanın nesnesi olarak görülmüş ve kaybedilen içerilik hissine odaklanmışlardır. Bachelard, moderniteyi tarihsellikte bir “kopuş” olarak ele alıp “evsiz bir zihin” metaforunu kavramsallaştırmıştır. Sürrealistler, Bachelard gibi evin düşlere, anıların birikmesine olanak sağlanmasından yanadır, dolayısıyla ev Mies’in Farnworth Ev’inin verdiği dışarıya açıklığın tersine içe-dönük, kapalı ve hatta rahim-içi (*mother’s womb*) olmalıdır. Mahremiyete izin veren tavan-çatı araları, kuytu köşeler bu bağlamda değerlidir (Artun, 2014). Louise Bourgeois’ın heykel çalışmasındaki gibi bedenin dışarıya açık, ama evin zihnen kapalı tamamen içe dönüklülüğünü karşıt bir biçimde yansıtmaya dair iyi bir örnek oluşturur (Şumnu, 2018).

Şekil 2.7 Louise Bourgeois, Ev Kadın (Femme maison), 1994 (Kaynak: <http://www.artnet.com/artists/louise-bourgeois/>)

Vidler, sürrealistlerin tanımladığı rahim-içi metaforu evleri yorumlarken, Freud’un “kişi ne zaman bir yerin veya ülkenin düşünüyorsa kurar ve kendine “bu yer bana tanıdık geliyor daha önce burada bulundum” derse o yeri annesinin bedeni şeklinde yorumlayabiliriz” anlatısına atıfta bulunur (Vidler, 1994, s. 152). Artun’a göre bu metafor anlatısı da tekinsizdir çünkü rahim içi ile imkansız arzuları temsil edilirken bir yandan da mezarı, yani diri diri gömülme korkusunu da barındırır (Artun, 2014).

2.2.3 Kent

“Kent yaşamının, yaşamak için doğayla yapılan mücadeleyi, doğa tarafından değil de, kazanmak için diğer insanlar tarafından sağlanan insanlar arası bir mücadeleye dönüştürdüğü belirgindir.” (Simmel, 1996)

Georg Simmel “Metropol ve Zihinsel Yaşam” adlı makalesinde, modern hayatın getirdiği en derin sorunlarının, bireyin, dışsal etkilere karşı kendi varoluş özerkliğini ve bireyselliğini muhafaza etme ve koruma amacından kaynaklandığını belirtir (Simmel, 1996). Simmel’e göre 18. yüzyılın insanı devlet ve dinle olan tarihsel bağlarını koparıırken 19. yüzyılın insanı, özgürlükle birlikte “işlevsel uzmanlaşmayı” da talep ettiğini belirtir (Simmel, 1996). Dolayısıyla bu uzmanlaşma ve iş bölümü ile birlikte kişi “öteki” ile doğrudan bağımlı hale gelir. Bu bağımlılıkla birlikte sürekli ve kesintisiz ilişki ağına eklemlenir ve böylelikle metropol koşullarının yarattığı tüm psikolojik etmenlere “kayıtsızlık”, “usanmışlık” ve “ihtiyatlılıkla” kendini koruyan modern birey modern hayatın toplumsal-psikolojik birer figürünü oluşturur.

“Usanmışlık tutumu kadar, koşulsuz olarak metropole özgü başka bir fiziksel fenomen belki de yoktur. Usanmışlık tutumu, başlangıçta, birbirine karşıt sinirsel uyarıların hızla değişmesinden ve sıkıca bastırılmasından kaynaklanır.” (Simmel, 1996)

Alışılmış, yavaş ve bilindik ritmin yerine metropolün “farklı” ve “yabancı” bir bilinçlilik ritminin varlığından bahseden Simmel, bu durumu tariflerken “yıllardır komşu olduğu insanı bile tanımamaktadır” der (Simmel, 1996). O alışılmış ritimden kopan insan için çok daha tekensiz bir süreçle birlikte kentsel sosyal ilişkilere dâhil olur ya da çoktan dâhildir. İhtiyatlılık bir sonuçsa tekensizlik de bunu var eden bir süreçtir.

“Kent, evin uzantısı, modern bilinçdışının mekânıdır. Rüyaların, anıların, arzuların gömülü olduğu yerdir. Kentte dolaşmak, onları gömülü oldukları yerden çıkarmak için, içsel deneyimleri dile getirmek için fırsatlar, rastlantılar, karşılaşmalar yaratır.” (Artun, 2014, s. 35)

Zygmunt Bauman, bedeni ve ruhunu korumaya alan insan için tüm güvensizliğin kaynağını öngörülmemiş şeylerin taşıyıcısı olan “ötekinde” ararız, der. Yabancılar, bu bağlamda, korkunun somut birer temsilcileridir ve bunun bir yandan da rahatlatıcı hatta güven verici olduğunu vurgular. Korkuların odaklanacağı bir hedefin olmasıyla birlikte tehlikelerin

nerede olduğunu bilirse bu bilinmemelik içinde, paradoksal biçimde bize güven verir (Bauman, 2016).

Glassner de Bauman'ın aktardıklarına benzer bir şekilde, insanın “yabancıya” karşı olan tedirginliği, endişeyi metropol olanakları içerisinde “korku kültürü” ile ilişkilendirir. Medyanın da sürekli bunu beslediğini ve sonuçta kentin parçalanmasına neden olduğunu iddia etmektedir (Glassner, 1999).

Vidler, mekânı tanımlarken sınırları ve coğrafyaları, etnik kökenlere kadar gerilimli tüm kimlikleri barındıran, boşlukları olan, politik ve sosyal mücadele tarafından yeniden üretilen ve tüm bunların temsilinin oluşturduğu yerdir, der (Vidler, 1994, s. 170). Bununla birlikte kentsel mekân da durmaksızın değişen ve tüm bu karanlık griftlerinde korku ve fobilerin gizlendiği bir olasılıklar mekânıdır aynı zamanda. Özellikle 19.yy kenti Rousseau'dan Baudelaire'e dek ifade edilen “yabancılaşma” kavramı ile Vidler, kentin bu karanlık taraflarını özellikle heterojen bir şekilde kalabalıklaşan ve yeni büyük açık alanların talep edildiği şehirlerde tekinsizin yükselmesine neden olduğunu belirtir (Vidler, 1994, s. 4).

Vidler, tekinsiz ve kent ilişkisine örnek olarak Haussmann yıkımlarından bahseder ve Baudelaire'nin deyimiyile bu yıkımı, “kentin bir faninin kalbinden daha hızlı değişmesidir” olarak aktarır (Vidler, 1994, s. 199). David Harvey, Paris'in Haussmann döneminde geçirdiği yıkımlarla ilgili, toplumsal bölünmeyi arttırdığını ve işçi kesimin “Belleville'in sınırında yaşayan vahşiler”, “tehlikeli sınıflar”, “sefil grup” olarak tasvir edildiğini belirtir (Harvey, 2010, s. 351). Harvey'in burjuvazi kesimin işçi sınıfını ya da tehlikeli gördükleri “öteki” ile karşılaşmaları hoşnutsuzluğunu korkuya dayandırmakta; çünkü bir anda asi bir grup haline gelebilme potansiyellerinden korktuklarını belirtmektedir (Harvey, 2010). Fiziksel olarak ne kadar alan açılırsa bir o kadar da zorla gettolaştırma ve mekânsal dışlamalar gerektiğini ve dolayısıyla çoğu Paris mekânlarının “kapalı” olduğunu ifade eder (Harvey, 2010, s. 357).

Yıkımlarla birlikte sekteye uğrayan kolektif hafızanın mekânda önemli bir rolü olduğunu söyleyen Vidler'in aktarımıyla Maurice Halbwachs, bu durumu tıpkı bir karatahtaya benzetir. Karatahta mekândaki bir grubun üzerine yazdığı sayı ve figürlerden ve onların silinip tekrar yazılmasından ibaret değildir, tam tersi tüm bu yazılanların yüzeyde bıraktığı

ve birbirine derinden bağı figürlerin kalıntılarıdır (Vidler, 1994). Tekinsizliğin tanımında yer alan “bastırılmış” olanın geri dönmesi, tıpkı karatahtaya içkin figürlerin yüzeyde bıraktığı ize benzer.

Bu duruma dair iyi bir örnek olarak, Stavros Stavrides, 1922 yılında Türkiye’den dönen Rumların Atina etrafında buldukları inşaat malzemeleriyle ev inşa ettiklerini ve yerlerinden edilmiş insanların altyapısız bir şekilde burada yaşamaya çalıştıklarını anlatır. Gelen kesimin “kamusal hayatı tahrip eden işgalciler” olarak lanse edildiğini ve sonuç olarak bu yerleşimlerin toplumsal ve mekânsal bir getto haline geldiğini belirtir (Stavrides, 2018, s. 84). Çözüm olarak gecekondulaşmaya izin vermeyen bir takım projeler inşa edildi. Alexandras bina kompleksi (1934-1935) bunlardan bir tanesi olup, Atina’nın kent tarihi açısından önemli bir eşğe de sahiptir (Stavrides, 2018, s. 85). Alexandras bina kompleksi, İkinci Dünya Savaşı sonrası hızla kentleşmeyle ortaya çıkan konut stoğu problemine cevap verebilecek, asgari mekânsal standartları içeren bir proje örneğiydi. Stavrides, mahalle sakinlerini korkulan ötekiler olarak lanetlendiğini, metruk bina imgesinin kentsel yoksullukla imgelendiğini belirtir (Stavrides, 2018). Bina sakinlerinin çoğu devlete kredi ödeyerek daire sahipleri haline gelirken geri kalanlar zorla kamulaştırma korkusuyla sattıklarını diğerlerinin de terk ettiklerini söyler. Bugün, Alexandras “hizmet dışı” bir görünüme sahipken Atina’nın tam merkezinde yer alan bu alan Stavrides’in deyimıyla “kolektif olarak bastırılmış bir geçmişe ait, değersizleşmiş bir alanı temsil ediyor” (Stavrides, 2018, s. 93).

Şekil 2.8 Alexandras Bina Kompleksi (1934-1935), Atina

Stavrides, burada yaşayanların bir tür eşikte kaldıklarını belirtir. Ne kente dâhil olabilmıştır ne de kendi dünyalarını kurabilmişlerdir. Bu iki dünya arasında sıkıştırılmış bir eşikte kaldıklarını belirtir (Stavrides, 2018). Kompleksin bugünkü sakinleri mültecilerin bir kısmının kullanım dışı kalanları işgal ederek, kiralarak barınan ve birçok farklı kesimden mültecilerin yaşadığı bilinmektedir. Öte yandan bu yerleşim içinde paylaşım ve işbirliğinin geliştiği hatta uyuşturucu satıcılığı vb. enformel ağlarının kompleksten uzaklaştırdıkları görülür. Fakat nihayetinde çevrelerinden yayılan korku kültürü arasında sıkışıp kalmaya devam etmekle kalmayıp geliştirdikleri kentsel pratiklerinin de genişlemesinin önlenmesine neden olmuştur.

Aydınlatıcı bir diğer örnek olarak, Missouri’de yapımı 1955’te tamamlanan Pruitt-Igoe projesi de bu bağlamda okumak mümkündür. Modern kentleşme ile konut stoğunun azalması problemine karşı yapılan toplu konut projesi, yüksek suç, yoksulluk, kentsel ayrışma sebepleri doğrultusunda 1972 yılında yıkılmıştır. Kent ile konut ve kullanıcı ile mekân arasındaki yabancılaşmanın bu duruma getirdiği görülmektedir (Çincik, 2013).

Şekil 2.9 Pruitt Igoe yıkılışı, 1972 (Bristol, 1991)

Lerzan Aras, bu konutlarının yıkılmasının arkasındaki asıl sebebin konutlarda yaşayan Afrika kökenli Amerikalıların karşı karşıya kaldığı ırkçılık, baskı ve yoksulluk ile birlikte ekonominin de kötü gitmesiyle yapılan politikalarının yanlışlığına bağlar (Aras, 2016).

Pruitt, Afrika Amerika kökenliler; Igoe ise beyazlar için yapılması bu ırkçı ayrımı beslemesine sebep olmuştur. Sosyal dışlanmanın yanında içeriden de böyle bir bölünmenin bu duruma itmesi kaçınılmaz olmuştur. Proje farklı kesimleri birleştirmek gibi görünse de bu yerleşim yeri tecrit etmeye dayalı gibi gözükmektedir.

Katharine G. Bristol, “The Pruitt-Igoe Myth” adlı makalesinde Pruitt-Igoe projesinin tarihiyle birlikte ekonomik, politik koşullar içerisinde nasıl inşa edildiğini ve yönetim sürecini de ele alarak, yıkımının ardındaki mitlere odaklanıyor. Bristol, çok az sayıda mimari simgenin kendisinden çok yıkım fotoğrafının ön plana geçtiğini söyler (bkz: Şekil 2.10). Bristol, 1972 yılında yıkımla birlikte projenin mimari bir başarısızlık olarak yorumlanmasına dair geniş bir fikir birliği olduğunu ve dolayısıyla bu fikrin ardındaki etkenlere odaklanmanın önemli olduğunu belirtir (Bristol, 1991). Mimarlar, eleştirmenler ve özellikle medyanın bu fikir birliğinin nasıl yayıldığını ve yeni boyutlar eklediğini belirtir. En önemli noktalardan biri de derinlerde yatan sosyo-ekonomik boyutları göz ardı edip tüm problemin mimari tasarımdan kaynaklandığını ve dolayısıyla çözümün mimari tasarımdan çıkacağı yönündeki eksiklikleri aktarır. Projedeki bütçe kısıtlamaları, tasarlanan çocuk oyun alanları, çevre düzenlemesi gibi olanaklarının silinmesi ve donanımsal birimlerin zayıflığına dikkat çeker. Öyle ki kapı kollarının, kilitlerinin ilk kullanımda kırıldıklarını belirtir. Bir diğer nokta ise proje için tahmini edilen doluluk oranının gittikçe düşmesiydi. Doluluktaki bu düşüşle birlikte projenin sürdürülebilirliği azalmış ve kiracılardan toplanan kiralara ile bakımlarını finanse edilmemeye başlanmıştır. Vandalizm ile birlikte artan suç oranlarının da eşlik etmesiyle bakımların ihmal edilmesine, kiracıların artan kiralara karşı grevleriyle ileri bir noktaya taşındı (Bristol, 1991).

Pruitt-Igoe miti aynı zamanda yanlış bilgilerden de beslenerek bu mitin büyümesine dair özel bir durumu teşkil eder. Proje, medyada “ödüllü” olarak nitelendirilmesine rağmen hiçbir zaman bir mimari ödül kazanmamıştır. Bristol’e göre bu “hayali ödül” mitin boyutlandırılmasında önemli bir yer teşkil eder. Pruitt-Igoe başarısızlığına ilişkin bir dizi politik, ekonomik ve sosyal bağlamları göz ardı edip yalnızca mimari açıdan bakmak eksik ve yanlış olarak yorumlanmasına sebep olmuştur. (Bristol, 1991)

Bu iki farklı ama bir noktada kesişen örnekler, kentsel tekinsizlik üzerine okumayı kolaylaştırır niteliktedir. Pruitt-Igoe ve Alexandras Bina Kompleksi düşük gelirli gruplar için tasarlanmış bir proje olmasına rağmen medya, söylemler ve sosyal dışlanmanın etkisiyle tekinsizliği inşa ederler. Bu tekinsizlik, beraberinde korku kültürü ile birlikte mekânın dönüşmesine; Alexandras için kişilerin eşikte yaşamaya çalışmasına, Pruitt-Igoe için yıkılmasına kadar varan bir değişime neden olur. Kişisel ve mekânsal karakterlerin geçmişle bağlarının kopartılıp yeni bir kimliğe ve mekâna sahip olmaya çalışılması tekinsiz bir süreci de beraberinde getirir. Öyle ki bu kimlikler ve mekânlar “dışarıdan” kabullenilmeyip kentin parçalanmasına kadar varabilmektedir.

Modernleşmeyle birlikte kentin geçmişle bağlantılarının kopartılıp yabancılaşması, Uğur Tanyeli'nin deyimiyile mimari alanda “bezemelerin” yok sayılmasıyla ilişkilidir. Tarlabası bölgesini örnek veren Tanyeli, buradaki bir zamanların farklı mimari ürünlerinin aynılaşacağından yani “tek-tipleşeceğinden” dolayısıyla metropolün disipline ve estetize ettiği yerde kitlesel bezemeye dönüşeceğini, söyler (Tanyeli, 2012).

Tarlabası örneğinde yabancılaşma bağlamında kent içinde okuyabileceğimiz, dahası Freud'un “tekinsiz” kavramıyla; yani bir zamanların tanıdık, bildik şeylerin yabancılaşması ile Bauman'ın kentte belki hiç karşılaşmadığımız insana duyduğumuz yabancı kavramlarını tek bir noktadan okumak günümüz kentin dönüşüne dair iyi bir örnek oluşturuyor. Tarlabası bu bakımdan konum itibarıyla kent merkezinde bilindik, Beyoğlu'nun bir parçası iken ondan Tarlabası Bulvar'ın eklenmesi ile başlayan ve beraberinde de bir takım tarihi eşiklerdeki olayları ile yabancılaşarak ve yabancı kişilerin eklenerek oluşturduğu bir yere döner. Tüm bu dönüşümü de anlama çabasına girerek bu yabancılaşmanın Tarlabası bölgesine verdiği mekânsal ve sosyal durumu incelemek günümüz kent parçalanmasına, güvenli sitelerin oluşumuna dair düşünmeye yönlendirir. Tıpkı Vidler'in ev veya beden metaforunun o bilindik imgesinden sıyrılıp yeni bir şeye dönüşüp tekinsizleşmesi ile kentsel mekânların nasıl birer tekinsiz yere dönüştüklerine ve bildiğimiz mahallelerinin nasıl korku dolu bir yere dönüşmesine dair anlatı sunar.

3.KORKUNUN TEMSİL MEKÂNI: TARLABAŞI ÖRNEĞİ

Pelin Tan, gündelik yaşam içerisinde “mekânsal mesafe” ile varlığımızı konumlandırmamızı ve toplumsal patikalar örmemizi zorlaştıran bir olgudan bahseder. “Toplumsal patikalar”, birlikte yaşamak için aradığımız, oluşturduğumuz yollar olduğunu betimler (Tan, 2015). Ördüğümüz toplumsal patikalar özellikle son dönemlerde neoliberal ekonominin kültürel stratejileri içerisinde yerel söylemlerle de ilişki içerisinde olmaya başladı. Özellikle 2000 sonrası neoliberal politika ile birlikte kentlerin ‘Kültür Başkenti’, ‘Dünya Kenti’, ‘Olimpiyat Kenti’ imgesi adı altında söylemlerle birlikte maskelenmeye çalışıldı (Baysal, 2010). Böyle bir kent imajı içerisinde ‘çirkin’, ‘ucube’, ‘İstanbul’un çürük dişi’⁵, ‘zehirlenmiş prenses’ (bkz. Şekil 3.15) olarak atfedilen yerlerde yaşayanlar için yerinden edilme söz konusu olmaya başlayacaktır. Üçüncü dünya kentlerinde kentin yoksul kesimi, yetkililerin kenti “iyileştirmeye” ve “güzelleştirmeye” temizleme adı altında sevk eden tüm olaylardan etkilenen en öncelikli kesimdir. Gecekondu sakinleri veya çöküntü alanları bölgesinde yaşayanlar dünyanın görmesinin istemediği “pislik” veya hastalık” olduklarını alenen söylerler (Davis, 2006, s. 132).

Kolektif hafıza ile kent hem geçmişin hem de şimdiki zamanın yorumlamasını barındırır. Bu açıdan tekinsizliğin inşasında kolektif hafızaya başvurmak gerekecektir. Tekinsizlik tüm bu kentsel mekân içerisinde çekişmeli bir mücadelenin verdiği ürün olarak görebiliriz. Dolayısıyla kolektif hafıza da tekinsizliğin önemli bir aracıdır. Bu ikili ilişkinin en önemli yüzü de ortak geçmişin tanıdık unsurlarının yabancılaşp yeniden üretilmesi veya üretilmeye çalışılmasıdır. Sonuçta üretilen şey tanıdık olmaktan çıkmış ve yeni bir şeye dönüşmüştür.

Kolektif hafızanın rolünü vurgulamak gerekirse Alexandras Bina Kompleksi ve Pruitt-Igoe toplu konutlarını gözden geçirebiliriz. Alexandras Bina Kompleksi’nde olduğu gibi, 2004 Olimpiyatları süresince “Atina’nın estetiğini bir üst düzeye çıkarmak” amacıyla yetkililer

⁵ Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir, Sulukule’yi “İstanbul’un çürük dişi” olarak betimliyordu. Dolayısıyla buradaki yenileme projesi için “İstanbul’u Sulukule gibi bir ucubeden kurtarma” çalışması olarak görmekteydi. (<https://www.arkitera.com/haber/16321/bir-zamanlar-sulukule-vardi>)

tarafından, Atina için “makyaj yapmaya ihtiyacı olan yaşlı bir kadın” olarak sunuldu (Stavrıdes, 2018, s. 187). Bu tarz söylemler üzerine ana meydana bakan cephelere, cepheyi de kapatan büyük afişler asıldı. Bir nevi cephesi silinen Alexandras Bina Kompleksi bugün dahi bastırılmış veya bastırılmaya çalışılan bir geçmişi temsil ediyor: yoksulluk ve mücadelelerle dolu geçmişi. Stavrıdes, dolayısıyla bu bölgenin kolektif bir travmayı temsil ettiğini söyler. Yetkililer bu “utanç verici” izleri silmek adına bu bölgeyi “hiçlik âlemine” ittiğini belirtir (Stavrıdes, 2018).

Stavrıdes, ortak geçmişin ve çelişkilerinin su yüzüne çıkması ile kolektif hafızada ani şoklar yarattığını söyler ve sonucunda da geçmiş hakkındaki ortak inançları yerinden edilebilmesine bağlar (Stavrıdes, 2018). Ani şoklar sonucu kolektif hafızanın yeniden şekillenmesine, dönüşmesine ve çekişmeye açık hale getirilmesini sağlayabilir. Tüm bu sürecin ortak geçmişten yeni bir şeye evrilmesine ve bunu yaparken de bastırılmış olanın gün yüzüne çıkması ile tekinsiz bir sürece sürükler.

Tekinsizlik ile mekân arasındaki ilişkiye yönelik kavrayış diğer sanat alanlarında görüldüğü üzere belirli barkodlarla tanımlı değildir. Tekinsizlik, olumlu ve olumsuz arasındaki sürekli gerilimliliğe işaret ederken, mekânı hikâyelerdeki gibi kullanmakla kalmayıp onu dönüştürür. Bu mekân değişikliğinin rejiminin Davis’in söylemiyle “korku politikası”nın temelini oluşturmaktadır. Yetkililer tasarladıkları projelerle yenileme ve temizleme altında tanıdık bölgeyi işaret ederek, yeniden inşa ile mekânsal bir biçim dayatmaktadır. Bu tutum açık bir şekilde mahalle sakinlerinin özellikle kiracıların kent üzerinde hiçbir hakkı olmadığını gösterir (Davis, 2006).

Kentsel tekinsizlik üzerine okuyabileceğimiz, İstanbul odağında aydınlatıcı bir örnek olarak Tarlabası, geçmişinden arındırılmaya çalışılmakta; hâlihazırda geçmişi “zehirlenmiş prenses” olarak sunulmakta ve bölgenin “cerrahi titizlikle⁶” müdahale edilmesi ön plana çıkmaktadır. Tarlabası bölgesi gelen insanların gündelik hayat mücadelesinin izlerini

---

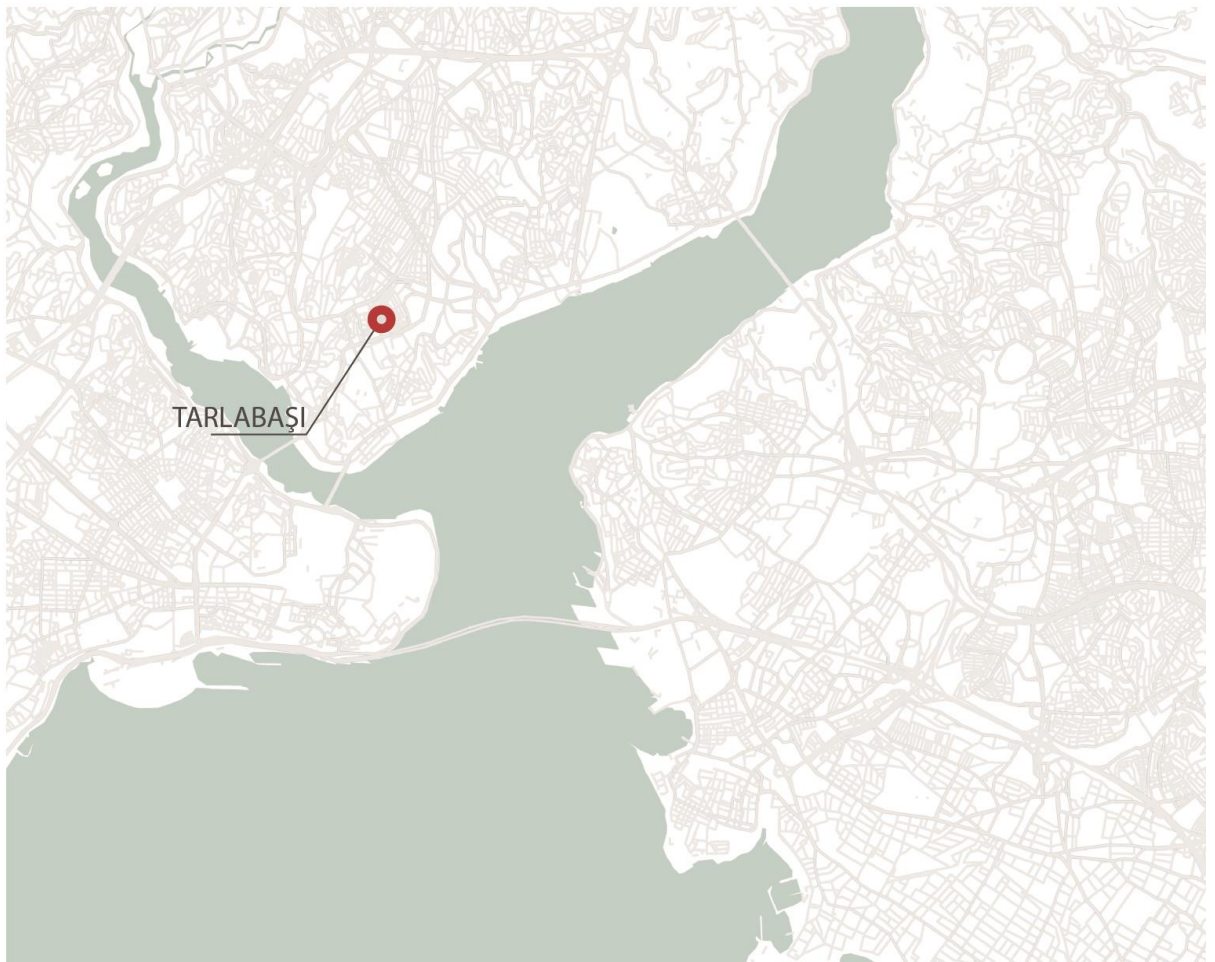
⁶ Dönemin Beyoğlu Belediye Başkanı Ahmet Misbah Demircan, Tarlabası Yenileme Projesi’ni anlatırken “yenileme projesini muhafız, bodyguard dikkatiyle ve cerrah titizliğiyle ele alıyoruz” der. (<http://www.beyoglubuyukdonusum.com>)

görebileceğimiz dahası, bu izleri diğerleriyle paylaşarak kolektif bir şekilde ‘toplumsal patikalar’ örmelerine dair iyi bir örnek oluşturmaktadır. Tıpkı Atina Alexandras’da, Pruitt-Igoe’de olduğu gibi, Tarlabası’na zorunlu olarak gelenlerin cemaatleri dağılmış, yabancı ve kente dâhil olamayan bir konumda yeni bir kentsel kolektif kimlik arayışının içerisindeyken bir yandan da ortak kültüre ve yaşam tarzına devam etmeye çalışmaktadırlar (Stavrides, 2018).

Pruitt-Igoe, Alexandres Bina Kompleksi bu bağlamda Tarlabası bölgesi ile karşılaştırılabilir hale geliyor. Bütün bu örneklerde kilit olan şey “problem” olarak gösterilen yerlere yapılan mimari çözüm sürecine buradaki yaşayan insanların dâhil edilmemesi olarak da gösterilebilir. Tarlabası bu bağlamda benzer bir problemle karşı karşıya kalmış ve tekinsiz bir mekâna dönüşmüştür. Bu tekinsizlik beraberinde bir muğlaklık getirecek tıpkı Alexandras’da olduğu gibi eşik içerisinde sıkışıp kalacaktır. Öte yandan Tarlabası, tekinsizlik ile birlikte yerinden edilmeye ve kentin parçalı bir yere dönüştüğünü anlamamıza yardımcı olacaktır.

3.1. TARLABAŞI BÖLGESİNİN KONUMU VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Beyoğlu ilçesi 45 mahalleden oluşurken içerisinde yer alan Tarlabası bölgesi ise bunlardan 8 tanesini; Bülbül, ukur, Bostan, Kalyoncu Kulluđu, Kamer Hatun, Sururi, Şehit Muhtar ve Hüseyin Ağa mahallelerini barındırır. Bu mahalleler Tarlabası Bulvarı'nın her iki yakasında konumlanmakta ve İstiklal Caddesi'nin kuzeyinde yer almaktadır.

Şekil 3.1 Tarlabası Bölgesi'nin İstanbul içindeki konumu

Şekil 3.2 Tarlabaşı Bölgesi'nin Beyoğlu ilçesi içerisindeki konumu

Türkün, Tarlabaşı'nın tarihsel gelişimine bakmak için, Beyoğlu ve Galata bölgeleriyle yakından ilişkisi olduğundan dolayı buralardaki gelişmelere bakmanın Tarlabaşı bölgesine ışık tutacağından bahseder (Türkün & Sarıoğlu, 2014, s. 272). Beyoğlu'nun tarihi 16.yy'ın ilk yarısına kadar dayanmaktadır. Yunanca 'da "karşı yaka" anlamına gelen "Pera" bölgesi, şimdiki adıyla Beyoğlu ilçesi, Taksim Meydanı ile İstiklal Caddesi ve buna bağlı sokakların belirlediği alanın tümünü kapsar (Ünlü vd., 2000, s.20).

Şekil 3.3 Matrakçı Nasuh minyatürü Galata, Pera ve Tarihi Yarımada tasviri, 16.yy (Selvi & Keskin, 2017)

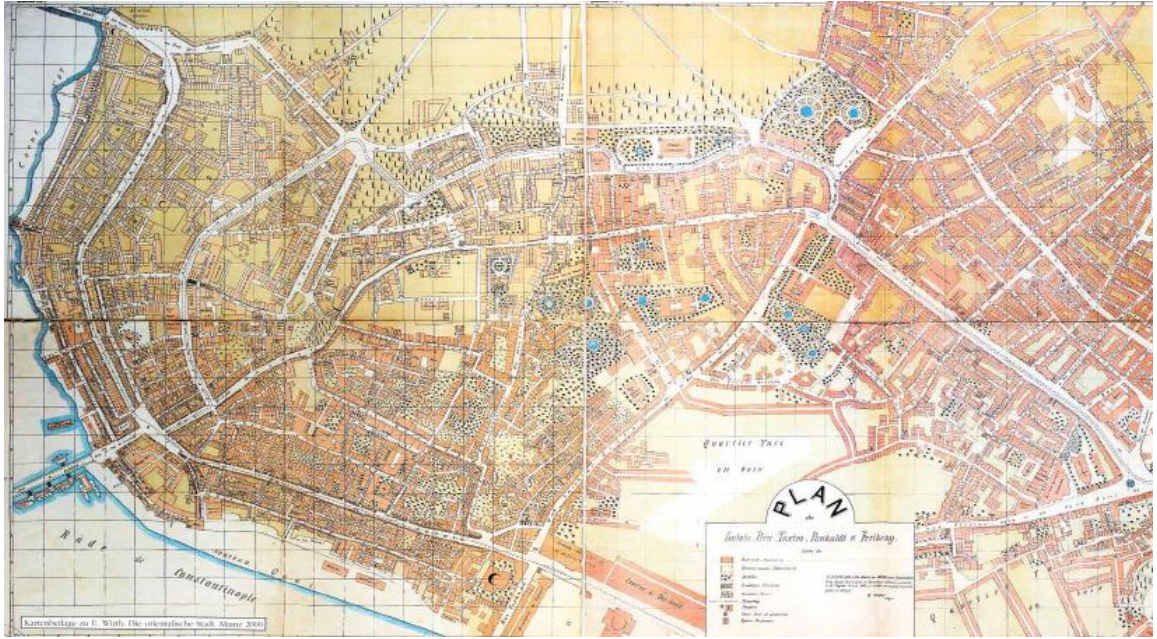
16. yy Pera'da Galata Kulesi'ne kadar olan yerleşimler resmedilirken geri kalan alanların tasvirde de görüldüğü üzere bahçelerle dolu olduğunu görürüz.⁷ 16. ve 17.yy'larda durağan olan Pera bölgesi, İstanbul'un fethiyle Tarihi Yarımada'dan Galata'ya ve oradan da Pera'ya kayan odak noktası ile önemi artacak ve ilk önemli yapılaşma olan 1535 yılında, Fransız Büyükelçiliği'nin Pera'da ilk elçilik binası yaptırması ile buradaki gelişmelerin başlangıcını oluşturacaktır (Üsdiken, 1999, s. 25). Birkaç elçilik binasının da eklenmesiyle gittikçe marjinelleşen Beyoğlu'nda genelde üç grup insana rastlanılır: yabancılar, Levantenler ve azınlıklardır (Ünlü vd., 2000, s.20). Üsdiken, o dönem içinde de az da olsa Müslümanların yaşadığını belirtir (Üsdiken, 1999). Avrupalılar, Frenkler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerin yaşadığını belirten Üsdiken, Pera'nın "kâfir kenti" olarak adlandırıldığını ve tüm bu kozmopolit yaşama rağmen din ve yaşam serbestisininin de devam ettiğini belirtir (Üsdiken, 1999, s. 25). Bu duruma en güzel örnek olarak Ayfer Bartu Candan'ın aktarımıyla Elliot şöyle der:

"İstanbul'un tek hareketli semtleri olan Pera ve Galata hiçbir ülkeye ait değildir, ama aynı zamanda her ülkeye aittir: buralarda her ülke kendi yasalarını uygular, kendi ibadetini yapar, kendi parasını kullanır, kendi mektuplarını kendi dağıtır." (Elliot, 1893,12; Akt. Candan, 1999, s.45)

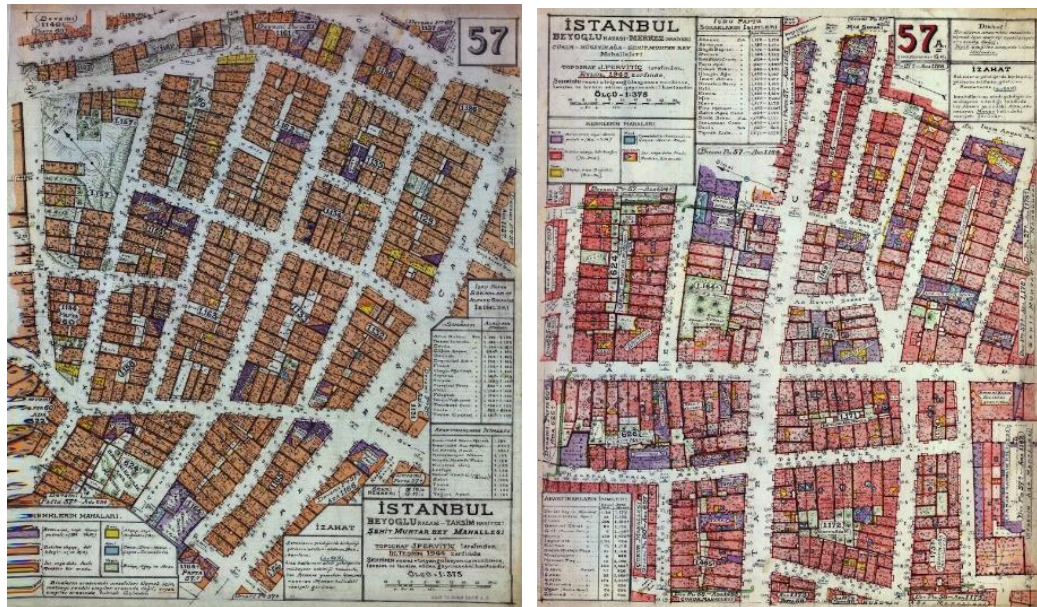
İstanbul içinde en büyük yangınlardan biri olarak görülen 1870 yangını, bölgeye ciddi derecede hasar vermiş özellikle ahşap yapılaşmadan dolayı tüm bölgeye yayılmıştır. Yangından sonra bölgedeki yapılaşma ahşap iken yangından sonra kâgir yapma zorunluluğu getirilmiştir. Beyoğlu'nu tekrar canlandırılmaya çalışılmış ve gene bu dönemlerde semte otel, pasaj, tiyatro ve eğlence mekânları yapılarak Beyoğlu'nun kimliği şekillenmeye başlamıştır (Ünlü vd., 2000).⁸ 18.yy sonlarına doğru Pera üst sınıfın yerleşim bölgesi iken Tarlabaşı ise orta ve alt sınıfların konut alanı olarak gelişmeye başlamıştır (Türkün & Sarıoğlu, 2014, s. 275).

⁷ Selvi ve Keskin, Matrakçı Nasuh'un minyatürünü harita tekniği açısından incelemiş ve dönemin şartlarına göre çizimlerinin doğruluk değerlerinin oldukça iyi olduğunu belirtmişlerdir. (Selvi & Keskin, 2017, s. 37)

⁸ Çiçek Pasajı (1875), Suriye Pasajı (1908), D'Andria Pasajı (1882) ve Pera Palas (1896)'ın bu tarihlerde yapılması bölgenin sosyal açıdan geliştiğinin göstergesi sayabiliriz.

Şekil 3.4 R. Huber, Galata, Pera, Taksim Planı, 1887 / Cartotheque de l'Institut Français d'Études Anatoliques (IFEA)⁹

Şekil 3.5 Jaques Pervititch / Beyoğlu Şehit Muhtar Bey Mahallesi, 1944 (solda); Beyoğlu Çukur-Hüseyin Ağa - Şehit Muhtar Bey Mahalleleri, 1945 (sağda)¹⁰

⁹ Harita, Aralık 2012 Beyoğlu Haritaları Sergisi kataloğundan alınmıştır. Erişim tarihi: 20.04.2019 http://bellek.beyoglu.bel.tr/download/Harita_sergisi_Katalog.pdf

¹⁰ <http://www.istanbulium.net/2014/07/pervititch-haritalar-kadikoy-uskudar.html>

Şekil 3.6 Beyoğlu Ortofoto Harita,2012 / İBB Harita Müdürlüğü¹¹

Cevdet Yılmaz, kent mekânında en büyük risk kaynaklarından birisinin toplumsal referans noktalarının değişmesidir, der. Bu değişim, kontrol edilemeyen ve düzen gerektiren bir şeyler olduğu kaygısının yeni, huzursuzluk, algı ve tanımlamaları üretmesine neden olacaktır (Yılmaz C., 2013, s. 101). Kente bu ölçekten bakmanın ve özellikle değişim dinamiklerinin de göz önünde bulundurulmasına dikkat çeker. Dolayısıyla, Tarlabası bölgesi için bu değişim dinamiklerini belli eşikler üzerinden okuyarak görmeye çalışmak anlamlı olacaktır.

Bunlardan ilki ve Beyoğlu'ndaki sosyal yapısını değiştirmesiyle en önemlilerinden biri de 1. Dünya Savaşı'dır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılıp, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başkentin Ankara'ya geçmesi sonucu tüm elçilik binaları da Ankara'ya taşınmıştır. 1923'ten 1955'lere kadar Beyoğlu Balkanlar'dan göç almaya devam etmiş ve önceki yaşantısına göre eğlence mekânları da kapandığı için daha sessizleşmiştir (Gülersoy,1994; Akt. Ünlü vd. , 2000, s.21).

“Bu semtin yüzlerce yıllık tarihi içinde, sadece 20 yıllık kısa zaman dilimini yaşamış olan kimileri, bundan edindikleri olumsuz izlenimleri daha sonra bütün Beyoğlu tarihine yaymak gibi bir yanılgıya düşmüşlerdir.” (Gülersoy,1994; Akt. Ünlü vd., 2000, s.21)

¹¹ Harita, Aralık 2012 Beyoğlu Haritaları Sergisi kataloğundan alınmıştır. Erişim tarihi: 20.04.2019 http://bellek.beyoglu.bel.tr/download/Harita_sergisi_Katalog.pdf

Şekil 3.7 Tarlabası, 1955'ler, Fahri Çoker Arşivi

Kentteki asıl değişim 1950'li yıllarda kırdan kente göçle başladı. Bu değişim, 2. Dünya Savaşı yıllarında Varlık Vergisi'nin (1942) uygulanması, daha sonraki yıllarda 6-7 Eylül Olayları'nın (1955) yol açtığı yıkım ve Rum kesimin sınır dışı edilmesi (1964) sonucu ile ortaya çıkmaya başladı. Özellikle 1960'lı yıllarda bir yandan gayrimüslimler yerinden edilirken bir yandan da Anadolu'dan gelen göçmenler yerleşmeye başladı. Bu nüfus dinamikleri bölgede büyük bir değişim yarattı; özellikle Rum kesimin evleri boşaltılıp mülkleri ya değerinin altında satıldı ya da "kayyum"lar tarafından formel veya enformel şekilde kiraya verildi (Erder, 2018 ve Yılmaz B. , 2005, s. 28). Bu tarihten itibaren Beyoğlu, geçmişi idealize eden söylemlerle birlikte nostaljik bir anlatım sergileyecek ve "yitik bir kent" olarak tariflenmeye başlayacaktır (Candan, 2000, s. 50).

1960'lar ile 1980'ler arası yirmi yıllık dilimde, özellikle Rumlar'ın boşalttığı bu alanın gittikçe haraplaşması, binaların mülkiyetindeki hukuksal problemler ve semtte göç eden bekâr kırsal kesimli iş gücünün burada iş tutması neticesinde, Beyoğlu fiziksel anlamda çökme dönemini sürdürmüştür. Özellikle bu yıllarda, semtte sürekli açılan birahane ve randevu evleri semtin şöhretini olumsuz yönde etkilemiştir. (Ünlü vd., 2000, s.22)

Tarlabası bu tarihten sonra, zaman içinde kentin yeni göçmenlerinin ya da yoksullaşmış kentli nüfusun barınma mekânları haline gelerek fiziksel yıpranmaya ve köhnelmeye maruz kalmıştır (Türkün & Sarıoğlu, 2014, s. 267). Bu göçmenlerle birlikte kente ayak

uydurmaya çalışanlar, ‘kentliler’ tarafından dışlanacak ve bu bölge için “batakhane” söylemleri yaygınlaşacaktır. (Üsdiken, 1999; Candan, 2000, s. 51)

“Bir zamanlar kimse Beyoğlu’na kravat takmadan çıkmazdı’ klişesi kente yeni gelenleri, ait olmadıkları halde Beyoğlu’na çıkanları hedef alan bir klişe olarak iş gördü. Bir kez daha Beyoğlu’nun ve aslında İstanbul’un kime ait olduğu hatırlatıldı.” (Göral, 2013)

Farklı pozisyonlardan Beyoğlu’na atfedilen bu kalıplar aslında ne kadar karmaşık bir yaşamın olduğunun göstergesi denilebilir. Böyle bir anlatı biçimi de buradaki yıkımlara zemin oluşturan dahası bu bölge ile ilgili olumsuz, korkulan bir yere benzetme teşebbüsleri yıkımların da meşrulaştırıcısı ve diğer aktörler tarafından temizlenmesi gereken yer olarak görülmesine yol açtı. Kendini Beyoğlu’dan görüp değişimi yaratanları ‘öteki’ olarak görenlere göre elbette böyle bir anlatım beraberinde bir sosyal dışlama da getiriyor. Dolayısıyla birçok Beyoğlu anlatısından Beyoğlu tarihi oluşuyor ve Candan’ın söylemiyle de tek bir Beyoğlu tarihinden söz etmek imkânsız (Candan, 2000, s. 47).

1980’lerden sonra önemli bir diğer referans noktası da 1986-1988 tarihleri arasındaki Tarlabası Bulvarı’nın açılmasıdır. Önerilen Tarlabası Bulvarı projesi ile İstiklal Caddesi’ni yayalaştırıp buna karşılık paralelinde açılacak olan arter ile Taksim Meydanı’na bağlanması planlanmıştır. Bu arterin açılması için Tarlabası bölgesindeki 370 binadan 167’si tescilli olmak üzere gözden çıkartılmış ve bölgede yaşayanların da farklı yere tahliyesini gerektirmiştir. Nisan 1986 yılında başlanan yıkımlar 1988’e kadar sürmüştür (Ünlü vd., 2000).

“Dalan için Beyoğlu, temizlenmesi, rehabilite edilmesi ve kısmen de yıkılması gereken bir yerdi. Önerilen cadde açma projesi, kent merkezinde trafik sıkışıklığına bir çözüm getirecek ve bölgeyi fuhuş ve uyuşturucu kaçakçılığından kurtaracaktı.” (Candan, 2000, s. 48)

1980’lerde başlayan kentlerdeki neoliberalleşme politikaların bu dönemlerde ivme kazanmış “kalkınma” adı altında sistemin dayattığı yıkımlar, insani olmayan sonuçları onaylamaya kadar varmıştır. Dalan, söylemlerinin birinde, “Eğer tarihi eserleri korumak kalkınmaya engel olarsa biz buna karşıyız. En azından bizim yıktıklarımız tarihi eser değil. Yıkıma devam edeceğiz.” der (Üçok, 1984,78-79; Akt. Candan, 2000, s.48).

“Özellikle yerinden etme meselesi üzerinden baktığımızda, soylulaştırmanın gerilemiş bir semtin veya mahallenin iyileştirmesinden öte bir süreç olduğunu görmek mümkündür. Gerilemiş eski kent içi alanlarının yoksul ve marjinal gruplardan “kurtarılması” biçiminde destek gören soylulaştırma, var olan sorunlara yönelik bir politika önerisinden yoksun oluşu ile aslında marjinalleştirmeyi arttıran bir etkiye sahiptir.” (Şen B. , 2005, s. 156)

Şekil 3.8 Tarlabaşı Bulvarı yapım çalışmaları, Söylemezoğlu Arşivi, Salt Research, 1986

Şekil 3.9 Tarlabaşı Bulvarı yapım çalışmaları, 1980'ler, Fotoğraf: Ara Güler

Tarlabaşı bölgesinin istenmeyen her durumun –uyuşturucu, kaçak ticaret, fuhuş gibi- bu bölgede yerleşik bulmasının sebeplerinden en önemlisi de Tarlabaşı Bulvarı'nın açılmasıyla Beyoğlu'ndan somut bir şekilde kopartarak kendi içinde kapalı semt olmasıdır (Türkün & Sarıoğlu, 2014). Suç, uyuşturucu, fuhuş gibi konularla ünlene Tarlabaşı, artık toplum tarafından kabul edilmeyenlerin bölgesi haline gelmiştir.

Şekil 3.10 Tarlabaşı, 2019 (Fotoğraf: Yasemin Demirci)

Şekil 3.11 Tarlabaşı, 2019 (Fotoğraf: Yasemin Demirci)

3.2. “ACELE KAMULAŞTIRMA” VE KORKU SİYASETİ

“Şehir hayatı, sınırlar içindeki bir hayattan ziyade sınırlar için verilen bir mücadeledir. Sınırların bu kadar geçici olmasından dolayı duyulan kaygı, metropol söyleminin içine işlemiştir.” (Colomina, 2017, s. 21)

16.06.2005 tarihinde çıkarılan ve 05.07.2005 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun”un yürürlüğe girmesi Tarlabası’nın dönüştürülmesinin yasal zeminini hazırlamıştır. “Beyoğlu Yasası” olarak da bilinen bu yasa ile üç kritik değişiklik tanımlanmıştır (İngin & İslam, 2015, s. 167). Bunlardan ilki, mülk sahiplerinin onayı alma gereğini ortadan kaldıran yeni kamulaştırma yetkisidir. Bu maddeye göre, mülk sahipleri yerel yönetimlerce verilen koşulları kabul etmeli ya da bu haklarını yerel yönetimlere bırakmalıdır. Dolayısıyla yenileme alanı ilan edilen yerler için farklı bir hukuksal çerçeve çizmekte ve mülk sahipleri kendilerine sunulan seçenekler arasından birini seçmeye zorlamaktadır. Bu yasanın dönüşümü kolaylaştırmak için getirdiği en önemli kararlardan ikincisi, mülk sahipleriyle uzlaşma sağlanamadığı durumda 2942 numaralı kanunun 24. maddesi gereğince verilebilecek “acele kamulaştırma” yetkisidir (İngin & İslam, 2015, s.168; Türkün & Sarioğlu, 2014, s. 269-270). Üçüncü bir kritik madde olarak da, yenileme projeleri adına yapılan müdahalelerin ölçeğinin değiştirilmesi ile yeni bir koruma kurulu oluşturulma gereğinin duyulmasıdır. Bu yasanın ilan edilmesinin ardından Sulukule, Tarlabası, Süleymaniye, Fener ve Balat gibi mahalleler yenileme alanı olarak ilan edildi.

2000’li yıllara geldiğimizde çöküntü alanı olan Tarlabası bölgesi ile ilgili kentsel yenileme projeleri gündeme geldi. Tarlabası yenileme projesinin ilk etap aşamasında, 20.02.2006 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile dokuz adayı kapsayan bölge, 5366 sayılı kanun gereğince “Yenileme Alanı” ilan edilmiştir. İlk etap projesi için 16.03.2017 tarihinde Beyoğlu Belediyesi tarafından çıkartılan ihalede Çalık Holding’e ait GAP İnşaat ihaleyi almıştır. Projenin ilk etabına ilişkin kararda, toplam 28 bina olduğu gibi korunmasına, 113 bina restore ile güçlendirilmesine ve 37 binanın da yıkılarak eskisine uygun bir şekilde tekrar inşa edilmesi planlanmıştır (Türkün & Sarioğlu, 2014, s. 278).

Şekil 3.12 Tarlabası yenileme alanı ilan edilen bölge
(<http://www.beyoglubuyukdonusum.com>)

“Proje, Tarlabası’nda bulunan 9 yapı adasında, 20 bin metrekarelik alandaki 188’i tescilli 269 binanın, bu binaların arasındaki sokakların ve tüm altyapının yenilenmesini kapsıyor. ‘Tarlabası Yenileme Projesi’ sadece Tarlabası’nı yenilemekle kalmayacak, bölgede daha güvenli, sağlıklı, yaşanabilir yeni bir yaşam merkezi oluşturarak, İstanbul ile bütünleşmiş bir alan haline gelmesini sağlayacak. Proje ile büyüklükleri 50 ile 100 metrekare olan küçük tarihi evler beşer-onar gruplar halinde birleştirilip tek bir blok haline getiriliyor. Bloklar oluşturulurken, binaların dış cepheleri korunacak. Binaların içlerinde alışveriş merkezleri, konutlar, butik otel ve pansiyonlar olacak. Yüzde 52 konut alanı, yüzde 12 ticaret, yüzde 17 turizm ve yüzde 14 de ofis alanından oluşan projenin toplam maliyeti 500 milyon Lira.” (Kaynak: <http://www.beyoglubuyukdonusum.com>)

Tarlabası Yenileme Projesi, Tarlabası’nın ekonomik yapısı, mekansal özellikleri ile sosyal dokusu enformelliğin boyutlarını problemlleştirerek proje kapsamında tüm bunların düzenli ve estetize edilmesine dayanmaktadır. Belediye’ye göre proje, İstanbul ile bütünleşmesini sağlamanın yanında daha güvenli, sağlıklı ve yaşanabilir yaşam merkezleri sunar.

Şekil 3.13 Tarlabaşı Yenileme Projesi 9 Yapı Adası
(<http://www.beyoglubuyukdonusum.com>)

Tarlabaşı Yenileme Projesi'nin ilk etabını oluşturan Taksim 360 adlı proje ile dokuz yapı adası farklı mimari gruplar tarafından projelendirilmiştir¹². Projenin koordinatörlüğünü GAP İnşaat Proje Direktörü Nilgün Kıvırcık; danışma kurulunda ise Prof. Dr. Sercan Özgencil Yıldırım (Beykent Üniversitesi), Prof. Dr. Haluk Gerçek (İstanbul Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Güzin Konuk (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi), Dr. Sinan Genim ve Orhan Demir yer almaktadır.

¹² Hasan Kıvırcık: MTM Mimarlık (360 Ada), Han Tümertekin: Mimarlık Yapı Tasarım (361 Ada), Mehmet Alper: Tures Mimarlık (362/386 Ada), Nuran Karakaş: Duru Mimarlık (363 Ada), Cem İlhan-Tülin Hadi: TeCe Mimarlık (385-386 Ada), Hasan Çalışlar-Kerem Erginoğlu: Erginoğlu Çalışlar-SDB Mimarlık (387 Ada), Yavuz Selim Sepin: Sepin Mimarlık (593-594 Ada) (<http://www.beyoglubuyukdonusum.com>)

Şekil 3.14 Tarlabası Yenileme Projesi 1. Etap Görselleri (<http://www.taksim360.com.tr>)

Mülk sahipleri 2008’de “Tarlabası Mülk Sahipleri ve Kiracıları Kalkındırma Derneği”ni kurarak birlikte hareket etmeye çalışmışlar ve uzun süre içinde de anlaşma sağlanamamıştır (Türkün & Sarioğlu, 2014). Bu problemden dolayı proje 2011 yılının sonlarına doğru yıkımlarla başlatılabildiği. Türkün ve Sarioğlu, her ne kadar yıkımların gerçekleşse de bunun dönüşümleri ilgilendiren kesimler için bir deneyim olduğunu belirtir (Türkün & Sarioğlu, 2014, s. 272).

Şekil 3.15 "Tarlabaşı zehirlenmiş prenses şimdi onu tedavi ediyoruz" A.Misbah Demircan (<http://beyoglubuyukdonusum.com>)

Medyada kullanılan dil, yerel yönetimlerin Tarlabaşı'na özgün yaşam tarzlarını, heterojen nüfusu ve kültürel, mekânsal düzenlemeleri içerisindeki enformaliteyi, "cerrah titizliğiyle ele alınması gereken yer" ve "zehirlenmiş" bulduklarını göstermektedir (bkz: Şekil 3.15).

"Tarlabaşı'nı yenileme projesi hazırlanırken Tarlabaşı'nda yaşayanların, çalışanların ve mülk sahibi olanların görüşleri alındı. Tüm çalışmalar kamuoyuna açık, şeffaf bir süreçle yürütüldü. Karşılıklı paylaşım ve mutabakat yoluna gidildi. Kafalardaki her türlü soru işaretine bir bir cevap verildi. Mülk sahipleri ile yapılan görüşmeler sonucunda %70 oranında mutabakat sağlandı." (Kaynak: <http://www.beyoglubuyukdonusum.com>)

Demircan, %70 anlaşma sağladığını belirtirken, Mimarlar Odası İstanbul Şubesi bu durumu "korkutma yıkımı" olarak nitelendirmiştir ve projenin sunduğu öneriler kullanıcılar için çözümden ziyade "mülksüzleşme" ve "yoksullaşma" gibi sorunları tetiklemektedir (Türkün & Sarıoğlu, 2014, s. 283-299).

"Kiracılar kolayca atıldı. Mülk sahipleri de çeşitli yöntemlerle ya da zorla kandırıldı. Adem Peruk'un 350 m kare'lik dükkanına 180 bin vermişler. Kafadan 1 milyonluk mülk orası. Süryani Kilisesi yanında Hasan Amca var, 180 bin lira vermişler. Mahkemeye verdi 'para delikanlıyı bozar ben burada yaşamak istiyorum' diye, mahkemeyi kazandı. İnsanlar zorla götürüldü

buradan, buharlaştılar sanki. Sokaklar bir anda boşaldı. 5-10 göç olayı çektim ama nasıl bir anda kayboldular ben bile anlayamadım." (Gözde Kazaz, 2 Haziran 2012, <https://bianet.org>)

Tasarlanan ve kısmen uygulanan proje ile önce değersizleştirilen Tarlabası bölgesi mekânın kullanıcılarını yerinden etmeye Cevdet Yılmaz'ın söylemiyle fırlatıp atmaya bırakıldılar. Yenileme projesi ile yeniden şekillendirilen Tarlabası müşteriler için oluşturulmuş ve mekân kullanıcıları açısından sürdürülebilir değil. Çünkü mekânın sürdürülebilirliği için var olan birikim, kentsel hafıza silinip yeniden üretiliyor. Bölgenin eski sahiplerini yerinden ederek yok sayarak "gizli özne" haline getirilen mağdurlar da belirsizlik içerisinde kalıyor (Yılmaz C. , 2013).

3.3. TARLABAŞINA "DIŞARIDAN" BAKMAK

"İstanbul'un ucuz uyuşturucu merkezi... Tehlikelidir..."

"Özellikle gece girdiğinizde fazla ara sokaklara dalmamanız gerekir. Eğer size laf atan olursa asla dönüp bakmamalı, bakarsanız da kesinlikle cevap vermemelisiniz. Tehlikeli fakat bir o kadar da ilgi çekici bir yer."

"Bazı sokaklarına polisin giremediği bölge."

"Eski Rum evleri hala ayakta, içindekileri rutubet ile yavaş yavaş çürütmekte. İstanbul azınlıklarının gariban olanlarının bölgesi. Rum'u, Ermeni'si, Afrikalısi."

"Gündüz gözüyle iyidir hostur, semt sakinleriyle fazlaca göz göze gelmez ve dikkati üzerinize çekmezseniz eğer, her biri fotoğraf karesini andıran sokaklarında gezmek keyiflidir çokça. Ama gece oldu mu güney Afrika'da ki zenci mahalleleri kadar tehlikelidir bana sorsanız."

"Öte yandan yoksul ve tehlikeli bir yer olduğunu anlamak için de münecim olmaya gerek yok, inanılmaz şekilde içine girdiğiniz atmosferden anlaşılıyor bu. Son gittiğimde sokağın tekinin ortasında yol sorduğum amca "oğlum burası çok tehlikeli, yalnız başına gördüler mi saldırır bu çingeneler, dolaşma böyle" deyince ister istemez tedirgin oluyor insan."

"Bu yoksulluğu paylaşan insanlar kadar birbirinden nefret eden başka semt yoktur. Romanlar Kayserililerden, Siirtliler Romanlardan, Karadenizliler Kürtlerden öldüresiye nefret ederler."

"Beyoğlu'nun üvey evladı." (Tarlabası hakkında yazılanlar, Ekşi Sözlük¹³, 2000-2006)

Tarlabası için bu yazılanlar, Tarlabası'nın kendi kimliğinin yanında dışarıdan nasıl görüldüğünü de yansıtmaktadır. Bu gösterim, gerçekleri barındırsa da (suç oranı, fuhuş,

¹³ Sanal bir sözlük sitesidir.

uyuşturucu madde kullanımı/ticareti, heterojen nüfus ve yoksulluk gibi) buradaki kesimi olumsuzlayan ve sonucu mekânsal ve sosyal ayrımcılığa varan bir nitelendirmedir (Yılmaz B. , 2005, s. 27). Bu imajın bir başka sonucu olarak da Tarlabası'ndaki yoksul ve çöküntü mahallelerini Beyoğlu'nun eğlence ve kültür merkezinden net olarak ayırıp; kent sınırını oluşturmasıdır.

“... Tarlabası, halen daha geniş kitleler tarafından tehlikeli ve girilmez mahalle olarak addedilmekte. Bu nedenle kentin kültür merkezine çok yakın mesafede olmasına rağmen bölge, İstiklal caddesi çevresinde 1990'larda başlayan soylulaşma ve yeniden yatırım dalgasının dışında kaldı.” (İslam, 2009, s. 51)

Tarlabası'na 'dışarı'dan bakan ya da yabancı olan kişi, bölgeyle insani düzeyde karşılaşma yaşanmadığı ölçüde; iktidarın, aktörlerin ve medyanın temsil ve söylemlerine maruz kalandır (Yonucu, 2014, s. 91). Dolayısıyla bu düzeyde karşılaşma olmadan manipülatif söylemlerle korkuların ve düşmanlıkların da zeminini oluşturmakta ve tekinsiz bir Tarlabası akıllara kazınmaktadır.

Bediz Yılmaz'ın Tarlabası bölgesi için yaptığı araştırmada “söylem”in dışlayıcı etmenlerde önemli olduğunu ve bunun mekansal dışlamayı da tetiklediğini belirtir (Yılmaz B. , 2005, s. 37). Ona göre, Tarlabası bölgesinde sosyo-mekansal dışlanma mahalle sakinlerini geri dönüşsüz bir şekilde damgalamaktadır. Bunlardan birincisi, mekansal damgalama ile mahalledeki suç, uyuşturucu, fuhuşla özdeşleşen kötü namıyla bu durumu tetiklemektedir. Söz gelimi Tarlabası'nda yaşayan kesimler sırf bu mahallelerde yaşadığı için suça yatkın veya ahlaksız görülebilmektedir. Bir diğeri ise, etnik damgalama, Tarlabası sakinlerinin farklı etnik gruplarına göndermeler yapan “Kürtleri terörizmle, Romanları ve Kürtleri suç ve pislikle ve Afrikalıları da uyuşturucu satıcılığıyla tanımlama” söylemleriyle ilintilidir (Yılmaz B. , 2005). Tarlabası bölgesi hali hazırda mekansal söylemlerle birlikte üstüne etnik söylemleri de barındırınca kişileri ve mekana dair “tekinsiz ve tehlikeli” bir anlatı ortaya çıkmaktadır. Yılmaz'ın da aktardığı şekilde “eğer devlet onlara işsizlik yardımı gibi parasal yardım yaparsa bir daha asla çalışmazlar, bütün gün kahvehanelere takılıp çocuklarını sokağa çalışmaya yolluyorlar, şehirleri işgal ettiler, arazi yağmaladılar, çok pisler ve şehir kültüründen nasiplerini almamışlar, 10 tane çocuk yapıp büyüsün diye sokağa salıyorlar, bütün gasp, uyuşturucu dağıtımı ve kapkaç işinin başındalar, çocuklar bile hırsız; zaten hepsi terörist” gibi söylemler sosyo-mekansal damgalamanın en uç noktasını oluşturmaktadır

(Yılmaz B. , 2005). Dolayısıyla bu söylemler yıkımların, yerinden edilmelerin meşrulaştırıcı birer parçası olmaktadır.

Medya temsilleri, Tarlabası içerisinde 3 tarihi eşikler içerisinde gruplandırılmıştır. Pera'nın ilerlemesiyle birlikte Tarlabası bölgesi durağan kalırken asıl dalgalanmayı 1950'li yıllar oluşturmaktadır; 6-7 Eylül Olayları, 1964 Kararnamesi ve Kıbrıs Harekatı ile özellikle Rum ve kısmen Türkler'den oluşan göçmenler mahallenin demografisini değiştirmiştir (Dinçer & Enlil, Kasım, 2002). Yeni gelenler kırsal kesim içerisinden kopan bekarlar ve genç çiftlerdi. Yeni gelenlerle birlikte bu dönemde sıklıkla sadece Tarlabası için değil Beyoğlu genelinde 'fuhuş yuvası' söylemi ve 'bekar evleri' gazete manşetlerinde görülmeye başlanmıştır. 1970'ler ile başlayan mekansal ve kültürel çöküş döneminde Beyoğlu'nu yeniden canlandırmak amacıyla 1980'ler önemli bir diğer tarihi eşik noktasını içerir. Bu tarihle birlikte fiziksel olarak da kopuş yaşayan Tarlabası, 2000'ler ile birlikte soylulaşma, yenileme ve temizleme projelerinin öznesi konuma gelecek ve Taksim 360 Projesi ile birlikte önemli bir köşe taşı oluşturacaktır.

3.3.1 1950'ler: Ev baskınları ve "Fuhuş Yuvası" Söylemi

1950-1960'lar dönemi Beyoğlu ve özellikle Tarlabası, kayıtdışı yapılan ekonomi, seks ve uyuşturucu ticaretinin yoğunlaştığı bölgeydi ve Tarlabası bu konuda en dikkat çeken yerd. Dolayısıyla bu durumu kontrol altına almak adına sık sık baskınlar düzenlenirdi (Zengin, 2014, s. 362). Gazetelerde "Randevucu Naciye'nin evi 74'üncü defa basıldı" (Milliyet, 15 Mart 1951, s.3), "Bir haftada üç Randevuevi basıldı" (Milliyet, 18 Ocak 1962, s.2) başlıklarla atılan ve çok sayıda bunun gibi randevuevi baskını haberleri içermektedir.

Şekil 3.16 Milliyet, 15 Mart 1951, s.3 (solda) - Milliyet, 18 Ocak 1962, s.2 (sağda)

1960'lara geldiğimizde Fuhuşla Mücadele Komisyonu'nca şehirde kurulacak "Birleşme Evleri" için en uygun bölgelerinin Tarlabası ve civarının seçilmesi bu yönüyle dikkat çekicidir ve bölgeyle ilgili bize çok şey söylemektedir (Milliyet, 9 Mayıs 1961, s.5).

Şekil 3.17 Milliyet, Birleşme evleri için tarlabasının seçilmesi ile ilgili 09.05.1961 tarihli haber

Yonucu, ev baskınlarıyla ilgili olarak hem mahallelerin “normal” mahallelerden ayırdığını hem de mahalle bütününde “tehlikeli” noktalar oluşturarak içerde ve dışarda bir ayrılaşmaya gidildiğini belirtir (Yonucu, 2014, s. 106-107).

“Medya, fuhuş yapan kadınlar konusunda fütursuz bir tavır sergiliyor... İstanbul Emniyet Müdürlüğü’ne bağlı “ahlak masası” ekiplerinin yaptığı baskın ve yakalamaların medyada geniş yer bulması, başat olan “ahlakı bozuk yabancı” figürünün sürdürülmesine zemin sağlıyor.” (Perouse, 2011)

Gene bu dönemlerde Tarlabası bölgesinde yaşayanların sokakların bakımsızlığından şikayet ettiklerine de tanık olmaktadır. Milliyet gazetesinin 20 Mart 1951 tarihli “Halkın Sesi: Bir Sokağın Hali” başlıklı yayınlanan haberinde (bkz. Şekil 3.17) Çukur Mahallesi’nde oturanlardan biri şöyle aktarmıştır:

“Çamurdan geçilmez bir hale gelen ve belki de fetih senelerinden beri bir tek taş dahi konulmayan sokağımın bu halini, alâkalı makamlara üç seneden beri müteaddit defalar anlattık.” (Milliyet, 20 Mart 1951, s.2)

Şekil 3.18 Tarlabası, Çukur Mahallesi'nin bakımsızlığını şikâyetiyle ilgili 20 Mart 1951 tarihli haber

Tarlabası'ndaki bu kötü fiziksel koşullar bir nevi mekânsal dışlanmanın boyutunu da göstermektedir.1950'lerden başlayıp günümüze kadarki süreçte bu koşullarının iyileştiğini

söyleyemeyiz. Bunun aksine Tarlabası'nın 1993 yılında "Tarihi Kentsel Sit Alanı" ilan edilmesiyle bitlikte bu köhneleşme durumu gittikçe de hızlanmıştır (Yılmaz B. , 2005, s. 36). Tarlabası sakinleri her ne kadar maddi olanaklardan restorasyon çalışmalarına giremediyse de herhangi bir değişiklik için izin alınması gerekiyordu. Dolayısıyla yalnızca iç mekânlarda belirli ölçeklerde düzenlemeler yapılırsa da gittikçe kötüleşen binaların bir süre sonra yıkılmasına sebep olmuş ve bu durum belirli aralıklarda basında da yer almıştır (bkz. Şekil 3.18).

Şekil 3.19 Milliyet, 21 Aralık 1987, s.3 (solda); Milliyet, 8 Mayıs 2002, s.16 (sağda)

6-7 Eylül olayları, ağırlıkla Rum kesimlerin oluşturduğu Tarlabası bölgesinin tipini değiştirmeye başladı (Dinçer & Enlil, Kasım, 2002). Bu tarihten sonra Tarlabası bölgesine yerleşenler Türkiye'nin kırsal bölgesinden gelme yeni göçmenler oluşturmaya başladı. Bu grup bugünün Tarlabası'nı oluşturan öncü gruplardan olmuştur. (Dinçer & Enlil, Kasım, 2002)

3.3.2 1980'ler: Yıkım Korkusu ve "Kente Uyum Sağlayamamış İşgalciler"

1950'lerde başlayan çöküşten sonra 1980 yıllarında Beyoğlu'nu hem tekrar bir yükselişe sokmak adına hem de trafik akışına çözüm bulmak amacıyla Tarlabası Bulvarı projesi devreye girmektedir. Bulvarın yıkımıyla birlikte ön plana çıkan eski binalar için bulvar boyunca bir de yarışma açılmıştır.

“Tarlabaşı Caddesi'nin açılması, 19.yüzyıldan kalma bir sürü binanın yıkılmasını ve çoğunlukla harabe durumunda bulunan bu binalarda yaşamakta olan binlerce insanın başka yerlere yerleştirilmesini gerektiriyordu.” (Candan, 2000, s. 47)

Şekil 3.20 Milliyet, 24.07.1988. sayfa 2 (solda); Milliyet, 21 Ocak 1989, s.2 (sağda)

Tarlabaşı Bulvarı her ne kadar kent içi trafik akışının sorununa çözüm olarak ortaya konsa da 1950'li yıllardan beri süregelen “slum” niteliğini Tarlabaşı’ndan silmek için yerel yönetimler tarafından üretilen bir proje olarak da düşünülmelidir. Dolayısıyla bu proje ile birlikte 167 tescilli konutun yıkılması bedeline ve diğer tüm yıkımlara rağmen Tarlabaşı bölgesi “çöküntü alanı” niteliğinden kurtulamamıştır (Ünlü ve diğ., 2000, s.31)

Aslı Zengin, Tarlabaşı Bulvarı’nın açılmasıyla Beyoğlu’ndan ayrılan bölgenin nasıl ötekileşmiş ve gettolaşmış bölge olduğunu şöyle aktarır:

“Yüzlerce tarihi binayı yıktırarak yerine Tarlabaşı Bulvarı’nı açan Dalan, böylece aynı zamanda Tarlabaşı ve Beyoğlu arasında bir sınır örerek iki bölgeyi birbirinden ayırmış da oldu. Bu ayrımla beraber Tarlabaşı nüfusu şehrin en dışlanmış gruplarından oluşmaya başlar.” (Zengin, 2014, s. 366)

Cumhuriyet
Yayın Tarihi : 15.02.1987
Sayfa : 16

Orijinal Boyut : 14 * 16 cm

Şekil 3.21 Tarlabası Bulvarı yapım çalışması sırasında yıkımlarla ilgili Cumhuriyet gazetesinin 15 Şubat 1987 tarihli haberi

Kuyucu, İstanbul'daki kayıtdışı yerleşimlerinin hukuki açıdan muğlaklığını sorgularken gecekondu sahiplerinin hem dışardan işgalci gözüyle görüp hak etmedikleri düşüncesini hem de hakları devlet tarafından korunan mağdurlar olarak edilgen birer aktörler olarak gösterildiğini söyler. Paradoksal bir biçimde hem tehdit edecekleri hem de "kontrol" altında tutabilecekleri bir süreç olarak nitelendirmektedir (Kuyucu, 2014, s. 83).

Benzer bir biçimde Tarlabası da, "dışarı"dan bakanlar için kente uyum sağlayamamış işgalciler olarak nitelendirilirken Kuyucu'nun da belirttiği gibi haklarının devlet tarafından korunup "mağdur"ların kent dışı alanlara yerleştirilen bir sürece dönüşmekteydi. Burada önemli bir diğer husus, gecekondu bölgeleriyle kentsel çöküntü bölgelerinin yoksulluk gibi ortak özelliklerine rağmen; hukuksal, kültürel ve mekânsal açıdan birçok farklarının olmasıdır (Yılmaz B. , 2005). Yıkımlara müdahale etmek isteyenler ellerinde tapu ve tescilli

binaların yıkılmaması hakkındaki “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu”nun dilekçe belgeleri basında sık sık yer almıştır. Dolayısıyla yetkililer, paradoksal bir biçimde de tapu/dilekçe gibi mülkiyet haklarını tanımayan taraf da olmuştur.

Şekil 3.22 Milliyet, 24 Ağustos 1987, s.3

Tarlabası Bulvarı projesi ile sadece binaların yıkılması değil bununla birlikte içinde yaşayanların da yerinden edilmesi gibi bir bedeli olmuştur. Burada yaşayıp evleri yıkılan kiracılar için, 20 bin lira ücretle başka evlere yerleştirildiği; mal sahiplerine ise 9 milyon liralık daire bedelinin 2 milyon 250 bini peşin, geri kalanı ise 15 yıl vadeyle taksit yapılacağını; bunu kabul edenlerin de İçerenköy ve Tozkoparan toplu konutları girmesi gerektiği belirtilmiştir (Milliyet, 16 Eylül 1987, s.6).

1987 tarihli, Cumhuriyet gazetesinde Burhan Arpad'ın yazısında da “Beyoğlu yıkılmalıdır... Çünkü bugün Beyoğlu, bu ülkede çirkefin, suçun ve ahlaksızlığın kaynağıdır” diyenleri sert bir dille eleştirir:

“Beyoğlu, yarım yüzyıl önceye kadar, kozmopolit ve Levanten karışımı bir liman şehri parçasıydı. Değişik dillerden ve dinlerden insanlar, katı kuralları dışında yan yana yaşadığı Beyoğlu'nda.” (Cumhuriyet, 10 Mart 1987, s. 2)

Şekil 3.23 Akordeoncu Anahit ile ilgili haberler: Milliyet, 20 Mart 1988, s.2 (solda);
Milliyet, 12 Eylül 1987 s.14 (sağda)

Mahallelerde yaşayan kesimlerin kentsel dönüşüm projeleriyle yaşam standartını iyileştirmek yerine, tam aksine; kendi işini üretemeyeceği alanlara transfer edilmektedir. Dolayısıyla Tarlabası'nda oturanlar mahallenin kent içindeki merkezi konumu, kültür ve eğlence sektörüne yakınlığı, buralardan çeşitli iş imkânları bulması ve düşük kira seviyeleri bu mahallelerin tercih edimesinin bir nedenidir. Buna bir örnek olarak Tarlabası Bulvarı'nın yıkım sürecinde basında da yer alan Akordeoncu Anahit gösterilebilir. Çiçek Pasajı'nda akordeon çalarak geçimini sağlayan Anahit, evinin yıkılmasını protesto etmek amacıyla Büyükşehir Belediyesi'nin önünde konser bile vermiş ve şu ifadelerle tepkisini göstermiştir:

"Ben 30 yıldır Çiçek Pasajı'nda akordeon çalarak geçimimi sağlıyorum. Bana Sultançiftliği'nde bir ev satmak istiyorlar. Ben buradan ayrılırsam aç kalırım. Biz sürgün müyüz de dağ başında yer gösteriyorlar? Bana verecekleri 2 milyon neye yetecek?" (Milliyet, 12 Eylül 1987, s.14)

Özlem Ünsal, şimdiye kadar sona eren kentsel dönüşüm projelerin tamamının mahallelinin yersizleşip dönüşüm alanlarının yıkılıp zengin kesimlere hitap edecek şekilde

düzenlendiğini öne sürüyor (Ünsal Ö. , 2014, s. 117). Tarlabası Bulvarı projesi de diğer kentsel dönüşüm projelerden farklı olmayıp mahalleliyi Tozkoparan'a, İçerenköy'e, Sultançiftliği'ne transferi yapılan bir kentsel dönüşüm uygulamasıdır.

“Bir semtin yeniden canlandırılması yolundaki her girişimde olduğu gibi, bu örnekte de geçmişin belirli bir tarzda okunması ve yorumlanması söz konusuydu. Beyoğlu'nun geçmişte neye benzediği, hangi Beyoğlu'nu kim için yeniden canlandırmak gerektiği, Beyoğlu'nun kim için neyi temsil ettiği gibi sorular kritik politik konular haline gelmişti.” (Candan, 2000, s. 47)

Şekil 3.24 Tarlabası'nda evleri yıkılacak olan kesim Ankara'da (Milliyet, 27 Haziran 1986, s.11)

Tarlabası tarihsel sürecinde de homojen bir nüfus dönemi geçirmedi. Özellikle 1950'lerden itibaren on yılda bir yeni göçmen kesimleri yerleşiyordu. Ama Tarlabası'nda ortak olan kentin yoksullarını, dışlanmışlarını, polisten kaçanları barındırmasıdır. 1990'lı yıllardan itibaren kente gelmek zorunda kalan yeni göçmenlerin yoksulluğun içinde bulunmaları bir bakıma kaçınılmaz olmuştur. Kira ödemek gibi önemli masraf söz konusuysa bu dönemlerde özellikle Doğu-Güneydoğu bölgesinden gelen işçi kesimi, esnafın kirasını ödeyemediği Belediye Yeraltı Çarşısı'na yerleşmek durumunda kaldı (bkz: Şekil 3.25).

Şekil 3.25 Milliyet, 10 Mayıs 1990, s.2

Gelen işçi kesimi Beyoğlu'na özellikle İstiklal Caddesine ucuz iş gücü sağlamaktaydı. Yerinden edilmesini öngören yıkımlarla işçi kesim Tanyeli'nin deyimiyle "protez" kaybına uğrar (Tanyeli, 2012). Ona göre protez, metropolün disipline edildiği yerde toplumsal öznenin sahip olduğu yaşamsal derecede önem taşıyan şeylerdir. Tıpkı Tarlabası'na gelen işçi kesimlerin bekâr odalarına veya haberdeki gibi boş buldukları çarşuyu lojman gibi kullanmalarını örneklendirebiliriz. Barınmanın verdiği mekânsal süreklilik protez gibi işler, ancak yerinden edilen kesim bu protezin kaybına uğrar.

"Kent onların emeğine herhalde muhtaçtı. Odaları boşaltıldı ve protezsiz bırakıldılar. Tek yaşam kaynakları, mesleksiz oldukları ve işleri de süreklilik göstermediğinden ötürü, o odaları oysa. Yalnızca barınma koşullarının sürekliliğine güvenebilirlerdi. Atılınca, kuşkusuz ciddi yaşamsal zarar gördüler. Bu yıl İstanbul'da Vefa-Süleymaniye ve Tarlabası'daki dönüşüm alanlarından boşaltılan lumpen işgücünün ne olduğunu bileniniz var mı?" (Tanyeli, 2012)

belgesi koşuluyla kamyon ücretlerinin yarısı karşılanmış. Bu yardım içinde yaklaşık 100 aileye yardım yapılmış ve gidilen iller genelde Adana, Tokat, Ankara ve İzmir'e doğru gerçekleşmiştir (Günçikan, 2000, aktaran; Ünlü vd., 2000, s.33).

3.3.3 2000'ler: "İç Varoş" Mahalleler Bütünü

2000'li yıllara geldiğimizde, Tarlabası'nda duvarları çatlak metruk binaları mühürleyen belediye görevlilerin gittikten sonra o evde yaşayanların mührü söküp tekrar eve yerleştikleri basında yer almıştı (Cumhuriyet, 27 Şubat 2000). Mahalleli, evsiz ve dışarıda kalmanın deprem riskinden daha tehlikeli olduğunu dile getirmişlerdir.

Şekil 3.27 Cumhuriyet, 12 Ocak 2002

Şekil 3.28 Cumhuriyet, 31 Temmuz 2003, s.9

Tarlabası 1960'lara kadar büyük bölümünü oluşturan çok-etnisiteli yapısından Yahudi, Ermeni ve Rum kesimin ayrılması sonucu yerine gelen Arap ve Kürt kesimleri Tarlabası

Öteki, “dışarı”dan bir izleyici kişi için tehlikeli olarak görülmesi en kolay olandır (Yonucu, 2014, s. 107). Dolayısıyla öteki olanın tekinsiz bir şekilde görmesini öngören ve bunun sonucunda da her türlü ayrıştırmaya kadar varan projeler ön plana çıkmaktadır. Sonuç olarak, Tarlabası’na dair bu söylemler mekânsal, etnik, din, politik ve ekonomik ayrımcılığı sürekli besleyecektir.

“Tarlabası, geçmişte zarar görmüş ve adı kötüye çıkmış azınlıkların yaşadığı, bugün ise kamu idaresinin en kısa zamanda yeniden elde etmeye çalıştığı merkez mahallelerin sembolü haline gelmiş durumda.” (Perouse, 2011)

Tarlabası, dışarıdan oluşturduğu profil ile gidilmesi tehlikeli, çelişki ve gerilimlerle dolu, öngörülmesi zor bir anlatı sergilemekte, medya da bunu desteklemektedir. Bu durum beraberinde ileriki bölümlerde görüleceği üzere sosyal dışlanmaya ve tekinsiz bir Tarlabası inşası oluşturmaya neden olacaktır. Dışarıdan örülen bu tekinsizlik içerisinde komşuluk ilişkilerinden mekânsal örüntülere dek dayatılan politikalarla birlikte korku mekânı olarak mimlenmektedir. Bu bağlamda, süregelen tekinsizlik anlatıları ile birlikte eşikte kalarak ve onu aşarak anlamamız, içeridekileri dinlememiz ve görünmeyenleri görmemiz şarttır.

3.4 TARLABAŞI’NA “KENARDAN” BAKMAK: GÖRECELİ GÖRÜNMEZLİK

Bu bölümde, eşiktekinin gözünden Tarlabası’yı görmemizin amaçlandığı ve tekinsizin mekânda neyi tariflediği, mekânsal ayrıştırmanın kente nasıl yansıdığını görmek adına, Tarlabası Bulvarı boyunca kent mekânlarındaki görünür/görünmez olmanın, hareketliliğinin neye tezahür edeceğini görmeye odaklanacağız. Dolayısıyla tezin bu bölümü, tekinsiz ve mekânı yan yana koyduğumuzda kentte neyle karşılaşacağımıza dair bir fotoğraf çalışmasını da içeren kentsel bir metni oluşturmaktadır. Tezin girişinde bahsedilen “çok boyutlu karşılaşma alanı” olan Tarlabası’nda tekinsiz olanı ayıklamak veya bunun “kesin” görünür olduğunu düşünmenin yanlış olduğunu vurgulamak gerek. Sigmund Freud’un tekinsizi tanımlarken “ucu uzun süreli aşinalığa dokunan, korkutucu şeyler sınıflamasına girer” diye belirtir (Freud, 1919; aktaran Tekdemir, 2016, s. 73). Bu noktada Tarlabası bölgesi ile

tekinsiz kavramının iç içe geçtiğini ve tekinsiz karşılaşmaları bu bölgede izlerini sürmenin anlamlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Kentin merkezinde olmanın tanıdıklığa, ama gidilmesi tehlikeli söylemlerinin korku durumuna işaret etmesi bakımından Tarlabası bölgesinde tekinsizin izleri okunmaya çalışılmış, korku durumunun kentsel mekanlardaki yansımaları izlenmiştir.

Bu çalışmanın öznesi olan tekinsiz kavramı ve ilişkilenen mekân olunca akla ilk gelecek şeyler mezarlıklar, köprü altları gibi kentsel mekânlar olabilir. Hande Tekdemir, seyahatnameler üzerinden mezarlıkların hangi açılardan “tekinsiz” olarak tanımlanabileceğini araştırmış tekinsizliğin mekândaki tezahürleri olarak iki önemli araca ulaşmıştır. Bunlardan ilkinin Batılı öznenin metinler üzerinde kurduğu tahakkümünün parçalanmasına ikincisi ise geçmişin ve şimdiki zamanın birbirine karıştığı ve kendini başlangıç noktasında bulan özne için İstanbul’un muğlak coğrafyasına bağlar (Tekdemir, 2016, s. 82). Dolayısıyla tekinsizliği kentsel mekânlarda deneyimlemek için tanıdık/aşına olanla yabancı olanın bir noktada kesişmesini gerektirir.

Şekil 3.30 Tarlabası Bulvarı (Fotoğraf: Ertan Uca)

Kentsel bir eşik olan Tarlabası Bulvarı, Tarlabası'nı Beyoğlu'ndan ayırmakla kalmayıp bölgenin kendi içine kapanmasına da sebep olmuştur. Medya bir taraftan bunu beslerken Tarlabası bölgesini saran “korku”nun mekânsal tezahürünü ve kent içindeki yaşam mücadelesi tez içerisinde aktarılmaya çalışılmıştır. O halde Tarlabası'nın kentsel eşliğini

açmaya çalışarak, mekânsal sınırdan öte toplumsal da bir sınırlılık belirten Tarlabası Bulvarı'na dayalı mekânsal algısında nelerin ön plana çıktığını görmek gerekmektedir. Medyada temsil ve söylemlerle Tarlabası'nı anlamının yetersiz kaldığını, bunun için sınırla ve bunu aşarak çok daha kapsamlı görmenin önemli olduğu söylemek mümkün.

Feride Çiçekoğlu, kent eşiklerinden bahsederken tıpkı Yeşilçam filmlerinde İstanbul'un eşiği sayılan Haydarpaşa Garı'nın merdivenlerini örnekler. Kırdan gelenler karşılarında duran şehre korku ve hayranlık içerisinde bakarlar. Geride bıraktıkları ile gidecekleri yer arası tekinsiz ve ikircikli bir durumdur. İşte o şehrin eşiğidir, diye belirtir (Çiçekoğlu , 2007, s. 79).

Eşik tıpkı “tekinsizlik” kavramı gibi, tanıdık ve yabancı arasındaki o geçiciliğe benzer bir gerilim eşik için de söylenebilir. Çiçekoğlu, kent eşiklerini uyku ile uyanıklık arasındaki geçiciliğe benzetir. Uyku ile uyanıklık arasındaki o eşik aşıldığında da kendinizi baskılar âleminde bulabildiğimizi söyler. Kent artık karabasandır ve o eşik aşıldığında bastırılmış korkularla yüzleşiriz. Bastırılmış korkuların gün yüzüne çıkmasıyla artık tekinsizlikle karşılaşırız (Çiçekoğlu, 2007). Dolayısıyla tekinsizlik bir ilişkisel terimdir. Tanıdık olmaktan çıkıp yabancılaşmış olana yaklaşmak hem mekânsal hem de zamansaldır. Bu durum, Stavrides'in şu değerlendirmesiyle de daha anlam kazanabilir: “Eşikler, ayrı ama aynı zamanda birbirine bağımlı alanları ayırırken bunlar arasında bağlantı kurarlar. Diğer tarafa geçme eyleminin toplumsal anlamı gerçekten de tanıdık olan bir hali bırakıp esasında “öteki” olan bir hale giriş yapmaktır.” (Stavrides, 2018, s. 77)

Şekil 3.31 Tarlabası, 2019 (Fotoğraf: Yasemin Demirci)

Stavrides, eşikleri tanımlarken ayrı fakat birbirine bağımlı alanların bir şekilde bağlantısı olduğu yerlerdir, der (Stavrides, 2018, s. 77). Tanıdık, bildik bir yeri bırakıp “öteki” olana doğru yapılan giriş eylemidir. Freud’un “tekinsiz” tanımlamasında kullandığı gibi, bilindik olanın yabancılaşması kavramından yola çıkarak Tarlabası Bulvarı bu noktada Beyoğlu’ndan kopan “öteki Beyoğlu” anlamını da güçlendirir. Hem mekânsal hem de toplumsal ilişkilerin anlamını ve niteliğini taşıyan Tarlabası Bulvarı bu bağlamda okunabilir.

Stavrides, eşikler olarak mekânları ihtilafli ve tekinsiz ama aynı zamanda da virüse benzer bir varoluş kazandırır, der (Stavrides, 2018, s. 64). Eşikler içeriği dışarıya açarak paylaşımı genişletir. Kapı örneğindeki gibi içeriği dışarıdan ayıran bir sınırdan ibaret değildir; ayırdığı gibi onunla bağ kurmaya da devam eder. Tarlabası Bulvarı da bu anlamda sembolik bir eşik anlamı taşır. Bulvar, Tarlabası ile Beyoğlu’nu hem ayırır hem de bağ kurmaya devam eder. Öte yandan eşiktelik yani arada kalmak Stavrides’in deyimiyile özgürleşmenin mekansallığının anlık bir görüntüsünü sunabilir. Bir diğer anlamda da farklı kimlikler arası karşılaşmanın da önünü açar. Dolayısıyla bu eşiktelik, kat edilmesi gereken mekânlardır. Tarlabası’nda ikamet edenler gündelik hayatın bir parçası olarak sık sık özellikle İstiklal Caddesi ve Taksim bölgelerine daha çok iş amaçlı geçiş yaparlar. Aynı şekilde Tarlabası bölgesine girmek için de genellikle bulvarı aşmak gerekmektedir. Böylelikle bir yandan karşılaşma mekânları oluşurken diğer yandan da bunun faydalı veya zararlı olabileceğini de vurgulamak gerekir (Stavrides, 2018). İki zıt kavramının arasında kalmak bir nevi tekinsiz de bir durumu inşa eder.

Şekil 3.32 Tarlabası, 2019 (Fotoğraf: Yasemin Demirci)

Şekil 3.33 Tarlabası, 2019 (Fotoğraf: Yasemin Demirci)

Mekânın ve tekinsizin iç içe bulunması, bizde uyandırdığı tecrübeden ve mekânın salt bir fiziksellikten öte onu kuranların da orada yaşayanlar olduğunu, değiştirdiğini ve dönüştürdüğünü de anlamamıza yardımcı olacaktır. Nilüfer Göle, mekân kavramının dışlama ve içermenin, kabul edilebilir olan ile yasak olanın sınırlarının belirlendiği, toplumsal ilişkilerin üretildiği bir yere atıfta bulunduğunu ve belirli normlarla düzenlendiğini, söyler (Göle, 2012). Dolayısıyla bu düzenlemelerle birlikte normlar mekânda işaretlenir, diğer bir ifadeyle görünür hale gelir. Bu normlar devlet tarafından oluşturulduğu kadar, mekân kullanıcılarının da oluşturduğu ortak bir havuzdur.

Tarlabası bölgesinin korku duyulan mekân olarak işaretlenmesi için bazı göstergeler gerekmektedir. Mahallenin şiddet mekânı olarak gösterimi demek o mekânda gerçek bir şiddetin gösterimi değildir sadece. Bu tarz göstergeler, güvenlik güçlerinin bulunması ve kontrol edilmesi, mekânın tekinsizliğini gösterir. Böylelikle her zaman bölgenin şiddete meyilli bir yer olduğunu bize hatırlatır. Güvenlik birimlerinin sürekli bulunması mekânı tekinsiz bir yer olarak göstermektedir.

“Karakolun bu kadar yakın olmasına rağmen mahallede uyuşturucu satışının yaygınlaşması, geceleri bazı sokaklardan geçmenin tehlikeli olduğu en fazla şikâyet edilen konulardandır.” (Türkün & Sarıoğlu, 2014, s. 301)

Şekil 3.34 Tarlabası, 2019 (Fotoğraf: Yasemin Demirci)

Bölgeye giriş ve çıkışların özellikle ara sokaklarda güvenlik sebebiyle kontrol altına alarak, bölgeyi izole etmek ve hareketleri kontrol altına almak ile bölgenin mekânsal olarak ayrışmasına da sebep olur. Yonucu'nun dediği gibi, birbiriyle karşılaşmanın tehlikeli görülmesi ve düşman haline gelmesi birbirine yönelik şiddetin meşrulaştırıcısının en büyük adımlarından birisidir (Yonucu, 2014, s. 95). Bu bağlamda eşikte kalmak farklı kimliklerinin karşılaşma potansiyelini sağladığı gibi aynı zamanda da tehlikeli ve tekinsiz bir mücadele de barındırır.

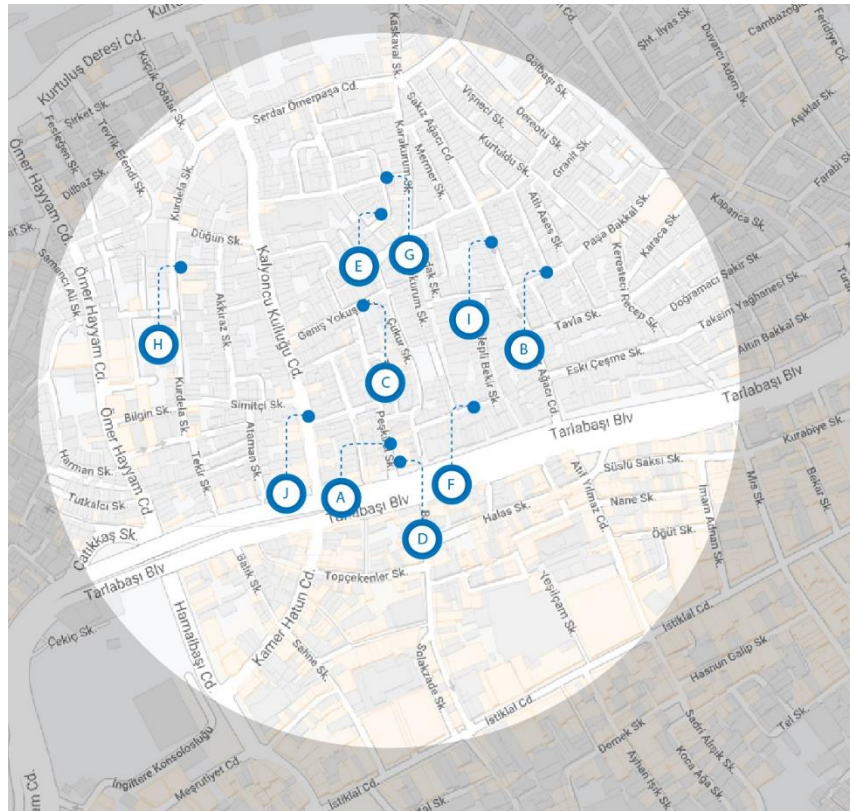
3.5 TARLABAŞINA “İÇERİDEN” BAKMAK: SOSYAL DIŞLANMANIN TEZAHÜRLERİ

Ocak, yoksulların ve ihtiyaç sahiplerinin yer bulma ve yerleşme süreçleri sonucunda oluşan mahalleleri üç farklı uzaklıkla tanımlamıştır. Ona göre, birincisi kentin dışında kurulan, ikincisi zamanla kentin gelişme alanı içerisinde kalan ve üçüncüsü de fiziksellikten ziyade kurduğu ilişkiler anlamında “uzaklık” belirtenidir ve Tarlabası bu üç uzaklık içerisinde üçüncü yani “çöküntü alanı” tanımına en uygun karşılık belirten yerdir (Ocak, 2002, s. 95). Kurduğu veya kuramadığı ilişkiden dolayı “uzak mesafeli” görülen Tarlabası’nda bu sefer

“dışarıdan” oluşturduğu manzaradan değil; içerisine girmeye ve “içeriden” konuşmaya çalışılacaktır.

Sosyal dışlanma, toplumun geri kalanıyla ciddi şekilde ilişki kopukluğuna tekabül eder. Bu dışlanma mekânsal bir boyut da içerir. Dışlanma sadece bireysellikten kaynaklanmadığı gibi bölgesel olarak da kamu hizmetinin eksik ve yetersizliği de kişiyi toplum dışına itmesinde büyük etkindir (Keyder & Adaman, 2005, s. 7). Geçmişten süregelen ve korkulan bir bölge olan Tarlabası’nda, bu dışlanmaktan kurtulmak adına gerekli ilişkileri oluşturmak da giderek zorlaşmaktadır.

Adaman ve Keyder, sosyal dışlanmanın farklı tezahürler barındırdığını ve çoğunlukla bunların iç içe geçmiş ve birbirleriyle etkileşimli olduğunu belirtir (Keyder & Adaman, 2005, s. 11). Dolayısıyla bu tezahürleri tek bir boyuttan ziyade çok-boyutlu olarak görmek gerekir. Örneğin mekânsal dışlanma, kültürel dışlanmayı da beraberinde getirmesini öngörebiliriz. Böyle bir durum kesintisiz bir döngüye getirirse de bu “dışlanma çemberini” aşmak için öncelikle bunların nerelerden kaynaklandığını da anlamamız gerekmektedir.

Şekil 3.35 Yapılan görüşmelerde katılımcıların Tarlabası bölgesindeki konumları

Tarlabaşı'nda yapılan görüşmelerde¹⁵ sık sık sosyal dışlanmaya dair ipuçlarını görsek de Adaman ve Keyder'in belirttiği farklı tezahürler üzerinden bakmanın bölgeyi "içeriden" anlamak için önemli bir yer tutacağı aşikârdır. Ekonomik, mekânsal, kültürel ve politika dışlanma başlıkları altında bu görüşmeler gruplandırılmış olsa da hepsinin birbirini tetiklediğini ve genel olarak "sosyal dışlanma" ile karşı karşıya kalındığını tekrar hatırlatmakta fayda var.

3.5.1 EKONOMİK DIŞLANMA: "BAŞKA YERE GİDEMEM"

Ekonomik dışlanma, özellikle yoksullaşmış alanlarda, her ne kadar sürekli veya süreksiz çalışıyor olsa da belli bir refah düzeyine yetememek sonucu gerekli temel gereksinimleri karşılamama durumudur. Kayıt dışı istihdam, düzensiz elde edilen gelir ve sosyal güvenlik mekanizmasından mahrumiyet bu duruma sebep olarak gösterilebilmektedir (Keyder & Adaman, 2005, s. 23). Dolayısıyla bu durum beraberinde kötü koşullar altında yaşam, sağlık koşullarının kötüleşmesi, eğitim olanaklarına ulaşamama gibi durumları beraberinde getirir.

Bediz Yılmaz, Tarlabaşı'nda 2000 yılı genel nüfus sayımlarına göre Beyoğlu'nda işsizlik oranı yüzde 14'ken Tarlabaşı bölgesi'nde bu durumun yüzde 20'lere kadar çıktığını belirtir (Yılmaz B. , 2005). Ancak enformel gelirin her ne kadar dışlanmada önemli bir etkisi olsa da bu orana da kısmi derecede ışık tutmaktadır. Ayrıca, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu, Büyükşehir ve Beyoğlu Belediye'si tarafından sağlanan yardımların da yetersiz kalındığını dolayısıyla bu hizmetlere ulaşımın da sınırlı derecede olduğunu söylemek mümkün (Yılmaz B. , 2005). Örneğin Tarlabaşı'nda ikamet eden kişilerle yapılan görüşmelerde ekonomik koşullarla ilgili şu değerlendirmeler öne çıkıyor:

-A: "...Mardin'den geldim. Yaklaşık 13 senedir buradayım. Başka yere gidemem, gitsem de kirayı ödeyemem. Ben mahallemi seviyordum, hep yıktılar ama o ayrı."

-B: "Benim işim burada, o yüzden burada kirada kalıyorum. Yaklaşık 25 senedir buradayım. Kentsel dönüşümü desteklemiyorum, hepsi zengine gidiyor, olan garibana oluyor. 1+1

¹⁵ Yapılan görüşmelerde katılımcılar gizli tutulmuş ve anonim ifadelerine yer verilmiştir.

daireyi iki trilyona satıyorlar. Sor bakalım ne kadar vermişler hak sahiplerine? Kimisinin tapusu yok, onlar zaten mağdur oldu. Tapusu olanlar bile mağdurlar.”

-C: “Buranın esas sahibi Rumlar. Su faturalarına bak hep Rum isimleri görürsün. Eskiden bir binada bir Rum ailesi otururdu, o yüzden küçüktü evler. Şimdi Doğu’dan gelince “bana bir oda yeter” dediler, bir ailenin kullandığı bina kaç aileye ev oldu. Kimse memnun değil buradan.”

-D: “Mahallenin ne kabahati var? İnsanlarda kabahat. Biz buraya 1985’te geldik. Dağın başı değil burası, en merkezi yer. Ne güzel komşularımız vardı, hepsi gitmek zorunda kaldı. Kimi ev aldı, kimi kiracıydı, gitti...”

Bir diğer değerlendirilmesi gereken konu ise, Tarlabasılılar’ın ne tür iş kollarında ve hangi statülerde çalıştıklarına bakıldığında, “işsizlik”, “niteliksiz iş gücü”, “iş güvenliğinin olmaması”, “çocukların çalıştırılması” gibi durumlarla karşı karşıya kalınmasıdır. Dolayısıyla artan masraflarla birlikte çocuklar da ucuz iş gücü olarak çalıştırılmakta ve bu durum çocuklarının eğitiminden sağlığına dek pek çok şeyi etkilemektedir. Yapılan araştırmalarda Tarlabası bölgesinin gelir düzeyinin Türk-iş tarafından tanımlanan 2000 yılının verilerine göre “açlık sınırı” ile “yoksulluk sınırı” arasında kaldığı belirtilmiştir (Dinçer & Enlil, Kasım, 2002).

3.5.2 MEKÂNSAL DIŞLANMA: “MECBURİYETTEN BURADAYIZ”

Mekânsal dışlanma, belirli mekânlara ulaşımında ve yararlanmada engellerin bulunması durumudur. Burada iki farklı durumdan söz etmek gerekir. İlki, kesimin sırf belli bir bölgede yaşıyor olmasından kaynaklanan dışlanmadır. İkincisi ise, kişinin veya bölgenin ulaşımındaki aksaklıktan öte, kamusal hizmetin de yaşadığı bölgeden dolayı eksik ve yetersiz olması durumudur (Keyder & Adaman, 2005, s. 10). Tarlabası bölgesi her iki durumdan da yeterince nasibini almıştır. Ocak, Tarlabası’nda yaptığı görüşmelerde genellikle Tarlabası sakinlerinin “mecburiyetten” burada oturduklarına işaret ediyor (Ocak, 2003). Tarlabası’nda yaşayan bir kiracı yapılan görüşmede şöyle belirtiyor:

-E: “Edirne’den geldim. İmkânsızlıktan, çaresizlikten buradayız. Benim köyde evim, toprağım, işim olsa ne ararım burada. Giderim en azından sağlıklı yaşarım. Zaten benim

burada hiçbir şeyim yok ki. Evim yabancı birisine ait, bırakıp gitmiş. Kıramı veremeyince ben de bu evin kapısını kırdım girdim, bu kadar basit. Kocam hasta çalışmıyor, eski ayakkabı satıyor. Ben de evde puding yapıyorum bir liraya satıyorum. Bir şekilde geçiniyoruz. Gitmediğimiz kapı kalmadı ama kimse ilgilenmiyor. Bir tane çocuğum var onu da zor okutuyorum.

Mecburiyetten buradayız...”

Alper Ünlü yürütücülüğünde gerçekleştirilen Beyoğlu araştırmasında da seçilen üç Tarlabası mahallesinde oturma sebebi olarak yaklaşık piyasa koşullarının önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla yerinden edilip kent dışı bir bölgeye yerleştirmenin bir çözümden ziyade temel bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Aynı araştırma içerisinde çevresel kalite parametreleri sorgulanmış, çevre temizliği, yeşil alan, manzara ve güvenliğin yetersizliğine dikkat çekmektedir (Ünlü vd., 2000). Bu durum tam da mekânsal dışlanmanın belirli mekânlara ulaşımındaki engelin bir sonucu olarak gösterebiliriz. Çevrenin, binaların bakımsızlığı ile ilgili yapılan görüşmelerde sıklıkla şikâyet edilen bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla ilgili Tarlabası’nda yaşayan bir grup şöyle anlatıyor:

-F: “Şu iki binaya bakın mesela, istenirse bakım yapılamaz mı? İstanbul’un göbeğinde böyle bir görüntü, insanlar içeri girmeye çekiniyorlar. Belediye de çıkıp demiyor ki biz binaları onaracağız, bakım yapacağız...”

-G: “Biz Edirneliyiz. 10 yıldır buradayız. Mecburen burada oturuyoruz yoksa yaşanılmaz burada. Maddi durumun iyi olsa git başka yerde otur, niye burada oturasın ki? Çalışıyoruz burada, İstiklal’de iş var. Müzik çalıyorlar orada, köpüklü balon satıyorlar. Evlere baksana yıkıldı yıkılacak, bir de onun korkusu var bizde. Kentsel dönüşüm buraya henüz gelmedi, ön tarafa geldi. Gelince de ne olur bilmiyorum. Yıkıma gelirlerse bize bir şey vermeleri lazım, ev vermezlerse ne yaparız biz. Daha çok sürünürüz.”

-H: “Benim iş yerim burada, aslen burada oturmuyorum. Ondan önce babalarımız burada otururdu. Eskiden olaylar olurdu, insanlar korkardı, şimdi bir şey yok ama gene korkuyorlar. Binalar çok bakımsız, yıkıldı yıkılacaklar. Sokaklar dersin ayrı bir pislik. Kimse de ilgilenmiyor... Hakkını alsalar kentsel dönüşüm iyi aslında. Tapuları da var herkesin, ama hakları verilmiyor. Şimdi trilyona satıyorlar o daireleri.”

Tarlabası’nın bakımsız ve köhnemiş binalarından, sokakların toplanmayan çöplerinden, özellikle kendilerinden olmayan uyuşturucu ticaretinden şikâyetin çok olduğu sonucuna varabiliriz. Tüm bunlara rağmen yakınmadıkları hatta tam tersine övünerek bahsettikleri şeyin komşuları ve onlarla kurdukları sosyal dayanışma ilişkileri ön plana çıkmaktadır.

Bu da yoksullukla mücadelelerinde bir kalkan görevini üstlenmektedir (Dinçer & Enlil, Kasım, 2002).

Tarlabaşı'nda başlayan dönüşüm süreci, medya temsilleri araştırmalarından anlaşıldığı üzere yeniden yerleştirme süreci içinde “kazananlar” kadar “kaybedenlerin” de olduğudur. Göçmenler, kiracılar, yerleştiğinden beri “kent hakkı” ilişkisi içinde görünmeyenler, toplum içinde kabul edilmeyenler, kendilerini sıkışmış bir Tarlabaşı'nda bulanlar kaybedenler arasında yerini aldılar (Erder, 2014, s. 384). Dolayısıyla tüm bu sosyo-mekansal dışlanmışlıklara rağmen bu bölgenin fiziksel bir “barınma alanının” ötesinde her türlü mücadele izlerinin görülebileceği “yaşam alanları” olduğunu bilmemiz gerekir.

3.5.3 KÜLTÜREL DIŞLANMA: “BİZ ÖCÜ MÜYÜZ?”

Kültürel dışlanma, her ne kadar ekonomik nedenlere de bağlı olsa, bundan bağımsız olarak toplumsal ve kültürel hayata girememe durumudur. Farklı etnik / din / dil gibi ana etkenler dışında giyimdeki farklılıklar, aksanlı konuşma ya da cinsel yönelimler gibi nedenlerden dolayı engellerin çıkartılması, kültürel dışlanmanın yansımalarını oluşturur. Tarlabaşı'nda belli bir etnik kökenin yanında genelde toplumda kabul görmeyen farklı kesimlerden de insanlar bulunduğu için bu noktada biraz farklılaşmaktadır. Mahalle sakinlerinin de kendi içlerinde bu dışlanmayı güçlendirdiğini görürüz (Şen M. , 2002, s. 188).

-I: “Ben 93'te zorunlu göçle geldim. Nasıl bir halde göçtüler insanlar buraya, pijamasıyla gelenler vardı. Çalı bulsalar yerleşeceklerdi ama burayı bulduk. Eskiden böyle değildi ki burası. Köy geleneği gibi bir mahalleydi. Aileler oturuyordu, temiz yerd. Nerdeyse her binanın altında küçük tekstil atölyeleri vardı. Buraya gelenler iş bulabiliyorlardı bu yüzden ya da midyecilik yapıyorlardı. Şimdi çok farklılaştı. Yabancı insanlar geldi; Afganlar, Suriyeliler gibi. Sokakların haline, pisliğine bak. Her yer böyle, rezalet. Belediye de bakmıyor ki. Ne hikmetse Beyoğlu'nun bu bölgesine hizmet gelmiyor. Burası da (Sakız Ağacı Cad.) işlek yoldu, ana cadde gibiydi, kapattılar şimdi. Esnafı ve mahalleyi öldürdü, atölyeler de kapandı.

Halepli Bekir Sokak'ta, 5 katlı bir yer var. 2 odası, mutfığı var yok arası, 60 metrekarelik bir daire. Beş kattan bir daire hariç hepsi 65 bine satıldı. Anlaşmaya yanaşmayanların

elektrik ve suyunu bilerek kestiler, insanlar satmak zorunda kaldı. Orta katta yaşayan arkadaşım inat etti, satmadılar. Aradan iki gün geçiyor diğer şirketten geliyorlar, “ben size 90 bin vereyim ama diğerlerine söylemeyin” diyorlar. Bir hafta geçiyor 100 bin oluyor, diğer hafta 200 bin. Böylelikle 575 bine kadar çıkartıyorlar. En son aynı yerden daire istedi üstüne de 200 bin aldı. Bin kişide bir kişi böyle dirençli çıkıyor. Adam direndi hakkını aldı. Kaç kişi böyle? Diğerlerini de suçlayamazsın ki, korkutuyorlar.

Ben arkadaşımı çağırıyorum, “Tarlabaşı’na girmeyeyim” diyor. Öcü müyüz biz, insanız biz de.”

Tarlabaşı’nda yoksulluğun izlerini sürmek adına Dinçer ve Enlil’in yaptığı araştırma kapsamında Tarlabaşı’na gelen grupları üç ana grupta toplamışlardır. Bu gruplar, “eski göçmenler” olarak adlandırdıkları ve 1990’lı yıllardan önce göç etmiş olup %51’lik kısmı oluşturmaktadır. 1990’lı yıllardan sonra göç edenleri “yeni göçmenler” olarak adlandırılan bu grup %27’lik kısmı ve son olarak doğma büyüme İstanbullu olanları ise “İstanbullular” adı altında olup %18’lik kısmı kapsamaktadır. Bu üç ana grubun dışında da yabancı uyrukların, kendilerini travesti, hayat kadını, uyuşturucu bağımlısı vb. olarak tanımlayanların barındırdığı “özel grup” ise %4’lük kesimi oluşturmaktadır. Tarlabaşılı göçmenlerin %39’luk kesimi 1990 sonrası göç edenlerden oluşmakta ve bunların %59’u “hazırlıksız göç” olarak tanımlanan ve Olağanüstü Hal Bölgesi illerinden Mardin başta olmak üzere, Siirt, Diyarbakır illerinden geldiğini göstermektedir. 1980’li yıllardan itibaren İstanbul il toplam değerinde göç oranının çok üstüne çıkması önemli bir diğer noktadır. Dolayısıyla bugünkü etnik kimliği oluşturanların önemli bir kısmı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden kopup gelenlerdir (Dinçer & Enlil, Kasım, 2002).

“Kente tutunmalarını kolaylaştıracak asgari sosyal ve kültürel sermayeden bile yoksun olan Kürt madunlar açısından bir başka travma kaynağı da geldikleri kentte karşılaştıkları toplumsal-kültürel farklılıklar ve maruz kaldıkları dışlanma ve damgalanmadır.” (Şen M. , 2002, s. 185)

Yılmaz, Tarlabaşı’nda ikamet eden göçmenlerin 1950’lerden beri farklı göçmen gruplarını¹⁶ oluşturduğunu bu sebeple kültürel dışlanmanın hepsinin eşit düzeyde etkilemediğini belirtir. Bu tür dışlanmaya en çok maruz kalanların ise son göçmenler olan Kürt kökenli gruplar olduğunu söyler (Yılmaz B. , 2005).

¹⁶ Bediz Yılmaz, 1960’lardan önce gelen grubu Karadeniz ve Marmara Bölgesi (ağırlıklı olarak Romanlar), 1960-80 arası Orta ve Doğu Anadolu Bölgesi, 1980 sonrası ise Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi’nden geldiklerini belirtmiştir (Yılmaz B. , 2005).

3.5.4 POLİTİK DIŞLANMA: “HER AN PATLAMAYA HAZIR BİR YER BURASI”

Politik dışlanma, belli bir kesimin kamusal anlamda güvencelerini yitirmesi, politikadan uzaklaşması dolayısıyla doğrudan veya dolaylı olarak kısıtlanması durumudur (Keyder & Adaman, 2005, s. 10). Yılmaz, Tarlabası’ndaki politik dışlanma için üç noktada yoğunlaştığını gösterir. İlki mahalle özelinde politik ve kurumsal dayanışmanın olmaması; ikincisi Tarlabası’na zorunlu göçle gelen ve ikamet kaydı olmayan özellikle Kürtler için politik haklarını yeterince kullanamaması; üçüncü ise Kürt kesimin bölgede yoğunluğuna ilişkin mecliste bir temsile sahip olmaması durumudur (Yılmaz B. , 2005). Tarlabası’nda ikamet eden bir kiracı şöyle değerlendiriyor:

-J: “40 yıldır buradayım. Biz Doğulu’yuz, imkânlardan dolayı buraya mecbur kaldık. İlk geldiğimizde ev de bulduk iş de. Kirada oturuyorum, bina da tarihi eser. Bunlara el atacak insan da yok. Geliri olacak ki baksın. Eskiden hep gayrimüslimler oturuyordu, ya yaşlanıp gittiler ya da terk ettiler. İnsanlar geçiyor mesela buradan, bina çökmek üzere evler zaten eski, insanların kafasına düşecek neredeyse, belediye de bir şey yapmıyor. Burası İstanbul’un kalbi sayılır. Kentsel dönüşüm adına her yeri kapattılar, öyle bir şey yok. Bazı şirketlerden gelenler daha kentsel dönüşüm başlamamışken, Mardinli, Batmanlı insanları tehdit ederek çıkarttılar. Evi 100 bin ediyorsa 80 bin ödediler buraya “kentsel dönüşüm gelecek, devlet o zaman size az verir” dediler. Çoğu korkup çıktı. Gidenler de Hacıahmet’e, Kurtuluş’a, Hacıhüsrev’in altına gittiler. Daha uzağa gidemezler, burada oturan insanlar burayı terk edemezler. Çünkü işleri burada, Beyoğlu’nda. Benim oturduğum bina da harabe, kiracı olmama rağmen terk edemiyorum ben de. Adam gelmiş on tane nüfus, iki gözlü odanın içine. Ne diyebilirsin ki? Memleketimizde iş olsa güç olsa biz niye gelelim ki buraya? Çok yanlış politikalar yapıyorlar, insanlara burada iş ver. İnsanlar neden yoldan çıkıyor, yozlaşıyor? Gazın sıkıştığı bir yer burası, her an patlamaya hazır. Aşağıda HDP binası var polis aracı hep durur burada. İki kişi gitsin hemen gözaltına alınır. Bellidir bu. Bu yüzden sürekli polis aracı duruyor. Alıştık biz. Alıştırdılar...

Mahallenin sakinlerdenim, çocuğum çocuğum var, rahatsız olduğum şeyler de var, uyuşturucu gibi. Polise şikâyet ediyorsun, daha polis merkezinden çıkmamışken onlara haber gidiyor, suçlu biz oluyoruz. Polis artık göz yumuyor. Mahallenin içinde de ayrışmaya gidiyor. Dışardan birine Tarlabası dersin, insanların aklına bir şey geliyor ya... Halkın gözü önünde “bunlar vahşi, bunlar terörist, bunlar korkmaz” olduk.

Tarlabası dedin mi hepsini kapsar, hepimizin kaderi aynı.”

Buradan hareketle, sosyal dışlanma kentin diğer yoksul bölgelerine oranla daha çok belirgindir. Kentin merkezindeki konumu ve ikamet edenlerinin toplumsal anlamda “uzak mesafeli” görülmesi kişiler ve mekân üzerindeki dışlanmayı elle tutulur bir noktaya getirmektedir. Yılmaz’ın da belirttiği gibi, buradaki yoksulluk kentin çeperlerindeki ve hatta

daha kötü durumda olan gecekondular mahallelerine göre daha belirgin olmakla birlikte bu yoksulluk “rahatsız edici bir fenomen” haline gelmektedir (Yılmaz B. , 2005).

4. KORKULAN MAHALLELER VE KENTSEL AYRIŞMA

Mahalle nedir? Bu soruya farklı ve birbiri içerisinde etkileşimli tarihsel, topografik, mekânsal boyutlardan cevap verilebilir fakat Lefebvre’den aktaran Certeau’nun deyişiyle; “konutundan çıkıp içinde yürüyerek yer değiştiren” kişi için mekân/zaman bağının en uygun olduğu alandır (Giard, Mayol, & De Certeau, 2009). Kentsel uzamın bilindik bir parçası iken aynı zamanda da evle olan doğrudan bağlantıyla kamusal/özel veya yakınlık/uzaklık sınırlarını da sorgulayan bir yürüyüştür.

De Certeau, mahallenin evin bir uzantısı olduğunu belirtir. Ona göre, mahalle en mahrem olan evle en bilinmeyen kent arasındaki bir diyalektiğin ara yoludur. Mahalle herkese açık olan kentsel alanlardan ziyade, kullanıcının kendi iç mekânını düzenleme pratiğini mahallenin kentsel uzamı içinde devam ettirerek yavaş yavaş içerisindeki uzantısı haline gelen pratikler bütünüdür. Dolayısıyla De Certeau, kendi iç mekânı düzenleme ile kentsel uzamda kendine güzergâhlar eklemesini gündelik hayatın kurucusu olarak nitelendirir. İç/dış sadece bir sınır değil aynı zamanda da birleştiren bir durumdur. Birinin olmaması demek kentteki hayat pratiklerinin çöküşüne hatta imkânsızlığına denk getirir (Giard, Mayol, & De Certeau, 2009). Mahallenin bir diğer uzamı da öteki ile kurulan ilişki ağıdır. Aynı zamanda “ötekinin mekânı” da olur. Onunla karşılaşmalar, rastlantılar içerir.

David Sibley, Dışlanma Coğrafyaları (*Geographies of Exclusion*) adlı kitabında sosyo-mekânsal ayrışmalara ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet kavramları üzerinden yoğunlaşır fakat bu sosyo-mekânsal ayırmadan önce kişinin “öteki” ile kurduğu ilişkinin hem sosyal hem de mekânsal ilişkisinde de yansıtıcı olduğunu vurgular. Sosyo-mekânsal ayrışmanın getirdiği birçok problemle birlikte ilk olarak kişinin “öteki” üzerindeki iletişimi veya kuramadığı iletişimsizliği önemser. Dolayısıyla kendimiz ve öteki olanla aramızdaki sınır sosyo-mekânsal sınırında da karşılık bulur (Sibley, 1995).

Sibley, bir kesimin sosyo-mekânsal sınırlandırılması, denetim altına alınmasını iki düzeyde ortaya koyar. İlki “öteki” karşısında ortaya çıkan korku, mekân korkusuna dönüşür ve mekânların korku verici yer olarak etiketlenmesine sebep olur. İkinci olarak, mekânın toplumsal ilişkileri sınırlandırıcı da bir rol oynayabileceğini hatta kullanıcıların daha az görünmesine neden olabileceğini vurgular. Ancak burada mekânı iktidarın ilişkisi ile birlikte ele almak gerektiğini de belirtir (Sibley, 1995).

“İnsanların birbirine yabancı hale gelmesi, ötekinin ya da yabancı olanın ne olduğuna dair muazzam bir fantezi alanı açarak, korkuların ve düşmanlıkların öteki’ye yansıtılmasının da zeminini oluşturur” (Yonucu, 2014)

Birbirine yabancı hale gelme durumu, kent içerisinde sosyal sınıf ayrımını beslerken bir yandan da özellikle alt sınıf sosyo-mekansal dönüşümler yaşar. Kent bir-aradalık değil birbirinden kaçma, uzaklaşmanın da önünü açar. Öteki ile olan karşılaşmadan ziyade ötekiden uzak durmayı seçmek, kentsel bir arzu haline gelir. Dolayısıyla kent içinde yaşanan mekânsal parçalanmalar Sibley’in tanımladığı ötekine karşı duyulan duygunun da yansımaları gösterir: “uzak durmak”. “Uzak durmanın kente ne gibi olumsuz yanı olabilir?” gibi bir soru sorabiliriz bu durumda. Bu durum kentsel parçalanmanın önünü açmakla birlikte; birbiriyle karşılaşmayan, bilmeyen ve bilmek istemeyen, anlamayan, aynı şehir yaşantısını hiçbir biçimde paylaşmayan bir kentliyle karşı karşıya kalırız (Çakmak, 2003).

Kentsel parçalanmanın görünür nesnelere olarak prestijli, lüks ofis blokları, kapalı siteler yalnız sınıfsal ayrımdan değil “korku” ile birlikte temellendirilir. Davis, psikolojik ve toplumsal etmenlerin neden olduğu bu projeleri “korku mimarisi” olarak nitelendirir (Davis, 2006, s. 145). Glassner, insanların kapalı yerleşmeleri tercih etmesinin temel nedeni olarak korku söylemleri olduğunu ancak istatistiklerin bunu doğrulamadığını ve hatta yoksulluk gibi etmenlerin göz ardı edildiğini öne sürer (Glassner, 1999). Mahalle biriminden yenileme projesi ile birlikte parçalanmış kentler, “güvenlik söylemi” üzerinden tehlikeli, tekensiz yer olarak addedilirken geç neoliberal dönemde özel güvenlik üzerinden kent mekânının metalaştırılması sürecine de etki etmektedir (Atayurt, 2009, s. 121).

“-Siz”lerin (evsiz, tapusuz, nüfus cüzdanı, sigortasız, işsiz, vb.) sığındığı, bir önceki neslin kazanımları ile halen ayakta kalabilen işçi mahallelerinden farklı olan Tarlabası gibi merkez

mahalleleri, burada yaşayan zorunlu göç mağdurları, Afrikalı göçmenler (bak. Göç) ya da Romanlar gibi damgalanmış cemaatlerin tarihçesi irdelenmeden güvenlik gerekçesi ve yine kaba estet ve modern söylemlerle boşaltılıyor.” (Atayurt, 2009, s. 122)

Buradaki en önemli sonuç belki de geleneksel mahallenin tıpkı ev/beden/kent üçlemesinde Vidler’in aktardığı gibi temelinden kopmuş ve farklı bir şekilde karşımıza çıkmasıyla tekinsizleşmiş, söylemler ve suç olgusuyla birlikte korkulan bir yere dönüşmüştür. “Öteki”ne karşı duyulan korku ve tekinsiz haller, günümüzde yaşadığımız çevrenin mitlerini oluşturuyor. Afrikalı göçmenler, Romanlar, Kürtlerin olduğu Tarlabası bölgesinde heterojen bir yapı içermesiyle, kentsel bilinç içerisinde tekinsiz ve tehlikeli önyargılarla doludur. Kentin sokaklarında dolaşırken bu önyargılar, mekâna bakışımızı etkiler. Beyoğlu’ndan kopan Tarlabası bölgesi’nde mekânsal ayrışmaları beslerken yapılan kimikleştirme ile kentsel belleği de kesintiye uğratırız. Mekâna yapışan kimikleştirme ile korku içeren kavramlarıyla tanımlanan kentsel söylemler ortaya çıkmaktadır (Tan, Gözetleme, 2009).

“Aslına bakılırsa yoksulların, “dışarı” yahut “dışarı” olarak adlandıracakları bir toplumsal mekân da yoktur. “içeri” ve “dışarıyı” birleştiren, normalleştiren ve aradaki toplumsal ve ekonomik farklılıkları yumuşatan, kimi durumlarda gideren, yardımlaşma ve dayanışma gibi değerleri ayakta tutan bir birim olarak mesela “mahalle” geleneksel anlamını yitirmiştir.” (Çiğdem, 2002, s. 139)

Tarlabası bölgesinde irdelenen üç kent yüzü; içerisi, kenar ve dışarı Çiğdem’in de belirttiği gibi iç-dış ayrımını birleştiren “geleneksel mahalle kavramının” yitirilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Kentsel mekânlar içerisinde “yabancı” veya “öteki”ne duyulan tekinsizlik, Tarlabası gibi kozmopolit ve çok etnisiteli yerde “tehlikeli” ve “güvenlik” söylemleriyle güçlendirilmektedir. Mahalle yapısından ötürü kente “açık” bir konumdayken kentte “kapalı” güvenli sitelerde, lüks projelerde yaşamayı seçenler veya kent dışından bakanlar için bu söylemleri de meşrulaştırıp içe kapalı bir yere dönüştürmektedir. Dolayısıyla tüm bu çerçevede Tarlabası’nın “içerisine” girmek bu söylemler etrafında mekâna bakışımızı da etkiler. Mahalle bütününde korku, endişe ve tekinsiz durumlar hem sosyal hem de mekânsal açıdan kimikleştirip ötekileştirir. Kent dediğimiz kavramın barındırdığı heterojenlik ve çok-etnisitelik durumun günümüzde, Pelin Tan’ın söylemiyle iflasına şahit olmaktayız (Tan, Gözetleme, 2009).

Mahalle içerisindeki güvenlik ile kapalı semt içerisinde yaşayan cemaatlerin güvenlik kavramlarının karşılaştırılmasının önemine vurgu yapmakta, mahalledeki güvenlik tanımları kapalı sitelerdeki gibi kamera, duvarlarla değil mahallenin “muğlak ilişkiler ağı”ndan oluştuğunu belirtir (Tan, 2009). Dolayısıyla hem cemaat hem de fiziksel alan düzeyinde zıtlaşan mahalle-kapalı semt ikilisi günlük yaşam pratikleri üzerinden karşılaştırıldıklarında kamusal alan kullanımından, kent hakkına; vatandaşlık haklarından barınma hakkına kadar yeniden düşünmeye sevk etmektedir.

“İstanbul’da, özellikle görece ve giderek mekânsal anlamda ayrık bir toplumsal konumu temsil eden orta sınıflar için riskin varlığı ya da olasılığı, huzur kaçırıcı bir durum olarak işliyor. Sayıları giderek artan kapalı siteler yalnızca içlerinde yaşama arzusunu değil, bir gün bu “huzurlu” yaşam alanından mahrum kalma korkusunu da barındırıyorlar.” (Yılmaz C. , 2013, s. 110)

Alev Erkilet de benzer bir şekilde, mahalle olgusuna vurgu yapmakta ve kapalı yerleşimlerin ne kadar güvenlik üzerinden tanımlansa da mahallenin karşıladığı dayanışma, koruma ve gözetleme ile kıyaslanamayacağını belirtir. Bununla birlikte kentsel ayrışmanın ortaya çıkardığı çatışma ve gerilim potansiyelleri ile toplumsal tehlikeyi de sürekli beslediğini öne sürer (Erkilet, 2013). Kentsel ayrışma ile gerilim, endişe, korku farklı kesimler arasında damgalanmasına ve “dışlanma çemberini” besledikçe kentsel bütünleşme umudu giderek azalmaktadır (Ayata, 2017, s. 37).

5.SONUÇ

Kent, özellikle İstanbul bağlamında sürekli onun estetize ve düzen edilmiş tahayyülünden ayrılamaz bir noktada, ne planlamacıların kâğıt üzerindeki kararlarından ne de sermaye olarak görülen bir tezgâh anlatısından ibarettir. Tüm bu modernleşme örüntüleri içerisinde kent, gündelik hayatta mücadeleler ile aktörler arasındaki gerilimlerle bir mekân siyaseti sunar. Bu çalışma ile kentin bu siyaset içerisinde “tekinsiz” ile karşılaşmaları, korkunun getirdiklerini ve dönüşümleri ele alarak bugünün İstanbul’unda kentin dinamiklerini anlamının önünü açması hedeflenmektedir.

Tekinsiz ve mekân kurgusunun, ev, beden ve kent özelindeki karşılıkları incelenmiş ve buradan hareketle İstanbul, Tarlabası özelinde modern örüntülerle değişen mahalle olgusu irdelenmiştir. Tekinsizliğin hem etimolojik hem de metafor alanında merkezi sayılan ev; mahzen arası, çatı katının oluşturduğu dikeylikte tekinsiz alanlar oluştururken, iç-dış arasını muğlaklaştıran, yatay çizgilerin hakim olduğu her türlü eve içkin müdahaleler, geleneksel ev, yuva bağlamından kopup modern dünyanın nesnesi haline gelen konuta karşı yabancılaştırır. Bilindik, tanıdık, aileye ilişkin, sıcak yuva olan ev, modern dünyanın tüm olumsuzlarının yüklenebileceği dahası tekinsizin en çok gözlendiği yer olmuştur. Bedenin Vidler’in deyimiyile uzuvlarından koparılmasıyla klasikten kökten bir değiş olduğunu ve ev, beden ve kent üçlemesinde yayıldığını aktarır.

Kent içinde öteki ile karşılaşmaya imkân veren kent, sırf bu durumu barındırmasıyla adeta korkulan bir yere dönüşmüştür. Mültecileri, göçmenleri veya her türlü yerinden edilenleri kent dışı alanlara itmenin veya kent içi alanlarda “hizmet-dışı” bırakılmaya çalışmanın yararsızlığı birkaç örnekle gösterilmeye çalışılmıştır. Neoliberal kentleşmeyle birlikte son yıllarda çoğalan kapalı siteler, İstanbul’da olduğu gibi diğer birçok kentte de izlenen bir yapılaşmadır. Kapalı site yerleşimleri, prestijli ofis-rezidans alanları gibi toplumsal dışlama üzerine işleyen her yerleşim biçimi, evin devamı olan mahalle olgusunun karşısında zayıf kalmakta, dahası kentsel ayrışmayı besleyen çatışma potansiyellerine de ışık tutmaktadır.

Kent içi mekânlara, Tarlabası'nda olduğu gibi güvensizlik söylemini öne sürüp, kent içinde veya çeperlerde, duvarlarla ve güvenlik sistemi ile korunan kente “kapalı” siteler, lüks ofis ve rezidanslar özellikle üst ve orta sınıfa hitap etmektedir. Korku ve güvenlik söylemleriyle ve olumsuz tüm durumlarla tanımlanan Tarlabası bölgesi yapılacak projelerle birlikte “iyileştirme” söylemleri ortak bir zemin içerisinde kullanılmaktadır. Zorunlu göçlerle birlikte kentleşme süreçleri, kentin tarihi merkezinde bir kesimin yerinden edilip yeni gelen göçmenlere de barınak alanı oluşturmuştur. Bu bağlamda gittikçe köhneleşmeye ve binaların bakımsızlığıyla birlikte “kentsel çöküntü” söylemlerine imkân vermiştir. Tarlabası bölgesinde gerçekleşen kentsel dönüşüm projesi ile mahalle sakinlerini yerinden ederek kentsel belirsizliğe fırlatıp atıyor (Yılmaz C., 2013). Dolayısıyla buradaki insanların tahliyesini gerektiren şeyin üretim imkânların da azalttığını Tanyeli'nin deyimiyile protezini yok ettiğini görmek gerekir. Şunu anlamak gerekiyor ki, aktörlere göre “zehirlenmiş bir prenses” olarak tabir edilen Tarlabası mahallesi kötü barınma koşullarına rağmen orada yaşayanlar için üretimin de olduğu bir yerdir.

Kentsel dönüşüm, iyileştirme ve yenileme projeleri çöküntü alanlarını “kamu yararı” altında tekrar kazandırmak gibi söylemler barındırsa da bu söylemlerin ne ölçüde gerçekleştiği ayrı bir diğer önemli noktadır. Sosyo-mekansal ayrıştırmalar ve damgalamalarla birlikte dışlanan mahalle sakinlerini farklı yöntemlerle tahliye edilmesine dayanan kentsel dönüşüm projelerine baktığımızda inşaat sektörünün yatırımlarının önü açıldığı görülmektedir (Ünsal & Türkün, 2014, s. 19).

Tarlabası, özellikle 1950'li yıllardan itibaren dinamik bir şekilde değişen ve değişmeye de devam eden nüfus yapısı, komşuluk ilişkileri, mekânsal özellikleri ile önemli ve irdelenmesi gereken bir bölge olmuştur. Aynı zamanda da kent içindeki merkezi konumu ile stratejik bir konuma da sahiptir. Kent çeperlerindeki gecekondu tiplerinden farklı olması ama bir yandan da “slum” özelliği göstermeye devam etmesi, tarih içerisinde önemli eşikler barındırması ve yenileme projesinin öznesi haline gelmesiyle birlikte muğlaklıklar diyarıdır adeta. Bu da Tarlabası'nın potansiyellerini oluşturmada ve nasıl bir kentsel tekinsizlik inşasında rol aldığını anlamakta önemli bir araç haline gelmektedir. Pruitt-Igoe konutları ile Alexandras Bina Kompleksi orada yaşayanlar için projelendirilen ama bir şekilde başarısızlıkla sonuçlanan iki farklı örnektir. Bu örnekleri de ele alarak tekinsizliğin kentte

nasıl bir virüs gibi yayıldığıının ve aşılması gereken eşikte ne gibi zorluklarının bulunduğunu anlamamız gerekmektedir.

Tarlabaşı Bulvarı kentsel bir eşik olarak her ne kadar karşılaşmalara imkân verse de bölgenin eğimli coğrafyası, yoğun trafik akışı, farklı kimliklere olan kültürel dışlanmalarla ne derecede bu duruma olanak sağladığı tartışılması gereken bir diğer konudur. Ancak yapılan görüşmeler ve literatürdeki anket sonuçlarının değerlendirilmesine göre, burada yaşayanlar sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalmakta ve bu durum birçok noktada kendini göstermektedir. Tarlabaşı'nda ikamet edenler, sosyal dışlanmanın tezahürlerini oluşturan; politik, ekonomik, mekânsal ve kültürel dışlanma katmanlarının yükünü taşımaktadırlar. Yalnızca Tarlabaşı değil diğer yoksul ve "çöküntü" alanlarının kent mücadelesinde destek olmak ve dışlanma çemberini kırmak, kent içinde bir-aradalık üretmek için birincil adım sayılabilir.

6.KAYNAKÇA

Akay, A. (2005). *Tekinsiz / Unheimlich*. İstanbul: Akbank Sanat.

Akpınar, İ. Y., & Kahvecioğlu, N. P. (2007). *Küresel İstanbul'un mekansallaşması:*

“kap(i/a)lı özel siteler”. Bahçeşehir Üniversitesi. İstanbul: IAPS-CSBE Network Kültür ve Mekan Toplantıları, KENT, KÜLTÜR VE KONUT, ulusal sempozyum: 1, 14-16.12.2007. IAPS-CSBE Network Kitap Serisi: 7-Kent, Kültür ve Konut,.

Aras, L. (2016). Günümüz Mimarlık Ortamına Geçmişten Katkılar: Pessac, CIAM ve Pruitt-Igoe. *Tasarım + Kuram*, 11(20), 19-34. doi:10.23835/tasarimkuram.239581

Artun, N. A. (2012, 03 12). Mimarlık Nesnesi ve Başka Nesnelere. *skopdergi*(2).

<http://www.e-skop.com/skopdergi/mimarlik-nesnesi-ve-baska-nesnelere/580>
adresinden alındı

Artun, N. A. (2014). Mimarlığı Baştan Çıkarmak. *skopdergi*(6). <http://www.e-skop.com/skopdergi/sunus-mimarligi-bastan-cikarmak/1930> adresinden alındı

Artun, N. A. (2014). Mimarlığı Baştan Çıkarmak. N. A. Artun (Dü.) içinde, *Sürrealizm / Mimarlık: Mekan Sanatı* (s. 11-56). İstanbul: İletişim Yayınları.

Atayurt, U. (2009). Güvenlik. P. Derviş, B. Tanju, & U. Tanyeli içinde, *İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar* (s. 120-123). İstanbul: Garanti Galeri.

Ayata, S. (2017). Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı. D. Kandiyoti, & A. Saktanber (Dü.) içinde, *Kültür Fragmanları: Türkiye'de Gündelik Hayat* (s. 37-56). İstanbul: Metis Yayınları.

Bachelard, G. (1996). *Mekanın Poetikası*. (A. Derman, Çev.) İstanbul: Kesit Yayıncılık.

- Bauman, Z. (2016). *Cemaatler: Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı*. (N. Sosyal, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Baysal, C. U. (2010). *İstanbul'u Küresel Kent Yapma Aracı Olarak Kentsel Dönüşüm ve Ardındaki Konut Hakkı İhlalleri: Ayazma(n)'dan-Bezirganbahçe'ye Tutunamayanlar*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bristol, K. G. (1991). The Pruitt-Igoe Myth. *Journal of Architectural Education*, 44(3), 163-171. doi:10.1080/10464883.1991.11102687
- Can, A. (2017, 08 29). Gordon Matta-Clark. *Manifold*. <https://manifold.press/gordon-matta-clark> adresinden alındı
- Candan, A. B. (2000). Eski Mahallelerin Sahibi Kim? Küresel Bir Çağda Tarihi Yeniden Yazmak. Ç. Keyder içinde, *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında* (s. 43-59). İstanbul: Metis Yayınları.
- Candan, A. B. (2016, Nisan). Kent Çalışmalarında Yeni Nesil: Angaje ve Aşağıdan. *Saha Dergisi*. (F. Genç, Röportaj Yapan)
- Ceylan, E. (2018, 06 01). *Nâmahremiyet ve Modern Ev: Bir Amor/Horror Vacui Hikâyesinden Fragmanlar*. (Arter, Hazırlayan) İstanbul. 04 09, 2019 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=zW3N6nIFgmM> adresinden alındı
- Colomina, B. (2017). *Mahremiyet ve Kamusalılık: Kitle İletişim Aracı Olarak Modern Mimari*. (A. U. Kılıç, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakmak, E. (Dü.). (2003). İstanbul 2003. *Cogito*, 5-6.

- Çavdar, A., & Tan, P. (2013). *İSTANBUL: Müstesna Şehrin İstisna Hali*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Çiçekoğlu, F. (2007). *Vesikalı Şehir*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çiğdem, A. (2002). Yoksulluk ve Dinsellik. N. Erdoğan içinde, *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* (s. 134-163). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınevi.
- Çincik, B. (2013). *Kentsel Mekan-Birey Etkileşimi: Kentsel Mekana "Affekt" Üzerinden Bakmak*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Davis, M. (2006). *Gecekondu Gezegeni*. Metis Yayınları.
- Dinçer, İ., & Enlil, Z. M. (Kasım, 2002). Eski Kent Merkezinde Yeni Yoksullar: Tarlabası, İstanbul. *Yoksulluk Kent Yoksulluğu ve Planlama Konulu Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu* (s. 415-424). Ankara,: TMMOB Şehir Plancıları Odası ve Gazi Üniversitesi.
- Erder, S. (2014). Yeni İstanbul Çalışmaları ve İstanbul'da Yapılan Yeni Çalışmalar. A. B. Candan, & C. Özbay içinde, *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (s. 377-385). İstanbul: Metis Yayınları.
- Erder, S. (2015). *İstanbul Bir Kervansaray mı?*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erder, S. (2018). *Zorla Yerleştirmeden Yerinden Etmeye: Türkiye'de Değişen İskan Politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Erkilet, A. (2013). "Düzgün Aileler," "Yeni Gelenler"e Karşı: Korku Siyaseti, Tahliyeler ve Kentsel Ayrışma. A. Çavdar, & P. Tan (Dü) içinde, *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Fijalkowski, K. (2014). 'Un salon au fond d'un lac' Sürrealizmin Ev Hali. N. A. Artun (Dü.) içinde, *Sürrealizm / Mimarlık: Mekan Sanatı* (A. Boren, Çev., s. 245-274). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Freud, S. (1955). The Uncanny. *The Standard Edition of the Complete Work of Sigmund Freud*, Tr. Alix Strachey. London: The Hogarth Press.
- Giard, L., Mayol, P., & De Certeau, M. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi; II Konut, Mutfak İşleri*. (Ç. Eroğlu, & E. Ataçay, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Glassner, B. (1999). *The Culture of Fear: Why Americans Are Afraid of the Wrong Things*. New York: Basic Books.
- Göker, M. (2014, Mart). Tarlabası Bölgesinin Kamusal Mekan Açısından Değerlendirilmesi: Tarlabası Yenileme Projesi Öncesi ve Sonrası (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Göle, N. (2012). *Seküler ve Dinsel: Aşınan Sınırlar*. Metis Yayınları.
- Göral, Ö. S. (2013). Kenti Üretmek, Kimin Hakkı? S. Akşeker, C. Aktaş, H. Bıçakçı, İ. Bilgin, T. Bora, G. Borahioğlu, . . . T. Yüksel içinde, *Milyonluk Manzara: Kentsel Dönüşüm Resimleri* (s. 93-99). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gunning, T. (2008). Uncanny Reflections, Modern Illusions: Sighting the Modern Optical Uncanny. J. Collins, & J. Jarvis içinde, *Uncanny Modernity: Cultural Theories, Modern Anxieties* (s. 68-). New York: Palgrave Macmillan.

- Gürpınar, H. R. (2019). *Gulyabani*. (M. Çevikdoğan, Dü.) İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Harvey, D. (2010). *Paris, Modernitenin Başkenti*. (B. Kılınçer, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- İngin, A. K., & İslam, T. (2015). Bir Roman Mahallesi'nin Yeniden Tanzim Edilmesi. A. Çavdar, & P. Tan (Dü) içinde, *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali* (s. 167-175). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- İslam, T. (2009). Tarlabaşı. *İstanbul: Kesişimler Şehri*. (R. Burdett, Dü.) Urban Age. 04 20, 2019 tarihinde <http://eprints.lse.ac.uk/id/eprint/33335> adresinden alındı
- Keyder, Ç., & Adaman, F. (2005). Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. 04 21, 2019 tarihinde http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf adresinden alındı
- Kuyucu, T. (2014). Hukuk, Mülkiyet ve Muğlaklık: İstanbul'un Kayıtdışı Yerleşimlerinin Yeniden Yapılandırılmasında Hukuki Belirsizliğin Kullanımları ve İstismarları. A. B. Candan, & C. Özbay içinde, *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (s. 71-90). İstanbul: Metis Yayınları.
- Miller, J. H. (1979). The Critic as Host. H. Bloom, J. Derrida, G. Hartmann, H. J. Miller, & P. de Man içinde, *Deconstruction and Criticism* (s. 217-253). USA: The Seabury Press.
- Ocak, E. (2002). Yoksulun Evi. N. Erdoğan içinde, *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* (s. 89-115). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınevi.

- Ocak, E. (2003). Yeni İstanbul - Yeni Yoksulluk. *Cogito*(35), 109-112.
- Orr, J. (1997). *Sinema ve Modernlik*. (A. Bahçıvan, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Öncü, A. (2000). İstanbullular ve Ötekiler: Küreselcilik Çağında Orta Sınıf Olmanın Kültürel Kozmolojisi. Ç. Keyder içinde, *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında* (s. 117). İstanbul: Metis Yayınları.
- Önver, M. Ş. (2016). *Konut ve Konut Politikası*. İstanbul: Ijopce Yayınları.
- Özgür, E. F. (2006). *Sosyal ve Mekansal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler*. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Pallasmaa, J. (2001). The Existential Image: Lived Space in Cinema and Architecture. *The Architecture of Image: Existential Space in Cinema*. içinde
- Perouse, J.-F. (2011). İstanbul'un Göbeğinde Bir Transit Geçiş Bölgesinin Doğuşu ve Ortadan Kalkışı: Tarlabası Örneği (1987-2007). *İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri: Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek* (S. Sezer, Çev., s. 281-299). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Perouse, J.-F. (2011). Uluslararası Göç Sisteminde İstanbul'un İşlevi: Ticari Liman, Dağılım Merkezi, Dar Koridor ve Çıkamaz. *İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri: Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek* (I. Nart, Çev.). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Perouse, J.-F. (2013). Kentsel Dönüşümün Yaygınlaştırılması ya da Suskun Çoğunluğun Acımasız Zaferi. S. Akşeker, C. Aktaş, H. Bıçakçı, İ. Bilgin, T. Bora, G.

- Boralıoğlu, . . . T. Yüksel içinde, *Milyonluk Manzara* (s. 49-55). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Sarı, E. (2014). Neoliberalizmin kültür politikası: Ankara'da kentsel turizm ve kenarda bıraktıkları. F. Ş. Cantek içinde, *Kenarın Kitabı: "Ara"da Kalmak, Çeperde Yaşamak* (s. 221-253). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Selvi, H. Z., & Keskin, G. B. (2017). Matrakçı Nasuh'un Galata ve İstanbul Minyatürlerinin Harita Tekniği Açısından İncelenmesi. *Dergipark*, 25-39. 04 20, 2019 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/401659> adresinden alındı
- Sibley, D. (1995). *Geographies of Exclusion*. London: Routledge.
- Simmel, G. (1996). Metropol ve Zihinsel Yaşam. (B. Ö. Düzgören, Çev.) *Cogito*(8).
- Stavrides, S. (2018). *Müşterek Mekan: Müşterekler Olarak Şehir*. (C. Saraçođlu, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Şen, B. (2005). Soylulaştırma: Kentsel Mekanda Yeni Bir Ayrışma Biçimi. H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar* (s. 127-159). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Şen, M. (2002). Kökene Dayalı Dayanışma-Yardımlaşma: "Zor İş...". N. Erdoğan içinde, *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* (s. 164-192). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınevi.
- Şumnu, U. (2018). *20. Yüzyıl Düşüncesinde Ev/Evsizlik Halleri ve Jorge Luis Borges'in "Asterion Evi" Öyküsü*. Toplum ve Bilim.

- Talu, N. (2008). *The phenomenon of the home in modern culture: Transcendental homelessness and escape fantasy at the intersection of art and design*. Doktora Tezi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü / Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Talu, N. (2010). Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey. *METU JFA (Journal of The Faculty of Architecture)*, 27(2), 141-171.
doi:10.4305/METU.JFA.2010.2.8
- Talu, N. (2012, 03 12). Bir Arzu Nesnesi Olarak Ev. *skopdergi*(2). 04 12, 2019 tarihinde <https://www.e-skop.com/skopdergi/bir-arzu-nesnesi-olarak-ev/579> adresinden alındı
- Tan, P. (2009). Gözetleme. P. Derviş, B. Tanju, & U. Tanyeli içinde, *İstanbullaşmak: Olgular, Sorunsallar, Metaforlar* (s. 117-120). İstanbul: Garanti Galeri.
- Tan, P. (2015). Yerellik, Direniş ve Mekansal Hakkaniyet: Felaketin Yanından Koşmak. A. Çavdar , & P. Tan (Dü) içinde, *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali* (s. 179-192). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Tanyeli, U. (2012, Temmuz). Transformasyon / Malformasyon, Kitle Bezemeleri ve Protezler Üzerine. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi*(Dosya 28), 131-136.
<http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya28.pdf> adresinden alındı
- Tanyeli, U. (2017). *Yıkarak Yapmak: Anarşist Bir Mimarlık Kuramı İçin Altlık*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tekdemir, H. (2016). İstanbul Seyahatnamelerinde Şehirle Tekinsiz Karşılaşmalar. D. Ö. Koçak, & O. K. Koçak içinde, *İstanbul Kimin Şehri? Kültür, Tasarım, Seyirlik ve Sermaye* (s. 65-82). İstanbul: Metis Yayınları.

- Türkün, A., & Sarioğlu, A. (2014). Tarlabası: Tarihi Kent Merkezinde Yoksulluk ve Dışlanan Kesimler Üzerinden Yeni Bir Tarih Yazılıyor. A. Türkün içinde, *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm* (s. 267-309). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ünlü, A., Alkışer, Y., & Edgü, E. (2000). *Fiziksel ve Sosyokültürel Değişim Bağlamında Beyoğlu'nda Suç Olgusunun Değerlendirilmesi*. Araştırma fonu, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Ünsal, B. Ö., & Türkün, A. (2014). Neoliberal Kentsel Dönüşüm: Kentsel Alanlarda Sınıfsal Tahliye, Yoksullaşma ve Mülksüzleşme. A. Türkün (Dü.) içinde, *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm* (s. 14-42). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ünsal, Ö. (2014). Neoliberal Kent Politikaları ve Direnişin Siyaseti: İstanbul'da Yeni Kentsel Muhalefet. A. B. Candan, & C. Özbay içinde, *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (s. 109-123). İstanbul: Metis Yayınları.
- Üsdiken, B. (1999). *Pera'dan Beyoğluna 1840-1955*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Vidler, A. (1994). *The Architectural Uncanny: Essays in the Modern Unhomely*. The MIT Press.
- Vidler, A. (1997). Aidiyetsiz. (G. Çelik, Dü.) *Mimarlık*(277), 18-23.
- Vidler, A. (2000). *Warped Space: Art, Architecture, and Anxiety in Modern Culture*. Cambridge: The MIT Press.

- Vidler, A. (2014). Fantezi, Tekinsizlik ve Sürrealist Mimarlık Kuramları. N. A. Artun (Dü.) içinde, *Sürrealizm / Mimarlık: Mekan Sanatı* (R. Akman, Çev., s. 101-123). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yalur, T. (2016, Mayıs). Köprüdeki Adamlar: Yeni Türkiye Sinemasında Dumrulluk ve Trajik Durum. *Alternatif Politika*. <http://alternatifpolitika.com/makale/koprudeki-adamlar-yeni-turkiye-sinemasinda-dumrulluk-ve-trajik-durum> adresinden alındı
- Yılmaz, B. (2005). Yakındaki Uzak: İstanbul'un Bir Kentiçi Mahallesinde Sosyal Dışlanma ve Mekansal Sürgün. "*Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*" içinde. 04 21, 2019 tarihinde http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf adresinden alındı
- Yılmaz, C. (2013). Orta sınıflar üzerine düşünmek: İstanbul'da orta sınıfların ajandasına risk yazmak. A. Çavdar, & P. Tan içinde, *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali* (s. 99-123). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Yonucu, D. (2014). Bir Yönetim Biçimi Olarak Mekansal Ayrıştırma: Tehlikeli Mahalleler, Olağanüstü Hal ve Militarist Sınır Çizimi. A. B. Candan, & C. Özbay içinde, *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (s. 91-108). İstanbul: Metis Yayınları.
- Zengin, A. (2014). Trans-Beyoğlu: Kentsel Dönüşüm, Şehir Hakkı ve Trans Kadınlar. A. B. Candan, & C. Özbay içinde, *Yeni İstanbul Çalışmaları: Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* (s. 360-375). İstanbul: Metis Yayınları.